

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

SEKCE RUSISTIKY

ANALÝZA VEŘEJNÝCH PROJEVŮ Z POHLEDU ETICKÝCH NOREM

(NA MATERIÁLU PROJEVŮ POSLEDNÍCH RUSKÝCH A ČESKÝCH PREZIDENTŮ)

**ANALYSIS OF PUBLIC SPEECHES FROM THE PERSPECTIVE
OF ETHICAL STANDARDS**

(BASED ON SPEECHES OF LAST RUSSIAN AND CZECH PRESIDENTS)

VYPRACOVALA: Bc. Monika Poslušná

VEDOUCÍ PRÁCE: doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.

2017

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla veškerou použitou literaturu a ostatní zdroje.

V Olomouci,

podpis

Děkuji vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Zdeňce Vychodilové, CSc., za konzultace, trpělivost, shovívavost, cenné rady a připomínky, které mi během psaní diplomové práce poskytla.

podpis

Obsah

ÚVOD	6
1 VEŘEJNÝ PROJEV V RÁMCI RÉTORIKY	8
1.1 HISTORIE VEŘEJNÉHO PROJEVU A RÉTORIKY	10
1.2 PROJEV MLUVENÝ A PSANÍ	12
1.3 ZÁKLADNÍ FÁZE A DĚLENÍ ŘEČNICKÝCH PROJEVŮ	15
1.4 PUBLICITA VEŘEJNÝCH PROJEVŮ – SVOBODA SLOVA A CENZURA ...	18
2 DISKURZ	23
2.1 DISKURZIVNÍ ANALÝZA	26
2.2 POLITICKÝ DISKURZ	27
2.3 MEDIÁLNÍ DISKURZ.....	28
3 ETIKA, ETIKETA A KULTURA KOMUNIKACE	31
3.1 ETIKA A MORÁLKA (MRAVNOST)	32
3.2 ETIKA KOMUNIKACE	34
3.3 POLITICKÁ ETIKA	36
3.4 ŘEČOVÁ ETIKETA	39
3.5 POLITICKÁ ETIKETA.....	40
3.6 KULTURA PROJEVU	41
4 JAZYK POLITIKY	43
4.1 MANIPULACE A ARGUMENTACE.....	45
4.2 HUMOR A KOMIKA V PROJEVECH.....	47
5 PROSTŘEDKY A PROJEVY PORUŠOVÁNÍ ETICKÝCH NOREM V PROJEVECH	49
5.1 JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY	49
5.2 LHANÍ A ZLO V POLITICE	51

6 OBRAZ RUSKÉ ŘEČNICKÉ SCÉNY	53
6.1 VLADIMIR PUTIN.....	54
6.2 DMITRIJ MEDVEDĚV.....	67
7 OBRAZ ČESKÉ ŘEČNICKÉ SCÉNY	73
7.1 MILOŠ ZEMAN.....	73
7.2 VÁCLAV KLAUS	89
ZÁVĚR	95
РЕЗЮМЕ	98
BIBLIOGRAFIE	109
ПРÍЛОHY	120

ÚVOD

Ústředním tématem této diplomové práce je analýza veřejných projevů z pohledu etických norem, a to na materiále projevů posledních ruských a českých prezidentů. Toto téma považujeme za aktuální vzhledem k diferencovanému vnímání etických aspektů v rámci projevů nejvyšších politických představitelů – státních reprezentantů. V dnešní době zároveň pokládáme za důležité vracet se k etickým hodnotám a všeobecnému mravnímu stylu života.

V práci jsou nejprve shrnuty dosavadní teoretické poznatky z oblasti politických projevů vybraných osobností, jež jsou následně analyzovány v praktické části. Pro rozbor proslovů jsme vybrali čtyři osobnosti ruské a české politické scény, konkrétně historicky poslední prezidenty, dva ruské, a to Vladimira Putina a Dmitrije Medveděva, a jako komparační materiál jsme zvolili projevy posledních dvou českých prezidentů – Miloše Zemana a Václava Klause. Hlavní pozornost je v práci věnována osobnostem s výraznějším řečnickým portrétem, kterými jsou V. Putin a M. Zeman. Projevy D. Medveděva a V. Klause slouží jako doplňkový materiál vhodný ke komparaci. U všech zmíněných představitelů jsou použity veřejné projevy pouze z funkčního prezidentského období, nikoliv z období ve funkci premiéra či v jiné veřejné pozici.

Předmětem práce je uchopení etiky a etických norem v interakci s jazykovými prostředky užívanými v jazyce politiky, jimiž osoby politicky aktivní vyjadřují své názory, podněty nebo obhajoby, realizují argumentační či manipulační manévry aj. V práci prezentujeme také vlastní chápání a vymezení pojmu etika pro potřeby zpracování daného tématu. Ústní veřejný projev není izolovanou jazykovou jednotkou a je třeba brát v úvahu sociální a situační kontext. Z tohoto důvodu je spektrum teoretických poznatků rozšířeno i na oblast diskurzu (politického a mediálního), řečové etikety a kultury projevu. Interakce etiky, etikety a diskurzu nám dává možnost objektivnějšího pohledu na zkoumanou problematiku.

Cílem práce je na základě analýzy formální a lexikální výstavby projevů ve spojení s přihlédnutím k extralingvistickým prostředkům zhodnotit a dokázat, zda a jakým způsobem a nakolik námi vybrané osobnosti dodržují či porušují etické normy a principy ve svých projevech na veřejnosti. V práci budou analyzovány projevy uskutečněné v rámci různých příležitostí (tiskové konference, pořady rozhlasových a televizních

stanic, oficiální zahraniční návštěvy, návštěvy měst a obcí a další). Zároveň se pokusíme definovat, jakým způsobem k tomuto dodržování/porušování z etického hlediska dochází.

V jednotlivých kapitolách a podkapitolách postupně uvádíme problematiku veřejných projevů, jejich historický vývoj, kategorizaci a publicitu. Následující části jsou věnované diskurzu a etice, jež je charakterizována od obecné roviny k užšímu vymezení souvisejícímu s tématem práce. Dále je v práci věnována pozornost jazyku politiky a také prostředkům, jejichž prostřednictvím dochází k odchýlkám ve sféře etiky.

Praktická část diplomové práce se zaměřuje na analýzu projevů konkrétních řečníků. V analýzách budeme posuzovat osobitý styl řečníka, konkrétně jejich etickou korektnost a zdvořilost, porušování či dodržování etického kodexu a norem. V korelaci s centrální myšlenkou práce budeme sledovat následující skutečnosti: výroky pravdivé a lživé, jazykové prostředky vymykající se spisovnému jazyku (vulgarismy, hovorové výrazy apod.), parafráze, plagiátorství, projevy rasismu, urážky a narážky, afektovanost, prvky mystifikace, lobbingu, přesvědčování, zdvořilosti, komunikační manévry a taktiky, persvazi, projevy útoku a disrespektu vůči adresátovi textu nebo komunikačnímu partnerovi, zatajení informace, vsugerování řečnickových názorů publiku, řečovou i společenskou etiketu a další aspekty mluveného slova. Jazykový rozbor se bude týkat všech jazykových úrovní a kategorií. V samotném obsahu práce budou uvedeny pouze úseky projevů korespondující s tématem práce (plné texty projevů viz zdroje).

Ústředními metodami práce jsou metody excerpční, kompilační, experimentální, analytická a syntetická. Při zpracování tohoto tématu jsme využili ruské i české knižní a elektronické zdroje, oficiální stránky prezidentů a audiovizuální záznamy.

1 VEŘEJNÝ PROJEV V RÁMCI RÉTORIKY

V první kapitole budou vymezeny klíčové pojmy této práce **rétorika** a **veřejný projev**, které jsou pro tuto práci stěžejní a mají zde konstitutivní charakter. Oba mají svou historii a vývoj chápání těchto termínů, které jsou stručně uvedeny v následující části. Každá produktivní komunikace, aby došla svého cíle, jímž by mělo být úspěšné předání informace a její pochopení komunikačním partnerem, potřebuje ke své realizaci určité prostředky – psané, mluvené a jiné. Proto zařazujeme podkapitulu věnovanou základnímu dělení projevů. Abychom mohli posuzovat širší spektrum aspektů řečnického projevu, uvádíme i další související kategorii – publicita a cenzura projevu.

Termín veřejný projev či proslov spadá svou charakteristikou pod jednu z nejstarších jazykových disciplín, a tou je rétorika neboli věda o mluvení. Jedná se o nauku o mluveném slově, především veřejně přednášené řeči, a taktéž projevu psaného, který je obvykle následně ústně prezentován. Na percepci finálního projevu má vliv řada aspektů, jejichž rozbor je uveden v dalších kapitolách této diplomové práce. Je třeba si uvědomit, že lidský jazyk patřil a patří k nejdokonalejším a zároveň nejsložitějším nástrojům komunikace, jaké máme k dispozici.

Pro definici a vymezení termínu rétorika je potřeba připomenout fakt, že v důsledku historických proměn rozsahu a obsahu rétoriky dodnes neexistuje její jednotná definice. Rétorika, jakožto jedna z nejstarších společenskovedních disciplín, nám dává potřebná poučení o tom, jak máme komunikovat v různých řečových situacích (Lotko, 2009: s. 11-12). Pro přesnější pochopení pojmu rétorika se požaduje stanovení nějakého atributu. V dějinách jazykové komunikace prošla tato nauka několika různými vývojovými obdobími, a proto se v odborné literatuře (např. J. Kraus, 1981) vyčleňují určité typy rétorických směrů. V této práci se zaměříme na rétoriku jakožto nástroj politického působení u vrcholných reprezentantů státního zřízení. Pro nejvyšší zástupce lidu (v našem případě prezidenty) by mělo být jedním z posuzovaných a vážených kritérií právě komunikační měřítko, přičemž hlavní zřetel by měl být brán na etickou stránku komunikace. Z uvedeného vyplývá, že mluva nejvyšších představitelů země by měla být na vysoké úrovni a jejich oficiální projev před širokou veřejností by tomu měl automaticky odpovídat jednak v rodném jazyce, i jazyce cizím, v současné době převážně v angličtině. Kupříkladu chybná jazyková forma může vyvolat neočekávanou

reakci a zanechat negativní dojem na posluchačích, což není žádoucí efekt při žádné komunikační situaci, natožpak při takto významné události.

Moderní pojetí definuje současnou rétoriku jako teorii veřejné účinné komunikace, jež v sobě zahrnuje několik složek: prostředky obsahové, prostředky jazykové a neverbální chování. Obecně však platí, že čím více je v rétorickém textu využito mimojazykových prvků, tím je pro posluchače atraktivnější. V současnosti mají svou roli i tzv. nefigurální prostředky (např. aforismus – stručný vtipný výrok, apoftegma – krátká průpověď, gnóma – stručný výrok obsahující zpravidla etické poučení apod.). Jak ve své publikaci uvádí E. Lotko, do rétoriky by měly být integrovány poznatky z několika vědních oborů, a to stylistiky, logiky, moderní psychologie, psycholingvistiky, sociolingvistiky, kvantitativní lingvistiky, teorie mluvních aktů, textové lingvistiky a v neposlední řadě pragmatiky (tamtéž: s. 14-24; Kraus a kolektiv, 2005: s. 27, 67, 282). K základním charakteristickým vlastnostem současného řečnického stylu patří mlúvenost, spisovnost, veřejnost, sugestivnost (vliv na něčí myšlení) a v neposlední řadě adresnost. To nás přivádí k myšlence diskurzu, v jehož pojetí je nutné projev vnímat, pokud chceme zpracovat jeho komplexní analýzu.

Veřejný projev je tedy formou komunikace, při které mluvčí hovoří k různě početnému publiku (většinou relativně velkému) nepřetržitým proslovem. Jelikož není důležité pouze to, co mluvčí říká, ale také jak a jakým způsobem svou myšlenku formuluje, je takový projev spojením akademických, společenských a profesních dovedností. Svou promluvou totiž řečník zaujímá stanovisko k určitému jevu, situaci, problému či osobě, stručně jej rozebírá a hodnotí. V žádném případě by jím však neměl poučovat, takové jednání by mohlo být posluchačem (v našem případě občany, resp. potenciálními voliči) negativně vyhodnoceno jako arogantní, povýšené a nadřazené, což není žádoucí. Naopak projev by měl být spíše prezentačního charakteru, v našem případě s důrazem na persvazivní funkci jazyka. Při politických projevech se dostáváme s některými výše uvedenými pravidly do sporu, poněvadž jsou mnohdy mluvčím přednášeny jako cílený útok či kritika. Takovým jednáním se dostávají do rozporu s etickými normami.

1.1 HISTORIE VEŘEJNÉHO PROJEVU A RÉTORIKY

Historie veřejných projevů sahá až do starověku. Úloha jazyka a řeči byla již v té době velice významná a záleželo nejen na tom, co se v dané chvíli říká, ale i komu a jak se to říká, jak už bylo uvedeno v předchozí kapitole. Bral se tedy ohled i na posluchače, ke kterým byl projev směřován. V antice vznikaly dokonce školy a instituty, kde si adepti pod dozorem školitelů procházeli řečnická cvičení, trénovali přednes řeči, soustředili se převážně na hlasovou kulturu, mimiku obličeje, gestikulaci a tělesné pohyby.

Řečnický projev měl stanovenou logickou osnovu tzv. vnitřní výstavbu, která měla několik částí:

- prooimion (řečník uvádí svůj cíl a okolnosti, které ho vedly k vystoupení),
- diegesis („srdce“ projevu, jež obsahuje nejdůležitější informace),
- prothesis (upřesnění pro lepší orientaci v projevu, které umožňuje pochopit vztahy mezi fakty),
- prolepsis (předpoklad nebo odpověď anticipující námítky, které by mohly být vzneseny)
- epilogos (závěr nebo shrnutí řeči).

V tomto období se taktéž zrodilo učení o třech základních předpokladech ovládnutí rétoriky, tj. přirozené nadání, ovládnutí rétorických pravidel a praktické cvičení. Již podle Aristotela, Platónova žáka, je rétorika úzce spjata s mnoha vědními obory včetně politiky. Veřejné projevy se podle jeho názoru nemají zabývat vnučováním a přemlouváním, ale naopak vyhledáváním toho, co je v každé věci přesvědčivé, a proto je podle něj pro kvalitního a úspěšného řečníka důležité následující: přirozené dispozice (dobrý hlasový fond, odolnost vůči stresu a trémě atd.), důsledné sebevzdělání v umění a teorii rétoriky, opakovaný a poctivý trénink.

Jako největší a pravděpodobně nejznámější římský řečník je dnes vnímán Cicero. Ten vyzvedl řečnictví jako nejvyšší formu všech lidských schopností. Tvrdil, že v tomto umění se odráží všechno, čeho lidská civilizace dosáhla. Podle něj by si měl řečník klást tři základní cíle: dokázat pravdu, získat sympatie a pohnout k jednání. Rétoriku císařského Říma charakterizuje také Seneca, který svým učením obohatil rozvoj oblíbeného napodobování a žánru vzorových rétorik. Antická rétorika měla v oblibě řád

a pravidelnost a jako fáze přípravy řečnického vystoupení požadovala těchto pět momentů:

1. INVENTIO (řecky heuresis): původně tento termín označoval fáze vyhledávání důkazů, úvahy o tématu, později je chápán jako stanovení tématu, sběr materiálu, podkladů, příkladů atd.
2. DISPOSITIO (řecky taxis): lineární členění textu na části, struktura textu
3. ELOCUTIO (řecky lexis): jazykový styl textu, výběr vhodných výrazových prostředků
4. MEMORIA (řecky mneme): zapamatování si textu
5. ACTIO nebo PRONUNCIATIO (řecky hypocritis): učení o vlastním přednesu, realizaci projevu (Hoffmannová, 1997: s. 117-123).

Domníváme se, že v praxi by tyto fáze a zásady měly být zachovány i v současné době, jedná se tedy o univerzální a nadčasové pojetí projevu.

Ve středověku došlo k dalšímu obratu ve vývoji rétoriky v důsledku nástupu a šíření křesťanství, to vedlo k odlišnému způsobu myšlení. Rétorika se uplatňovala zejména v církevní oblasti, naopak následně v období humanismu a renesance se projevil opět návrat k antice a obnovil se zájem o řečnictví. U nás se humanistickými názory vyznačoval J. A. Komenský, který zdůrazňoval umění úspěšné promluvy a ve svých textech využíval pestré slovní zásoby. Mateřštinu chápal jako nástroj ke vzdělání a učení se cizím jazykům (1).

Dnes je obnovený zájem o řečnictví brán z docela jiné perspektivy. Řečový projev je v mnoha profesích a oborech vnímán čím dál častěji spíše jako složka osobní image. Na projevy politiků jsou najímány profesionální mediální agentury, které se starají o PR svých klientů, vytvářejí za ně statusy na veřejných sítích. Rétorika se dnes hojně využívá k vytváření tzv. “značky”, která se svou náplní spadá do oblasti marketingu, politik je v profesionálních mediálních agenturách, jež se podílí na veřejném obrazu svého klienta, chápán jako produkt, který je potřeba “prodat”. Spoustě veřejných činitelů nezáleží na obsahové hodnotě projevu, ale důraz je kladen na to, aby svým vystoupením zaujali, vytvářeli image úspěšnosti a přesvědčili své voliče. Zároveň je současný vývojový trend ovlivněn řadou dalších faktorů, které ve značné míře přispívají k neformálnosti

mluvených projevů. Málo řečníků si v dnešní době uvědomuje důležitost nastalé situace, při níž projev pronáší. Často se objevují hovorové výrazy, které z pohledu řečníka přispívají k uvolněnosti atmosféry a přispívají k navázání vztahu s širším publikem. Je zřejmé, že na mluvčí, jejichž profesní náplní je mimo jiné realizace veřejných projevů, jsou kladeny vysoké nároky a zodpovědnost za obsah, prezentaci a kultivovanost takových projevů.

Záleží na úhlu pohledu, zda posuzujeme pouze jazykovou stránku řeči, nebo projev jako celek včetně osobnosti řečníka. Rozdíly jsou patrné např. mezi menšími tiskovými konferencemi v uzavřené společnosti a celostátním vysíláním, kdy mohou přenos sledovat všichni občané. V tomto případě jde pouze o to, jestli se jedná o stanici soukromou či veřejnou, jelikož každá má nastavené jiné atributy a požadavky na odvysílaný materiál. V Českém národním korpusu, který shromažďuje a uchovává texty různé povahy za účelem výzkumu, najdeme i materiál z politických projevů. Na tomto základě lze vyvodit změny a vývojové tendence nejen ve veřejných projevech, ale v jazyce obecně (2).

1.2 PROJEV MLUVENÝ A PSANÝ

Podle formy se dělí projevy na psané a mluvené. Jako původní a základní podoba existovaly nejprve projevy mluvené a teprve později se člověk naučil zachycovat mluvenou řeč písmem. Je třeba si uvědomit, že psaný jazyk není totožný s graficky zachyceným jazykem mluveným. Každý se o tom může přesvědčit, pokud si představí, že o stejné události vypráví a následně píše. Projev se bude od sebe podstatně lišit, např. délkou a členěním vět, výběrem slov apod.

Tato práce se soustředí především na **projev mluvený**, kdy je autor v přímém kontaktu s posluchači, může na ně reagovat a dle potřeby svůj projev přizpůsobovat situaci. Takový mluvený projev je v ideální podobě založen na vhodné a kultivované mluvě, argumentování a schopnosti přesvědčit (persvaze). Při jeho prezentaci se využívá intonace, tempa řeči, které by mělo být v souladu s obsahovou stránkou projevu, a v neposlední řadě i řeč těla, tj. extralingvistické neboli nonverbální prostředky (obvykle se dělí do skupin: haptika – dotyk, kinezika a gestika – pohyby celého těla a rukou, mimika – pohyby obličeje, výraz tváře, vizika nebo okuletika – oční kontakt a pohledy,

olfaktorika – citlivost na pachy, posturika – postoj celého těla, proxemika – vzdálenost komunikujících, chronemika – čas a prostor) (3). Neverbální komunikace představuje nedílnou součást veškerého vizuálního lidského kontaktu. Beze sporu se jedná o jednu z nejdůležitějších složek mezilidského chování a jednání, jelikož se zásadním způsobem podílí na utvoření prvního dojmu o jiných lidech. Díky výše uvedených aspektů známe většinu politiků z mediální scény. Především díky jejich typické neverbální komunikaci jsou snadněji zapamatovatelní a vytváří si tak hodnotné sympatie či nesympatie u občanů. Neverbální signály se dělí do čtyř hlavních skupin, mezi nimiž však nejsou ostré hranice, jsou to podle Lotkovy kategorizace: ilustrátory (každý pohyb těla, který má spojitost s verbální komunikací), regulátory (usměrňují a řídí komunikaci), symboly (např. vztyčený palec = skvěle) a adaptéry (zvládnutí pocitů a řízení reakcí) (Lotko, 2009: s. 75-76).

Veřejné neboli také oficiální projevy by měly splňovat určitou obsahovou i formální úroveň. Jazyková kultura mluvených projevů, již je věnována samostatná kapitola, tkví především v tom, že řečník disponuje znalostí spisovného jazyka, vybírá z něj vhodné prostředky, kombinuje je tak, aby jeho sdělení bylo zřetelné, srozumitelné a přesvědčivé; bere ohled na adresáty projevu také v prezentaci textu – mluví dostatečně hlasitě (ale ne příliš), zřetelně artikuluje (nepolyká konce slov), dodržuje vhodné tempo (nedrmolí ani neprotahuje pauzy) i sílu hlasu a projev náležitě člení. U mluveného projevu na jeho segmentaci záleží, jelikož tím přispívá k porozumění obsahu. Toho lze dosáhnout vhodným kladením pauz, které lze použít i pro zdůraznění stěžejních částí proslovu. Neodmyslitelnou složkou je zde posluchač, na kterého by měl autor brát ohled a ve kterém by měl daný projev vyvolávat pocit rovnocennosti. Z výše uvedeného vyplývá, že nejlepší řečníci by měli zvládnout naplnit očekávání posluchačů. Jak uvádí profesorka Svobodová z Ostravské univerzity na svých přednáškách: „Rétorický styl je teoreticky vymezován jako součást veřejného styku dvou kvantitativně asymetrických partnerů komunikace, tj. jednotlivce – řečníka a kolektivu. Nejde však o komunikaci čistě jednostrannou.“ (viz 1). Takovým způsobem by se k projevu před veřejností mělo v ideálním případě přistupovat, připustit si a vnímat přítomnost komunikačního partnera a reagovat na jeho odezvu, ať už se jedná o jednotlivce nebo skupinu.

V mluveném projevu je logicky nejdůležitější hlas mluvčího, ten je vnímán sluchem a využívá zvukové prostředky (zabarvení hlasu, melodie, rytmus, pauzy, tempo řeči apod.), jimiž se vyjadřují různé významové odstíny, zaujetí mluvčího, citový vztah aj.

Je úzce spojen se situací, v níž se realizuje, a tato skutečnost se označuje jako situační zakotvenost a komunikační kontext. Tyto projevy jsou mnohdy citově zabarvené, volba jazykových prostředků není tak uvědomělá a stavba vět bývá volnější než u projevu psaného, avšak rys mluvenosti neimplikuje v tomto případě rys nepřipravenosti. Výhoda tohoto typu projevu spočívá v tom, že se mluvčí může přizpůsobit reakci posluchačů (zvolnit tempo, zesílit hlas, zopakovat některé údaje apod.). Avšak nebývá tak vždy, např. pokud vezmeme v potaz novoroční projevy prezidentů, jimž se budeme věnovat v samostatné kapitole, kdy posluchač nemá aktuální možnost reagovat. Takový projev bychom zařadili do jisté mezikategorie, jelikož předpokládáme, že si jej autor předem alespoň promyslel a navrhnul, případně sepsal body a formuloval cíl, v ideálním případě si jej nechal pověřenou a zkušenou osobou napsat a svým způsobem se jej naučí a omezí se na přednes na kameru. Zde ve většině případů platí přímá úměra ve smyslu – čím více je projev připraven, tím méně má rysů spojených s mluvností, což ovšem neplatí absolutně, jak již bylo uvedeno. Naopak nevýhodu můžeme spatřit v čase, protože se řečník ani posluchač nemůže vrátit k jednotlivým myšlenkám. Proto je důležité usilovat o to, aby mluvené projevy byly co nejprehlednější. Přímý kontakt s posluchačem umožňuje autorovi využít množství mimojazykových prostředků, které již byly uvedeny.

Opačným typem je **projev psaný**, který je vnímán zrakem a využívá grafických prostředků (interpunkční znaménka, odlišný typ a velikost písma, podtržení apod.). Přehlednosti zde může být dosaženo různými způsoby plošného členění textu (nadpisy, titulky, členění na odstavce, kapitoly apod.). Nelze u nich označit tempo řeči, sílu a zabarvení hlasu či mimojazykové prostředky, a proto tyto odstíny, kdy je to třeba, řečník popíše slovně. Tyto projevy nejsou bezprostřední reakcí na skutečnost, přičemž volba vyjadřovacích prostředků je uvědomělejší a opatrnější. Psané projevy jsou hutnější a skladebně i pojmově složitější. Čtenář může tempo vnímání textu přizpůsobit svým možnostem, vrátit se k pasážím, kterým nerozuměl, nebo je hlouběji studovat. Jejich nevýhodou zůstává absence kontaktu s adresátem, zřetel k adresátovi se však musí projevit ve formě projevu, tj. ve vhodné volbě jazykových prostředků a v přístupu ke zpracování tématu (Krobotová, 2012: s. 31-32).

Determinujícím faktorem při volbě mluveného či psaného projevu je zejména záměr a možnost realizace toho či onoho typu projevu. K aktuálním tématům a nahodilým situacím je vhodné se vyjadřovat v krátké časové prodlevě ústně, kdežto ve zdvořilostní (např. kondolence) či opakované standardní a povinné komunikaci (např. vyjádření

ke světovým konferencím, summitům apod.) je všeobecně přijat písemný projev, poněvadž není obvykle vyžadována okamžitá reakce na prošlou událost.

1.3 ZÁKLADNÍ FÁZE A DĚLENÍ ŘEČNICKÝCH PROJEVŮ

Projev, jakožto typ slohového útvaru, by měl splňovat jisté náležitosti. Za nejlepší přednesenou řeč se objektivně považuje ta, kterou si orátor předem sestaví a napíše. I toto tvrzení ale není absolutně validní. Při sestavování projevu by měla být věnována pozornost třem základním fázím, které by měly být součástí řečnickovy přípravy. Tyto fáze byly ve zkratce uvedeny v podkapitole o historickém vývoji projevů, jde o invenci, kompozici a stylizaci.

Invence znamená správný výběr shromažďované látky a její celkové pojetí. Při vytváření souvislého projevu je třeba vybírat jen některé jevy, které určují téma, nezbytná je přitom dobrá znalost věci a její analýza. Po shromáždění látky je třeba ji logicky a účelně uspořádat, utřídit a určit konečný slohový postup. Této fázi se říká kompozice. Rozhodujícím činitelem pro kompozici je obsah, jenž je možné vyjádřit různými slohovými útvary (zpráva, oznámení, referát, vypravování apod.). Kompoziční postupy se jen zřídka objevují v tzv. čisté podobě, proto se často různě kombinují. Vhodná a přiměřená kombinace takových postupů při zachování charakteristické linie projevu je znakem stylistické pohotovosti.

K zachování proporcionality slouží osnova, která člení projev na tři základní části:

- úvod (exordium – uvádí do prostředí, problematiky, nálady);
- jádro projevu (disputatio – v přiměřené délce rozvádí událost, popisuje jev nebo zdůvodní tvrzení; obsah v této části má odpovídat tématu, má být konkrétní, zajímavý, vyčerpávající, v logickém sledu, bez frázovitosti);
- závěr (conclusio – nerozvádí dále nové události nebo tvrzení, ale zdůrazní hlavní myšlenku, její aplikaci v životě či praxi, shrnuje projev, poděkování za pozornost).

Chybí-li v projevu jedna z těchto částí, jde o hrubou chybu. Do osnovy se nikdy nepíše jen úvod, jádro a závěr, ale vlastními slovy mluvčí vyjádří, čeho se děj týká. V úvodu by měl řečník oslovit posluchače a snažit se získat jejich sympatie, vytyčit si téma, stanovit cíl, uvést základní problémy, jimiž se hodlá ve své řeči zabývat.

Obsahem vlastní stati zpravidla bývá hlavní problematika, se kterou chce mluvčí posluchače seznámit. Nesmí zapomenout na to, že musí umět všechna svá tvrzení přesvědčivě dokázat, důležitá je proto vhodná argumentace. V závěru řeči jde o stručné shrnutí hlavní myšlenky svého vystoupení, neboť posluchači si nejlépe pamatují to, co uslyší na závěr. Může uvést také podněty pro další rozvinutí tématu v diskusi. Řečník se dopouští chyby, dává-li najevo, že má radost z konce vystoupení, zbytečně tak mnohdy pokazí celkový dojem. Posluchači by měli mít vždy pocit, že kontakt s nimi byl pro řečníka přínosem.

Třetí fází je stylizace, při které probíhá výběr vhodných výrazů pro pojmenování dané skutečnosti (užívání jasných a srozumitelných slov, řečnických otázek, jednodušších vět, zřetelných formulací, neužívání stylizace písemného stylu, vyhnutí se slangu, vulgarizmům atd., užívání osobního stylu – „já“ místo „člověk“, dávání přednosti krátkým, přímým a činným větám před trpnými apod.). Projev by měl být zahájen tak, aby vzbudil zájem u posluchačů. Nejde o záležitost jednorázovou, doporučuje se vyhotovit si nejprve pracovní verzi, kterou je třeba dále zpracovávat a doplňovat.

Jako u většiny vědních oborů, i zde existuje vícero dělení a každá studie zaměřená na tuto problematiku uvádí mírně odlišné názvosloví, přičemž ale podstata zůstává zachována. Stěžejní a primární dělení projevů na mluvené a psané bylo popsáno v předchozí podkapitole. Dále budou řečnické projevy rozděleny do čtyř typologických skupin podle formy a obsahu na: propagující (agitační, přesvědčující), odborné (naučné, informační), pracovní, příležitostné neboli ceremoniální. K propagujícím projevům patří projev, proslov, výzva, řeč (soudní, politická, náboženská), interview. Jako odborné projevy označujeme přednášku, referát, koreferát, diskuzi (i polemika), besedu, debatu, public relations. K pracovním projevům řadíme poradou, vedení dialogu, telefonování. Přípitek, slavnostní řeč, rodinné projevy i představování spadají pod projevy příležitostné a ceremoniální (Krobotová, 2012: s. 49-63).

Můžeme se setkat také s vymezením řečnických projevů podle jejich záměru:

<u>Záměr:</u> informovat instruovat poučit vysvětlit přesvědčit podtrhnout atmosféru pobavit	<u>Typ projevu:</u> informativní persvazivní, argumentační příležitostný zábavný
---	--

(viz (1)).

Mluvené projevy lze třídit také podle jejich různých vlastností. V tom případě jde zejména o tyto druhy projevů:

- 1, co do připravenosti jsou projevy buď spontánní, předem připravené, spontánní a též polopřipravené (tj. předem promyšlené a většinou též s písemně zachycenou osnovou);
- 2, projevy čtené a nečtené;
- 3, projevy monologické a dialogické (a dále dialog skutečný a fingovaný)
- 4, projevy co do stupně veřejnosti (veřejné – neveřejné, oficiální – neoficiální).

Je zřejmé, že vlastnosti projevů uvedené pod čísly 1 až 4 se nevyklučují, nýbrž v jednotlivých projevech různě kombinují.

Strohé rozlišení na projevy veřejné a neveřejné se ukazuje jako příliš vnější a hrubé, je zde třeba brát do úvahy různou míru „veřejnosti“ projevů a také různý smysl a záměr tohoto zveřejňování. Za sféru čistě soukromou se pokládá situace rodinná, familiární až intimní; od té se odlišuje po stránce jazykové a slohové styk lidí v pracovním prostředí a dále společenský styk mimopracovní, kde je třeba odlišit společenský styk v užším smyslu slova (při různých společenských událostech) a stykem praktickým (v obchodě, na poště apod.). Takové rozdíly mají nemalý dosah pro volbu jazykových prostředků, projevují se hlavně ve způsobu mluvy, a to po mnoha stránkách, nejen gramatické a lexikální, ale i ve výstavbě promluv, ve zvukové realizaci a ve výslovnostním stylu (Naše řeč, 1969: s. 95-109).

1.4 PUBLICITA VEŘEJNÝCH PROJEVŮ – SVOBODA SLOVA A CENZURA

V této stručné kapitole spíše doplňujícího charakteru blíže osvětlíme pojmy svoboda projevu a cenzura, tedy pojmy patřící do oblasti legislativy, které však s tématem naší práce rovněž souvisejí. Publicita neboli uveřejnění jakéhokoliv veřejného příspěvku bývalo v dřívější době značně omezené, protože se ve velké míře uplatňovala cenzura. V současnosti je se změnou společenských poměrů množství zveřejňování značně uvolněnější a bez významnějších restrikcí, o čemž se můžeme přesvědčit nahlédnutím do libovolného média nebo na zpravodajských serverech na internetu. Dnešní doba, resp. současní čtenáři si žádají co nejméně cenzurované a uhlazené informace o veškerém dění ve světě, i přes riziko negativních reakcí příjemců skutečnosti.

Vzpomeneme-li nyní celkovou současnou situaci mluvených projevů, charakterizovanou dnešním nebyvale rozšířeným a mocným působením prostředků masové komunikace, zjistíme, že se hranice veřejnosti posunula velmi daleko. Tzv. „veřejně šířenými“ se staly téměř všechny druhy projevů mluvených, vyjma těch neoficiálních (tamtéž). Za zmínku stojí projev politický, jehož analýza je předmětem práce. Takový projev je zvláště významný v průběhu předvolební kampaně a právě v této souvislosti byl význam svobody projevu několikrát zkoumán kompetentními institucemi (např. Ústavním soudem ČR). Role masmédií má v tomto ohledu zvláštní postavení. Právě s médii je intenzivně spojená svoboda šíření a přijímání informací.

Svoboda člověka je jednou z hlavních etických hodnot a také se jedná o základní lidské právo. V demokratické společnosti má své nezastupitelné místo i hodnota svobodného projevu člověka. Absence svobody nutně souvisí s manipulací a útlakem. Logicky i pojetí svobody má řadu definic a vymezení, kde opět záleží na úhlu pohledu. Svoboda však neznamena anarchii (bezvládní) ani liberalismus, ale lze ji vnímat jako pravdu spojenou se zodpovědností.

V naší práci nás zajímá především svoboda slova a tisku, jejímž protipólem je cenzura. Cenzura je způsob státního či církevního dozoru nad šířenými informacemi. Jedná se o jednostrannou regulaci, v níž politický systém zasahuje do komunikace mezi autorem a čtenářem. Před nástupem knihtisku lze mluvit o represivní formě cenzury (kontrola knih, které již byly v oběhu), po nástupu knihtisku se jedná o formu preventivní cenzury.

V České republice je svoboda projevu upravována obecně závazným dokumentem nazvaným *Listina základních práv a svobod* (schválena ČR 16. prosince 1992), konkrétně článkem 17 v rámci politických práv. Listina definuje svobodu projevu v několika bodech:

„1. Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.

2. Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.

3. Cenzura je nepřipustná

4. Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

5. Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.“ (4).

V tomto je uvedeno, že svoboda slova vylučuje cenzuru. Ačkoliv je cenzura klasifikována jako nepřipustná, její definice není v žádném platném právním předpise jednoznačně uvedena. V zákonu z roku 1966 se cenzurou rozuměly jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu, jejich šíření hromadnými informačními prostředky. Z této definice můžeme vycházet i dnes a konstatovat, že „cenzurou se rozumí institucionální cenzura jakýchkoliv veřejných projevů, a to jak cenzura předběžná, tak i cenzura následná“ (Herczeg, 2004: s. 15). Jako většinu pravidel, ani vyloučení cenzury nelze uplatnit absolutně, např. jsou-li poškozována občanská práva někoho jiného, dochází k určité regulaci svobody projevu, která nemůže být vzhledem k právům jiného člověka neomezená. K podobnému způsobu cenzury může dojít i za účelem ochrany bezpečnosti občanů dané země (např. v případě státního tajemství). Přesto některé případy vyvolávají ve společnosti neshody v tom, jakým způsobem a za jakých okolností je zásah státu do svobody projevu občanů přípustný (Štefová, 2012: s. 62-65). Omezení svobody projevu je v ČR určeno také obecnými dále specifikovanými podmínkami. Za prvé musí být omezení uloženo ve formě zákona, za druhé musí být dále nezbytné v prostředí demokratické společnosti, a za třetí musí být takové omezení přiměřené. Limity svobody projevu se týkají především hlásání diskriminačních

a extremistických názorů, hanobení státu a jeho symbolů, tzv. „hate speech“ neboli nenávistný projev apod. (Jager, Molek, 2007: s. 125-130, 147, 221). Předmětem našeho zájmu je mj. regulace svobody projevu ve volební kampani a dalších politických otázkách. K restrikci může v tomto ohledu dojít např. stanovením limitů výdajů na předvolební kampaň (z důvodu zabezpečení rovnosti kandidátů). Otázky spjaté s ochranou volebního práva také řadíme do sekce týkající se omezení svobody projevu, stejně tak může být zákonem upraven počet hodin vymezených k propagaci politických stran v elektronických médiích, jako tomu je na Slovensku (Drgonec, 2013: s. 224-226).

Existuje také klasifikace důvodů pro zásah do svobody projevu, jež rozlišuje šest důvodů, které toto omezení ospravedlňuje. Tuto klasifikaci obsahuje článek 10 dokumentu *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod* (podepsána v Římě 4. listopadu 1950 a ratifikována tehdejšími Československem 18. března 1992). V Úmluvě se také obecně pojednává o svobodě projevu a cenzuře následujícím způsobem:

„1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“ (5).

V Ruské federaci je záruka svobody slova ukotvena v Ústavě (přijaté 12. prosince 1993), v hlavě 2 Práva a svobody člověka a občana, článku 29, jehož plné znění zní:

„1. Každému je zaručena svoboda myšlenek a slova.

2. Není povolena propagace nebo agitace, která podněcuje k sociální, rasové, národnostní nebo náboženské nenávisti či nepřátelství. Zakazuje se propagace sociální, rasové, národnostní, náboženské nebo jazykové nadřazenosti.

3. Nikdo nemůže být přinucen k vyjádření svého názoru a přesvědčení nebo k jeho popření.

4. Každý má právo svobodně vyhledávat, získávat, předávat, vytvářet a šířit informace v souladu se zákonem. Seznam informací, které utváří státní tajemství, ukládá federální zákon.

5. Svoboda hromadných informací je zaručena. Cenzura je nepřípustná.“ (vlastní překlad, originál viz příloha č. 1, (6))

Ústava jakožto důležitý znak demokratického a právního státu stanovuje a garantuje zejména svobodu slova a myšlení, právo na komunikaci ústní i písemnou formou, právo na svobodný výběr jazyka komunikace, vylučuje přinucení ke sdělení vlastních myšlenek a přesvědčení atd. Důležitost svobody projevu je předurčena tím, že je neoddělitelnou součástí a podmínkou realizace ostatních lidských práv, především v politické sféře (7).

Na svobodu slova v Ruské federaci můžeme pohlížet z několika úhlů pohledu a očima mnohých autorů. Je známo, že v Rusku funguje politika a kontrolní systém v některých ohledech odlišným způsobem. Ruská média se snaží vyvolávat dojem svobodného vyjadřování bez náznaku omezení, jelikož svoboda slova je stejně jako v ČR zaručena Ústavou, ale i přes tento fakt jsou podrobeny přísnému dohledu vlády. Vitalij Tret'jakov napsal pro noviny *Российская газета* článek, který se kromě pojednání o svobodě slova zaměřuje především na svobodu tisku a záměrně od sebe tyto dvě kategorie odděluje. Vyslovuje názor, že svobodu slova nelze vyloženě zakázat. Omezit lze pouze veřejné vyjádření určitých myšlenek. V. Tret'jakov zdůrazňuje individualitu zemí v otázce morálních zásad, společenských a politických tabu, která jsou v dané zemi citlivým tématem a je omezeno jejich veřejné šíření. Porušení takových zásad není klasifikováno jako přestupek proti zákonu, ale autor se svým jednáním může dostat do vážného problému (8). Pokud budeme vycházet z principu, že svoboda slova znamená záruku objektivní informace a možnost občana vybrat si jemu blízkou interpretaci dané informace, přichází problém v podobě dostupnosti svobodných sdělovacích prostředků pro celou zemi. Většina plošně dostupného tisku je v Rusku silně provládní, čímž je svoboda slova ohrožena. Televizní nebo rozhlasové stanice jsou ve většině případů ve vlastnictví soukromých osob, jsou tedy komerční a finančně závislé na majiteli, který projevuje svůj názor výběrem a rozhodnutím, co bude a nebude odvysíláno (9). S tím souvisí i zákon z roku 2014 omezující zahraniční vlastnictví ruských médií

na 20% s odůvodněním ochrany před „informační válkou“ (10) nebo zpráva světové organizace *Human Rights Watch*, která na svých internetových stránkách zveřejnila prohlášení ve věci omezení svobody slova v Rusku. Ruské pojetí formulace je známo jako boj s extremistickými vyjádřeními na sociálních sítích (11). Po studiu článků na ruských zpravodajských serverech docházíme k závěru, že problematika svobody slova a projevu je v Ruské federaci otázkou budoucnosti.

Předpoklad svobody slova je základním a nezbytným pravidlem pro uskutečnění veřejného projevu. Přesvědčit svým projevem může totiž ten, kdo svou záležitost umí nejlépe zdůvodnit a vhodnými a názornými příklady doložit. Svoboda slova má pochopitelně své hranice, je totiž často zneužívána, především těmi, kteří ji záměrně porušují (Kraus, 2011: s. 53-54). V současných společenských podmínkách, v nichž masmédiá zastávají majoritní funkci v ovlivňování veřejného mínění, by dle našeho názoru měla mít jistá restrikce vyjadřování své místo, a to ve smyslu kontroly a ochrany veřejně šířených informací (např. před dětmi a nezletilými apod.). Jsme toho názoru, že momentální bulvarizace událostí a naprostá svoboda slova a tisku vede k redukci slušnosti na veřejnosti a ztrátě úcty k lidem u mladších generací. I na tuto stránku věci se zaměříme v naší analýze.

Shrnutím informací v celé první kapitole jsme došli k poznatku, že oblast veřejného projevu zůstává diskutabilním tématem lingvistů, sociologů nebo politologů. Jedná se totiž o společenskovědní problematiku, která má své neměnné základy a historii, avšak doba a výzkum podléhají relativním proměnám a mají svůj specifický progres, stejně jako technologie pro veřejnou sebe prezentaci a neúprosná medializace života nejen politiků. Svoboda projevu představuje obecně jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti, rozvoje a pokroku každého jednotlivce.

Posuzovat nebo hodnotit veřejný projev bez zřetele na okolní vlivy a faktory se jeví jako záležitost velice omezená a neobjektivní, tudíž je nutné vždy brát ohled na situační kontext, a to nejen sociální, ekonomický či geografický. Z toho vyplývá, že veřejný projev je svými specifiky považován za druh konverzace mezi dvěma subjekty. Spojitost projevu a okolního prostředí nás přivádí k myšlence diskurzu, což je náplní další kapitoly.

2 DISKURZ

Při snaze popisu, analýzy nebo zkoumání řečových vyjádření je třeba brát v úvahu další kritéria a okolní podmínky. Ty ve spojení s komunikačním aktem vytváří jakousi množinu textů, která se označuje jako **diskurz**. Spousta lingvistů, sociologů a mnoho dalších teoretiků se již po dekády snaží tento pojem vymezit. Že to není nic jednoduchého se můžeme přesvědčit v nejedné publikaci, která se diskursem zabývá. V literatuře jednotlivých autorů najdeme spousta výroků, názorů a definic, kterými se snaží objasnit funkci a podstatu diskurzu. I když je každé pojetí lehce odlišné, hlavní myšlenka interakce je konstantní (neměnná). Následující text se zabývá vysvětlením diskurzu včetně diskurzivní analýzy. Obsahuje také části věnované dvěma odnožím diskurzu – politický a mediální diskurz, jež jsou tematicky v souladu s předmětem práce.

Pojem **diskurz** je v současné době velmi populární a diskutovanou záležitostí, avšak jak jsme zmínili, mnoha kritikům se jeví jako nejednoznačný a vágní, jelikož je obtížné jej konkrétně vymezit. Je to snad dáno tím, že s ním operuje několik vědních oborů, mj. lingvistika, sociologie, filozofie a další. Objevuje se i v širších interdisciplinárních souvislostech. Z těchto skutečností plyne různost jeho významů. Rovněž v jazykovědě je jeho chápání neostré a vymezuje se několik možností jeho uplatnění. Jedním z výkladů pojmu je, že předmětem zkoumání diskurzu jsou převážně ústní, resp. mluvené projevy (mluvená řeč, dialog, rozhovor, řečové akty apod.), což se shoduje s předmětem naší práce. Podle S. Schneiderové uvedeme, že „společným jmenovatelem je však ve všech případech užití tohoto pojmu v oblastech užívání jazyka v textech, v dorozumívání a v interakci.“ Vzhledem k odlišné povaze a vymezení pojmu diskurz a text nelze tyto kategorie ztotožňovat, protože ve velké míře odkazují k sociálním procesům (Schneiderová, 2015: s. 20-22).

V současné jazykovědě se termín diskurz rozšířil zejména díky svému původnímu lexikálnímu významu v běžné řeči (angl. discourse, franc. discours – řeč, řečový projev, rozhovor). Problematika diskurzu vymezeného jako „jazyk za hranicemi věty“ se zároveň stala předmětem mnohostranného zkoumání mnoha různých oborů zabývajících se člověkem a jeho společenskými rolemi a funkcemi. Společnými rysy těchto pojetí diskurzu jsou: informace, koherence, situačnost, intertextovost a institucionálnost.

Z prací teoretiků, kteří se zabývají tímto oborem, vyplývá vymezení diskurzu jako tematicky, obsahově a jazykově vymezené, sociálně institucionalizované a situačně zasazené formy textu. Na rozdíl od textu jako abstraktní kategorie se diskurz definuje jako text s určitým atributem, tj. přesně vymezeným vztahem k určitému prostředí a funkci. Na základě jistým způsobem stanovených kritérií se tak rozlišuje diskurz politický, kterým se tato práce zabývá především, dále pak mediální, ideologický, konzervativní, teologický, socialistický, podle profesního zařazení autora se rozlišuje diskurz politiků, lékařů, humanitních nebo přírodovědných badatelů, ekologů, manažerů atd. Diskurz významné osobnosti bývá autorsky podmíněný (např. politik) a v oblasti politiky tímto způsobem vznikla rozsáhlá literatura o diskurzu např. M. Thatcherové. Řada zahraničních i českých autorů věnuje pozornost individuálním rysům stylu a způsobu argumentace v politických projevech a v epistolografii Václava Havla, významné osobnosti domácí i zahraniční politické scény.

Jako existuje různorodé dělení projevů, i diskurz je možné klasifikovat na základě jazykových, situačních, žánrových, stylistických a jiných hledisek, které se mezi sebou kříží. Rozlišuje se tak diskurz dialogický a monologický, improvizovaný a připravený, veřejný a soukromý. Řada vědců orientovaných na stylistickou stránku jazyka klasifikuje diskurz podle dominantních funkcí na umělecké, odborné, zpravodajské a přesvědčovací, nebo podle stylových postupů na vyprávěcí, úvahový, popisný a argumentační (Čmejrková, Hoffmannová, 2003: s. 17-20).

V naší práci se budeme držet definice J. Krause, který diskurs chápe jako: „(...) princip a společensky uznávanou normu utváření smyslu textů v určitém konkrétním užití (...)“ (Kraus, 2004: s. 17), a to z toho důvodu, že takové chápání vystihuje způsob uvažování a vyjadřování v diskurzu politickém, což je z širšího hlediska tématem práce. Zároveň neopomíjíme sociální a částečně psychologický aspekt, protože diskurs je třeba chápat v kontextu a v sociální interakci, a také nadřazenost pojmu text po stránce lingvistické. Jak jsme již uvedli, problematika uchopení diskurzu jako jednoznačného termínu není dosud záležitostí zcela posibilní a uzavřenou.

Abychom neopomněli diskurz v ruském prostředí, nastíníme také současnou situaci ruského veřejného projevu, pozornost bude upřena zejména na stránku lexikální. Veřejný diskurs, jak lze obecně nazvat kontext, v němž se odehrává veřejně pronášená řeč, je v současné době ovlivněn především jevy jako již uváděná svoboda slova, zákaz cenzury,

téměř neomezený přístup k informacím, politická nestabilita, možnost zapojení do politického života všech členů společnosti, rozvoj tržní ekonomiky, nízká životní úroveň části obyvatelstva, kontakt se zahraničím a dalšími vlivy a s tím spojený příliv cizího lexika, snížení úrovně kultury jazyka v médiích apod. Tyto skutečnosti mohou vyvolat zvýšený zájem občanů o veřejná vystupování veřejných činitelů, včetně politiků.

Nejvíce nedostatků a chyb ve veřejných projevech shledávají lingvisté ve stylistické, gramatické, lexikální stránce, výjimkou není ani úroveň akcentologie takových slovních vystoupení. Jazykový problém se spatřuje i v nárůstu neformální až hrubé a vulgární slovní zásoby, což je zajisté jedním z negativních dopadů svobody slova a projevu. Značný podíl na zvýšené frekvenci hrubých výrazů má i tzv. demokratizace jazyka, ta podle Čmejrkové „vede k sblížení komunikace ve spisovném jazyce s běžným, každodenním vyjadřováním“. Mezi průvodní projevy demokratizace patří především neoficiálnost, neformálnost, uvolněnost, nenucenost, familiarizace, kolokvializace aj. Demokratizace je Faircloughem popsána jako „odstranění asymetrií v diskurzních právech, povinnostech a prestiži jednotlivých skupin uživatelů“ (Čmejrková 2008, s. 88, 90). Konverzacionalizace, resp. demokratizace jazyka znatelným způsobem poznamenává i projev a vyjadřování vybraných osobností, jak bude dále uvedeno v analytické části práce.

Oblíbenými prostředky v ruském jazyce potažmo projevu jsou intertextualita, aluze, frazeologizmy, zkratky, obrazná pojmenování a precedenční vyjádření (např. Belzebug jako charakteristika B. Jelcina). Svou úlohu ve vývoji ruského veřejného diskurzu sehrála zajisté perestrojka, po níž se objevily v ruštině nové termíny. V poslední době je zaznamenán vzestup etické úrovně slovní zásoby, pokles agresivity veřejného projevu, osvojování a aktivní užívání přejatých slov a jiné příznaky stabilizace stylistické normy (Vychodilová, 2013: s.113-127). Všechny a nejen tyto uvedené vývojové procesy je nutno brát na vědomí, pokud chceme provádět rozbor mluveného či psaného projevu v jakémkoliv jazyce.

2.1 DISKURZIVNÍ ANALÝZA

Ústředním tématem této práce je **analýza** veřejného projevu, diskurzu, proto si postupně vytyčíme několik stanovisek a úhlů pohledu, ze kterých můžeme na tuto problematiku nahlížet. Nejprve charakterizujeme vztah samotného textu (projevu) a diskurzu jako „obraz v obraze“. Tento popis je názorný a z uvedeného vyplývá, že pokud máme za úkol analyzovat politický text, je třeba jej vnímat v rámci diskurzu, tzn. v širší souvislosti, tím pádem brát v potaz situaci, funkci a podmínky, ve kterých byl analyzovaný text vytvořen. Jelikož v rámci rozboru veřejného mluveného projevu z hlediska etiky nejde pouze o lingvistické spektrum výroků, nýbrž je nezbytné usouvstažnit množství dalších aspektů (autorova řeč těla apod., viz předchozí kapitola), jedná se tedy i v tomto případě spíše o diskurzivní analýzu, nežli výhradně o analýzu projevu jako takového. Ačkoliv analýza diskurzu nefiguruje doslovně v názvu této práce, uvedeme si její dělení a stručný popis.

Schneiderová ve své publikaci rozdělila analýzu diskurzu podle oborů: analýza diskurzu v literární vědě, analýza diskurzu v sociálních vědách, analýza diskurzu v psychologii, filozofii a analýza diskurzu v edukaci. S těmito obory jsou spojeny také možné přístupy k analýze diskurzu. Na okraj si uvedeme alespoň jejich výčet: členská kategorizační analýza (autor H. Sacks), teorie diskurzu a interpretační repertoár (podle psychologů J. Pottera a M. Wetherellové), teorie diskurzu a tzv. uzlové body (podle E. Laclaua a Ch. Mouffeové), kvantitativně-distribuční metody a korpusová diskurzivní lingvistika (M. Hájek, J. Kabele, K. Vojtíšková), trojdimenzionální pojetí diskurzivní události a tzv. klasifikační schéma (N. Fairclough), kritická analýza diskurzu, interdiskurz a synchronní systém kolektivních symbolů (J. Link), konverzační analýza. Nutno podotknout, že ani jedna z cest situace analýzy diskurzu není úplná a svým druhem jediná a evaluační kritéria obdobně nejednotné sféry zájmu jsou relevantní a záleží zde na objektivně-subjektivním posouzení autora.

Jak z uvedeného vyplývá, diskurzivní analýza je záležitost složitá a je ovlivněná mnoha faktory a funkcemi, které není možné jako celek zcela zhodnotit. Je však nutné uvést, že výhodou postupů analýzy diskurzu je to, že umožňuje sledovat texty a projevy jinak, u nás především v rámci tradiční strukturalistické stylistiky. Cílem takové analýzy je rozbor množiny verbálních i neverbálních textů, která sdílí vztah k jistému stejnému tématu či sociálnímu prostředí, což už z podstaty věci nevyznívá příliš jednoduše.

Z lingvistického hlediska se věc týká textu ve vztahu ke kontextu (společenské podmínky a sociální struktury) (Schneiderová, 2015: s. 23, 56-87).

Nejznámějšími zahraničními analytiky a teoretiky diskurzu jsou Michel Foucault a Norman Fairclough, kteří se mimo jiné zasloužili o rozšíření diskurzivního vědění. Z českých jazykovědců můžeme uvést Jiřího Krause nebo Janu Hoffmannovou (z jejichž studií jsme v této práci také čerpali). Faircloughova analýza vychází z představy, že nezáleží pouze na explicitnosti textu, důležitá je také implicitnost slovního vyjádření. Je také autorem kritické analýzy (tamtéž: s. 36, 41). Tak jako ke každé sociologické či filozofické otázce existuje řada přístupů, ani téma diskurzu, jak jsme již uvedli, není v tomto ohledu výjimkou. V praktické části se okrajově dotkneme analýzy politických veřejných projevů v rámci politického diskurzu, pokud to bude situace vyžadovat.

Skrytým nebezpečím se v této disciplíně může jevit stereotypnost. Ustálené podoby diskurzu jsou na jedné straně usnadněním jeho samotné realizace, na straně druhé tendence k automatizaci výběru jazykových prostředků vede ke ztrátě jedinečnosti a smysluplnosti individuálních aktů sdělení. Účastníci komunikačního aktu si tak musí dobře uvědomit podmínky a zvláštnosti konkrétního diskurzu, aby vhodně interperovali svůj záměr. I v tomto případě se budeme držet teorie J. Krause (společně se S. Schneiderovou), který analýzu diskurzu prezentuje jako „způsob uvažování a vyjadřování o něčem“, co „prochází celou řadou textů a způsobů jednání“ v daném komunikačním prostředí (Kraus, 2014: s. 17), protože diskurz v širším pojetí zahrnuje nejen sdělení, ale i mluvčího, a jak uvádí J. Hoffmannová, bývá definován jako „integrovaný celek textu a kontextu“ (Hoffmannová, 1997: s. 8).

2.2 POLITICKÝ DISKURZ

Politické veřejné projevy se svou persvazivní, informativní a rituální funkcí řadí k propagandistickým textům. Disponenti (autoři) takových textů usilují svým počínáním o jediné, a tím je dosažení totožnosti ve vztahu autor – recipient (příjemce). Tato identita mluvčího a adresáta je při politické činnosti více než žádaná, jelikož zaručuje úspěch kandidáta ve volbách, a tím pádem v jeho další politické kariéře.

Jazyková stránka politických projevů obsahuje nespočet prvků a prostředků, především těch lexikálních. Prvními z nich jsou důležitost, která je vyjadřována hlavně

četnými adjektivy, a obecnost, jejímž prostřednictvím chce řečník přesvědčit o univerzálnosti své politiky. Dalším klíčem k úspěchu je blízkost, a to blízkost mezi disponentem a recipientem, kterou se mluvčí snaží získat pomocí emocí a slovy vyjadřujícími společné hodnoty, ideologie a sociální interakci. E. Lotko ve své publikaci uvádí ještě další čtyři části: nutnost, správnost/pravdivost, koherentnost, pokrokovost a trvalost. Zdařilý politický projev obsahuje prvky všech výše uvedených kategorií, jelikož v něm jde o nutnost minulou, současnou i budoucnou; správnost a pravdivost někdy podloženou vědeckými texty; koherentnost, aby měl posluchač pocit, že předkládanému kreovanému světu rozumí; a pokrokovost a trvalost, protože je třeba jít stále kupředu a tím si zajistit trvalé místo na scéně.

Persvazivní neboli přesvědčovací a ovlivňovací techniky projevů jsou alfou a omegou úspěchu každého politika. V těchto technikách bývají často použity eufemismy, metafory, presupozice, hodnotící slova, slogany a negace. Oblíbenými lingvistickými prostředky jsou módní slova a expresivní výrazy. Mezi nejčastější módní slova patří: problém, otázka, iniciovat, časový horizont apod. K expresivům (např. fňukal, držgrešle, tajnůstkář atd.) nemá mnoho politiků daleko a mnohdy takto označují své protivníky v boji o moc (Lotko, 2009: s. 117-128). Dále lze podle slov J. Bartošky identifikovat politickou nenávist na bázi vulgarismů a dalších nespisovných a neetických jazykových variací (Bartošek, 1993: s. 12).

Politický diskurs se stále rozvíjí v rámci obnoveného zájmu o rétoriku. Typickou součástí politické mluvy je nesporně argumentace, o které se zmíníme v jedné z dalších podkapitol, a právě ta je formou komunikace, která se v rámci politického diskurzu řeší a analyzuje nejčastěji. U tohoto typu projevu by si měl být řečník dobře vědom vlivu a interakce okolních faktorů, protože v opačném případě by nemusel pouhým slovem dosáhnout úspěchu.

2.3 MEDIÁLNÍ DISKURZ

S veřejnými projevy, politikou i veškerým děním ve světě neodmyslitelně souvisí tzv. média, jinými slovy hromadné sdělovací prostředky. V této podkapitole se snažíme nastínit diskurzivní chování médií, tzn. shrnout prostředky a komunikační vztahy, které se podílejí na prezentaci subjektů, událostí a skutečností v textu, a tím poukázat na určitá

společná pravidla. Mediální diskurs zahrnuje také vztah medií k sociálnímu kontextu a vliv na příjemce mediálního textu. Mediálními texty rozumíme vysílání televizí, rozhlasových stanic, texty tisku (noviny a časopisy), internet a další. Ty v současné době ovlivňují ve velké míře slovní vyjadřování veřejnosti i společenské jednání.

Mediální oblast je svým způsobem uzavřená sféra, která je však neoddělitelná od společnosti a širších společenských mechanismů, včetně politických, ekonomických a sociálních. Obecně by měla média zastávat roli nositele objektivních informací, z praxe je ale známo, že ne všechna můžeme pokládat za důvěryhodná a objektivní, tím máme na mysli média ovlivněná subjektivními faktory jako např. bulvár a některé komerční stanice, které mají bezesporu svou nezastupitelnou pozici na mediálním poli. Z důvodu uvedené subjektivity se stávají prostředky prezentujícími odlišnou verzi i hodnocení skutečnosti. Primární úlohou mediálních textů je přinášet informace, přesvědčit příjemce k jejich přijetí a také vytvořit u příjemce určitý postoj k dané skutečnosti, v ideálním případě shodný s daným v médiích.

Co se týká medií celosvětově, jak již bylo uvedeno, největší problém pozorujeme v bilanci objektivity a subjektivity ve vztahu k uváděným informacím. Samozřejmě i v této oblasti existují kritéria, která regulují požadovanou objektivitu předávaných faktů, která jsou obsahem mediální legislativy, mj. etický kodex novinářů (viz příloha č. 2, (12)). V průběhu posledních let je stále více citelná poptávka po „emočním“ zpravodajství, nejedna televizní stanice si je tohoto faktu vědoma a divákům požadavek plní. S tím souvisí i poutavost odvysílaných a odprezentovaných zpráv a informací, jejichž interpretace cílí především na atraktivitu a tím pádem na sledovanost. V souvislosti s naším tématem máme na mysli např. úsek projevu vyňatý z kontextu proto, aby přilákal diváky k obrazovkám či posluchače k rádiu, ačkoliv primární funkce medií by měla být veřejná služba poskytování nezkreslených a ucelených informací o závažných společenských tématech. Vrcholem mediální politiky je samotná účast příjemců (diváků) na utváření zpráv (známé např. z TV Prima). Na uvážení každého tedy zůstává, zda se spokojí se zábavným až bulvárním pojetím zpravodajství nebo dá přednost seriózním sdělovacím prostředkům.

Stejně jako u politického diskurzu i analýzou mediálního diskurzu se zabývá řada teoretiků a kritiků. Opět uvedeme jednoho zástupce kritické analýzy diskurzu N. Fairclougha, který svým výzkumem přispěl k podstatnému rozvoji v mnoha oborech

společenských věd. V jeho teorii najdeme i termíny konverzacionalizace (uvolněnost přejatá z konverzačního diskurzu) a kolokvializace (neformálnost ve veřejných diskurzech), kterým se věnují i čeští lingvisté a které jsou úzce spjaty s mediálním diskursem a tím i s tématem naší práce. Pro naše účely je nejvyužitelnějším termínem konverzacionalizace, resp. demokratizace jazyka aneb průnik hovorových a nižších vyjadřovacích prvků do sféry oficiálních projevů. Tato tendence se uplatňuje ve snaze politiků působit uvolněně a neformálně, aby se přiblížili obyčejným lidem. Z výše uvedeného vyplývá, že média těží z aktuálně úspěšně rostoucí zábavní funkce. Toho lze i v rámci bulvarizace docílit užitím expresivních slov, osobních jmen, atraktivními syntaktickými konstrukcemi, zaměřením se na detaily apod. Současně k bulvárním znakům patří zvýraznění a zdůraznění takové informace zvukovou a vizuální složkou.

V současnosti pozorujeme několik vývojových trendů v oblasti médií a mediálního diskurzu. Dnes se prosazuje především interpretativní přístup k informacím, který vede jednak k odlišné prezentaci skutečnosti jednotlivými médii a jednak omezuje aktivitu příjemce utvořit si vlastní názor a představu. Tím je negativně ovlivněna racionální analýza skutečnosti (Schneiderová, 2015: s. 89-100, 152-153).

Mediální diskurs uvádíme z toho důvodu, že řečnické projevy, které budeme v praktické části analyzovat, pocházejí z různých mediálních zdrojů, přičemž jsme se snažili čerpat ze seriózních, aby míra objektivity byla co nejvyšší a tím se stala analýza kredibilní, případně použitelnou pro další rozsáhlejší výzkum. Etická rovina médií bude rozpracována v další části práce.

3 ETIKA, ETIKETA A KULTURA KOMUNIKACE

Ústředním tématem této práce je ne/dodržování etických principů v projevech prezidentů, hodnocení veřejného projevu z etického hlediska. **Etika** sama o sobě je pro svou relativnost a nejednoznačnou interpretovatelnost těžko definovatelným vědním oborem; v každé společnosti existují obecně platné **etické normy**, které však mohou být každým jedincem vykládány odlišně (např. v závislosti na rodinných tradicích, na temperamentu jednotlivých osobností apod.). Je třeba mít na paměti, že různí lidé jsou na různém stupni mravního vývoje a nejednají vždy z pohnutek mravně nejlepších. V následujícím textu podáváme stručný přehled historických mezníků ve vývoji etiky, objasnění významově blízkých pojmů jako morálka a mravnost, zvláště si vyčleníme etiku komunikace a politickou etiku, zaměříme se také na výklad o etiketě a kultuře komunikace. V závěru kapitoly uvádíme zvláštní podkapitoly věnovanou humoru a komice v projevech, protože i prostřednictvím nezapného humoru může dojít k etickému sporu.

Etiku v této práci chápeme jako teorií podložené a zapsané normy správného lidského jednání, rozhodování a chování k sobě samým i druhým (např. v Bibli), které jsou přijaty danou společností. Základem této etiky je kategorie svobody, rozlišování mezi dobrem a zlem, pravdou a lží, což jsou zároveň pojmy nejobtížněji definovatelné. Všechna tato kritéria jsou upravena etickými normami, jejichž dodržování či porušování v našem pojetí je obsahem praktické části práce.

Prvním systematikem, který uvedl etiku do klasifikace věd, je Aristoteles. Ten považoval etiku za praktickou vědu a za předmět etiky považoval hledání nejvyššího dobra jako účelu lidského úsilí a stanovení jednotlivých ctností jakožto prostředků vedoucích k tomuto cíli. Aristoteles prezentoval etiku jako druh politiky, přičemž politika podle něj hledá nejvyšší dobro pro stát a etika pro jednotlivce (Popelová, 1981: s. 35-37). Současná etika se dělí na dva velké směry – etika metafyzická a empirická. Stejně jako pro celou filozofii, i pro etiku je příznačný návrat k systémům velkých myslitelů, vracejí se základní myšlenky a dřívější principy. K nejvýznamnějším světovým myslitelům 19. - 20. století, kteří se zabývali filozofií etiky, patří J. Mill, A. Comte, K. Marx, F. Nietzsche a další (Bláha, 1991: s. 33).

3.1 ETIKA A MORÁLKA (MRAVNOST)

Na výklad uvedených termínů existuje mezi veřejností spousta názorů. Některé se přiklání k verzi, že etika se zabývá teorií, zatímco **morálka** praxí. Další přístup tvrdí, že etika pojednává o obecných otázkách a morálka řeší konkrétní případy. Samotné slovo etika má svůj původ v řeckém slově „ethos“ a můžeme se s ním setkat už v antickém Řecku, jelikož jeho autorem je Aristoteles. Etika (mravouka) jakožto jedna z filozofických disciplín, je naukou o mravnosti, tj. pravidlech mravního jednání a zásadách (Kraus a kolektiv, 2005: s. 218). A jak uvádí spisovatel Mel Thompson: „Není snad oblastí života, do níž mravní rozhodování nějak nezasahuje, a stejně neexistuje oblast života, ve které by se etika nedala uplatnit.“ (Thompson, 2004: s. 11, 42). Morálka se tedy uplatňuje ve všech sférách společenského života, protože veškeré vztahy (politické, ekonomické apod.) zahrnují také morální aspekt.

Pro střední Evropu, kde se stále za majoritní náboženství považuje křesťanství a křesťany bývá za pramen etiky a etických norem pokládáno právě Písmo svaté neboli Bible a především tzv. Desatero. Naším cílem však není analýza etiky ve veřejných projevech z teologického hlediska, i když spojení etiky a teologie nelze oddělit, nýbrž etika z pohledu lingvistické a sociální praxe.

Termín morálka (z lat. moralitas = správné chování) označuje soubor mravních zásad a vedle práva a etikety představuje největší normativní systém. Etiku tedy budeme v naší práci aplikovat jako teorii a vědeckou disciplínu, zatímco morálku již jako konkrétní životní praxi a jednání člověka vycházející z hodnot, které jsou sociální skupině vštípeny zvenčí. Etika by nám měla být nápomocná při rozlišování faktů a hledání hodnot v lidském počínání (Štefová, 2012: s. 40). Předmětem etiky je filozofická reflexe morálky, mravní jevy, jejich vznik a vývoj, současný stav a další vývojové tendence. Řeší především problém mravního dobra, hledá podstatu mravním norem a snaží se odpovědět na základní problémy morálky. Etikou rozumíme ty teorie, které se zabývají nejrůznějšími aspekty fenoménu morálky. Různé typy etiky, resp. morálních teorií, lze od sebe odlišit, nejčastěji podle způsobu reflexe (Valášková, 2010: s. 1). Pokud bychom chtěli vyčlenit i pojem mravnost, označíme jej za konkrétní rys, hodnotu nebo vlastnost člověka, který přijal daná pravidla (co je správné a nesprávné), a ty se projevují v jeho (mravním) jednání (Thompson, 2004: s. 42). Mravnost je v jistém slova smyslu poslušností zákona. Dále je to také přirozená potřeba společenského života, každý

ve svém jádru hledá pravdu, lásku a spravedlnost. Podstatnými složkami mravnosti jsou svědomí, čin a vyšší řád. Společenskou podporou mravnosti je zákon a pomocným činitelem veřejné mínění (Bláha, 1991: s. 79-95).

Cíle a předměty mravního života člověka označujeme jako hodnoty, příkazy a zákazy. Cesty k dosažení těchto hodnot označujeme jako etické neboli morální normy. Etika zkoumající tyto mravní hodnoty a normy se nazývá hodnotovou neboli normativní etikou. Hodnoty a normy se od sebe liší mírou abstrakce, postavením a funkcí v rámci mravního jednání a smýšlení. Hodnota je vnímána jako něco, co má pro osobní život člověka nebo společenství kvalitativní význam. Norma je pojmem mnohem konkrétnějším, slouží jako měřítko, předpis, doporučení nebo zákaz (Hodovský, 1992: s. 15-19). Terminologicky doplníme ještě zmínku o významu pojmu princip. V etice se princip užívá ve spojení se sociálními zásadami jednání a vůdčími idejemi, podle kterých se utváří společenské uspořádání. Nutno podotknout, že principy neudávají žádné konkrétní návody k jednání, jsou to spíše ideje. V politické etice se jedná především o princip solidarity, obecného dobra a subsidiarity (Sutor, 1996: s. 35-41).

Pokud hodláme hodnotit jednání člověka z hlediska morálky čili etiky, musíme zohlednit, jestli posuzované lidské jednání splňuje jisté požadavky pro morální soud. Zde se zohledňuje svědomí člověka, dobrovolnost jednání a odpovědnost. Nelze opomenout předpoklad, že se člověk při svém jednání řídí vlastním svědomím a vůlí (rozlišuje mezi dobrem a zlem; ví, že se má konat dobro). Je také nutné zohlednit fakt, že se svobodně (dobrovolně a sám) rozhoduje pro určitou možnost a je za své konání plně zodpovědný. Je tedy schopný odpovědět, proč jednal takový způsobem, a své rozhodnutí umí zdůvodnit (to si ověříme v analýze na konkrétních případech). Lidská důstojnost spočívá ve svobodě, a tudíž jedná-li člověk v některé situaci sice správně, ale je k tomu donucen násilím anebo pod pohrůžkou, vytrácí se z jeho chování mravní norma, a proto se jedná o nepravou etiku (Štefová, 2012: s. 40). Každá společnost se snaží vytvořit svůj morální kodex, který by vedl lidi v ní žijící k takovému chování, které je žádoucí. Morální neboli etický kodex je součástí tzv. normativní etiky. S naším tématem také souvisí profesní etika, což je bráno podle V. Šilera jako „soubor pravidel a norem, jimiž se řídí vykonavatelé určitého povolání“ (Šiler, 2007: s. 54). Vedle profesní etiky nesmíme opomenout tzv. diskursivní etiku, jejímž představitelem je německý filozof a sociolog J. Habermas. Cílem diskursivní etiky je podle jeho názoru upřímná a vnějšími ani vnitřními vlivy nijak nenarušená komunikace. Dodržení těchto pravidel a norem by mělo

vést k ideální řečové situaci. Diskurzivní etika v tom případě představuje zákon, kterým se musí řídit všichni účastníci diskurzu za předpokladu rovných podmínek pro všechny účastníky komunikace. Habermasova teorie funguje v ideálních podmínkách komunikačního prostředí, což se v praxi děje zřídka (Schneiderová, 2015: s. 34-35). Zároveň svou teorií J. Habermas staví na akcentu nutnosti dodržování morálních norem, které by nikoho nediskriminovaly (Nohejl, 2007: s. 85).

Etika se řadí k filozofickým disciplínám, odtud pochází termín morální filozofie. J. Bartošek se k tématu etiky vyjadřuje následovně: „Široká veřejnost ani vysokoškolští studenti nejsou dostatečně informováni o etických směrech a koncepcích, o problémech norem a o tom, že v některých morálních hodnotách jsou věčné lidské hodnoty a v jiných jen hodnoty našeho hodnotového okruhu či pouze sociální skupiny. Filozofové a etikové se bohužel málo uplatňují v politické publicistice. Redakce je většinou nepřipustí k vyjádření názoru, pokud je v rozporu s jejich svérázným pojetím etiky a morálky“ (Bartošek, 1993: s. 44).

V naší práci se přikláníme k teorii filozofa M. Thompsona, který v díle Přehled etiky srozumitelně popisuje základy etiky, jak jsme uvedli v úvodu této kapitoly, pojednává obecně o morálce, teorii a praxi a opírá se o historii vývoje etických teorií na základě prací významných světových myslitelů (Akvinský, Kant, Hobbes atd.). M. Thompson chápe pojem „etické“ jako: „Označení toho, co je správné a nesprávné; normy jednání“, které z uvedeného „vyplývají, a jednání, které tyto normy zrcadlí nebo popírají.“ (Thompson, 2004: s. 42). Jak jsme uvedli, pojmy etika (etické), morálka (morální) a mravnost (mravní) je v praxi obtížné rozlišit, proto jich budeme v naší práci užívat v rámci stejného významu.

3.2 ETIKA KOMUNIKACE

Naším cílem je hodnocení etických principů v mluveném projevu, což je ve své podstatě typ komunikačního aktu. Etika a komunikace představují dva pojmy, které spolu úzce souvisejí. Na jedné straně hledáme etickou stránku komunikace, zároveň ale na straně druhé etiku poznáváme díky komunikaci. V etice komunikace lze nalézt hodnoty, které jsou považovány také za obecné hodnoty lidského života (pravda, svoboda, úcta k lidskému životu, důstojnost a rovnocennost člověka, spravedlnost, štěstí, respekt

k potřebám druhých a další). Pod tímto značně širokým pojmem si nemusíme představit jen etiku masových médií, ale také běžné mezilidské vztahy. Jde o téma, které stojí na pomezí jazykovědy, psychologie a křesťanské etiky.

Etika komunikace by neměla být v žádném případě zaměňována s pravidly slušného chování. Jde o hlubší pochopení komunikace než pouhou formální předepsanou slušnost. Mělo by být pravidlem, aby v průběhu komunikace každý ocenil pravdu, tedy že by si komunikační partneři neměli vědomě lhát, ale sdělovat si pravdivé informace. Požadavek pravdy sahá daleko do minulosti, nacházíme ho i v zákonech Bible – v osmém přikázání Desatera stojí: „nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví“ (požadavek, že člověk nebude lhát o sobě, ani o někom druhém, aby mu ublížil). Pravda umožňuje člověku být sám sebou a setkávat se opravdově s druhým. Významnou roli během komunikace hraje také empatie (tj. schopnost vcítit se do stavu druhých lidí), díky níž je usnadněna interakce mezi lidmi (Šteflová, 2012: s. 41-42). Je důležité respektovat svobodu slova, avšak je třeba si uvědomit etické stanovisko, které udává, že i komunikační proces má své hranice, které není vhodné překračovat (hlavně při formálním styku).

Pokud tedy jako hlavní morální principy budeme uvádět pravdu, zodpovědnost, čestnost, respekt k důstojnosti člověka a k lidským právům, můžeme jako neetické prvky označit lež, pomluvu, polopravdu, klamání, slovní manipulaci, urážku, netaktní narážku či jinou slovní agresi. Typickým projevem neetického chování je užití ironie. Kategorie ironie je definována mnoha způsoby, od negativního pojetí po neutrální, např. jako „posměšné užití slov vyjadřují opak toho, co se míní nebo co působí jako výsměch“ (Slovník spisovné češtiny, 2003: s. 115). Z uvedené definice vyplývá, že užitím ironie může docházet k porušení zdvořilosti, zejména pokud je chápána jako výsměch adresátovi.

Posuzování etiky se dotýká stejnou měrou komunikace verbální i neverbální. V dnešní době žijeme ve společnosti, která křesťanské hodnoty mnohdy neuznává, posouvá jejich hranice, nebo je vůbec nebere na vědomí. Cit pro pravdu, upřímnost a opravdovost se z mezilidské komunikace značně vytrácí. Z jazykovědného hlediska totiž nemusí být smyslem komunikace jen sdělení myšlenky samotné, ale i užití jiných jazykových funkcí. Do popředí se může dostat funkce persvazivní, tj. snaha ovlivnit, zmanipulovat, mnohdy

v praxi i za cenu lhaní a podvodů, a s pomocí proseb, rozkazů a příkazů, řečnických otázek, hrozeb, agrese a mnoha jiných jazykových prostředků.

Symbiotický vztah s komunikací mají bezesporu všechna známá média, jejichž prostřednictvím jsou nám často prezentovány informace ve formě polopравd v názorech samotného reportéra. Úkolem reportéra by však mělo být předložit fakta a ponechat příjemci zásadní prostor svobody, aby si udělal úsudek sám. Z toho logicky vyplývá, že tam, kde se nedává dostatečný prostor svobodě, vzniká zásadní etický problém (13).

3.3 POLITICKÁ ETIKA

V centru zájmu této práce stojí především politická etika, jelikož politické projevy nás zajímají primárně a posuzovat budeme právě jejich etickou stránku. Politický projev bývá z hlediska důležitosti považován za nejvýznamnější, jelikož je považován za těžiště demokracie a pro souzení legitimacy jsou uplatňována Ústavním soudem ČR nejpřísnější kritéria (Jäger, Molek, 2007: s. 118). J. Bartošek ve své publikaci uvádí, že: „Etické principy jsou oprávněnou složkou politické propagandy i žurnalistiky. Potíž je v tom, co za etiku pokládat, a proto apely na ni jsou často zjednodušené nebo falešné. Etika bývá zaměňována s pravdou (život v pravdě – ve lži) a s politikou“ (Bartošek, 1993: s. 44). Zdůrazníme fakt, že politická rozhodnutí jsou lokální, zatímco morálka univerzální. Proto musí demokratické pojetí politiky vyrůstat z etiky. Sféra politických a morálních vztahů se překrývá především v pojetí společného subjektu zájmu, tím jsou lidé, a proto principy jako vlastenectví, nacionalismus nebo internacionalismus vystupují jako morálně politické (Archangelskij, 1978: s. 166). I. Bláha ve svém pojednání o etice uvádí, že pokud je pojetí politiky i etiky chápáno správně, nemohou se tyto dvě oblasti dostat do sporu, nýbrž do kooperace. Netřeba zdůrazňovat, že politika má ve společnosti jinou úlohu než mravnost. Konflikt mezi morálkou a politikou vzniká podle autora tehdy, pokud je obecné dobro jiné než dobro politické strany, a tím se člověk politicky aktivní dostává do konfliktu zájmu a povinnosti. Podle I. Bláhy je tedy k dobré politice zapotřebí dvou vzájemně podmíněných složek: vědecké poznání a mravní vlastnosti (Bláha, 1991: s. 61-64).

Profesní etika politiků a stejně tak i profesní etika jiných zaměstnanců ukládá politikům jistá etická pravidla a normy chování či jednání při výkonu jejich práce. Základem každé profesní etiky by mělo být moudré užívání moci a tato moudrost je také podstatou politické etiky. Ukazuje se, že je to nezbytné právě proto, aby se zabránilo násilí. Jádrem je uznání bližního jako lidské osobnosti a respektování druhých v jejich právech a zájmech. Správně nastavený politický řád se ovšem nespolehá jen na dobrou vůli politiků, že budou nastavená pravidla dodržovat, ale prostřednictvím odpovídajících institucí spíše rozděluje, kontroluje, omezuje a kritizuje svěřenou moc. Politická etika se proto musí na jedné straně jako sociální etika ptát na kvalitu zákonů, institucí a řádu, na druhé straně se jako individuální etika zabývá potřebnými mravními kvalitami jednajících a musí být zároveň etikou ctností i etikou institucí. Ctnost a instituce se o sebe vzájemně opírají, přičemž ctnost je chápána jako vnitřní stabilizace lidského jednání a instituce jako jeho vnější stabilizace (14). Politická etika je mnohdy vnímána jako etika institucí a etika ctností, přičemž spravedlnost je brána jako hlavní sociální a politická ctnost. Politik by měl v rámci své profese podporovat mír, vnitřní rozvoj, rozumně uplatňovat moc, znát hranice etických norem, umět spolupracovat, smírně řešit konflikty a dělat kompromisy, vést k dodržování legislativy, potlačovat násilí, dbát na veřejné blaho a vytvářet u lidí důvěru k jejich státním zastupitelům. Projevy nesouladu s výše uvedenými principy jsou předmětem analýzy v této práci.

V politice se uplatňuje kolektivní i individuální etika. Z pojmů spravedlnost, dobro a štěstí vyplývá historicky podmíněná spojitost mezi politikou a etikou. Pokud politiku definujeme jako boj o získání, udržení a změnu moci, zjevuje se nám verze specifického politického zla, jelikož moc je veličina, která člověka nabádá ke zlu a je velkým zdrojem konfliktů. Co však považovat za dobré a špatné, je otázkou posouzení. Náplní této práce je mimo jiné problematika posuzování mravní hodnoty veřejných projevů. Hodnocení správnosti či nesprávnosti lidské činnosti je mnohem komplikovanější než vynést soud nad morálně správným rozhodováním a konáním. Morální hodnotící měřítka se vztahují na širokou oblast činností, včetně té politické (Hodovský, Sedlák, 1994: s. 28, 55-57).

Český filozof V. Šiler se na téma politická etika vyslovuje, že v průběhu posledních desetiletí se vnímání etických hodnot politiky výrazně změnilo, především v negativním smyslu slova. Podotýká také, že dnes politikům nezáleží až tak na dodržení předvolebního programu a slibu voličům, ale zejména na image, jak vypadají v médiích

atd. Čím dál více se projevuje individualismus a orientace na emocionální stránku věci (15), což jsme již zmiňovali v předchozí části.

Pro lepší orientaci v problematice a pro názornost jsme do přílohy k této práci zařadili také *Etický kodex politika*, který udává souhrn pravidel chování pro stávající i kandidující politiky na volený mandát. Zmíněný kodex obsahuje 10 článků shrnujících výčet závazných předpisů pro vystupování na veřejnosti a jednání v rámci své pozice. Politici, kteří se k tomuto kodexu hlásí, veřejně deklarují svůj závazek dodržovat uvedené zásady. Jména signatářů jsou publikována na serveru NašiPolitici.cz i prostřednictvím médií. (*Etický kodex politika*, viz příloha č. 3, (16)). Například *Etický kodex úředníků a zaměstnanců veřejné správy* (celé znění viz příloha viz příloha č. 4), který v roce 2012 vydalo Ministerstvo vnitra České republiky, obsahuje celkem 14 článků, obsahujících výklad pravidel pro to, co smí a nesmí státní úředník. Tento kodex vznikl proto, aby státní úředníci měli přehled o tom, jaké jsou jejich limity v konání vůči občanům i státu, vymezuje tedy žádoucí standardy chování osob ve státní správě ve vztahu k veřejnosti a k ostatním zaměstnancům. Kodex kromě klasických náležitostí jako je preambule a závěrečná ustanovení obsahuje články upřesňující konkrétní pravidla, které se týkají: zákonnosti, rozhodování, profesionality, nestrannosti, rychlosti a efektivity, střetu zájmů, korupce, nakládání se svěřenými prostředky, mlčenlivosti, informování veřejnosti, veřejné činnosti, reprezentace, uplatnitelnosti a vymahatelnosti (17).

V rámci politické etiky se zabýváme otázkou, zda se politikové mohou řídit morálními zásadami platnými v běžném životě. Při vyřčení této otázky však vyvstávají námitky: a) politikové jsou reprezentanti různých zájmových skupin s mnohdy protikladnými zájmy (je tudíž více toho, co je rozděluje, než toho, co je spojuje), b) politikové usilují o moc, kterou získá jen jeden (nemilosrdný boj o moc), c) politikové získávají moc, která má stejnou korupční sílu a schopnost změnit charakter jako velké peníze (Valášková, 2010: s. 9). Co z uvedených kritérií a předsudků o politické etice se projeví v námi analyzovaných projevech, názorně ukážeme v analytické části.

3.4 ŘEČOVÁ ETIKETA

Etika a etiketa představují často zaměňované pojmy, jež si v následujícím textu vyjasníme a částečně oddělíme. Jedním z mediálně a v laických kruzích nejuznávanějších odborníků na tuto problematiku u nás je L. Špaček, přezdívaný také „mistr etikety“ (nejen té řečové). Etika je nejen podle něj filozofická disciplína, zatímco etiketa v sobě zahrnuje soubor pravidel společenského chování (Špaček, 2008: s. 5). Pojednání o etiketě zařazujeme do práce zcela úmyslně, protože jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, v rámci daného diskurzu je veřejný projev brán jako součást osobní image a ta se bez znalosti pravidel etikety buduje v oficiální sféře velmi obtížně. V dalším textu mimo jiné uvedeme definice řečové etikety různých autorů a několik praktických příkladů, čeho by se měl řečník dle pravidel etikety vyvarovat.

Slovo etiketa vzniklo ve Francii a používalo se již za dob vlády Ludvíka XIV. Ruská příručka z roku 1989 o řečové etiketě a kultuře komunikace autorky N. I. Formanovské uvádí, že řečová etiketa se rozvíjela jako systém pravidel chování, povolení a zákazů, které utvářejí mravní normy, což poukazuje na těsnou symbiózu právě s etikou, již slovníky definují jako systém norem mravního chování člověka. Autorka vyvozuje závěr, že řečová etiketa je soubor pravidel upravující slovní komunikaci a je praktikována stereotypy, které kotví v zóně ustálených výrazů a komunikačních formulí, nad nimiž člověk nemusí v dané situaci složitě přemýšlet, ačkoliv konkrétní výběr jazykových jednotek záleží na každém jednotlivém mluvčím, a tím je řeč klasifikována jako originální a autorská (Formanovská, 1989: s. 43-48).

Řečová etiketa je často zmiňována také ve spojitosti se zdvořilostí a popisuje či stanovuje, jaké lexikální prostředky se v komunikaci považují za zdvořilé. Můžeme ji chápat podle Švehlové, která ji definuje jako soubor ustálených jazykových prostředků, stereotypně fungujících formulí a výrazů s podílem nonverbální komunikace; přičemž je třeba brát v potaz, že řečová etiketa je termín užšího významu a má mnoho funkcí. Základem řečové etikety je podle ní tedy zdvořilost a užití stereotypních komunikačních vzorců a modelů, typických pro jisté situace. Řečová etiketa totiž představuje částečný vyjadřovací mikrosystém (Švehlová, 1994: s. 39). V pojetí pragmalinguistiky a v rámci zdvořilostního principu vymezuje M. Hirschová tzv. zdvořilostní maximy. Do této kategorie spadají následující maximy: maxima taktu, velkorysosti, souhlasu, skromnosti, shody a souladu (Hirschová, 2006: s. 157). Podle G. Leech jsou zdvořilostnímu principu

podřízeny maximy taktu, ohleduplnosti, maxima velkorysosti, šlechtnosti, maxima chvály, ocenění, maxima skromnosti, maxima souhlasu, shody a maxima účasti, sympatie (Leech, 1983: s. 133).

E. Lotko prezentuje řečovou etiketu jako neredundantní, jelikož se jedná o prostředky s eticko-sociálními, stylistickými a kulturně estetickými rysy, jejichž doménu spatřuje především v konverzačních a dialogických textech. Prostředky řečové etikety plní v komunikaci několik funkcí: fatickou, konativní, apelativní, persvazivní, emocionální a estetickou (Lotko, 2009: s. 158-160). V této práci se zabýváme oficiálním projevem v oficiálním prostředí, proto emocionální funkce řečové etikety bude pro naše účely v analýze fungovat pouze fakultativně (záleží na individualitě posuzovaných řečníků). Nicméně expresivně zbarvená vyjádření by se v takových projevech měla objevovat v co nejmenší míře, jak stanovují regule řečové etikety.

V závěru tohoto úseku si připomeneme některé nevhodné obraty a fráze v mezilidské komunikaci, jež charakterizuje autor B. Neckermann v příručce *Praktická rétorika pro každého – Zbavte se trémy!* Těchto zakázaných formulací by se měl řečník vyvarovat:

– Ale to jste mě špatně pochopil(i). – Musíte přece připustit... – Jak můžete říct něco takového. – To není možné. – Neposlouchal(i) jste mě. – Měli byste si zapamatovat... – Je mi to jedno. – Dělejte si, co chcete. – To vy nemůžete posoudit. – Teď už nemám čas. – Tohle mě nezajímá (viz (1)).

Z uvedených příkladů jasně vyplývá, že řečová etiketa vyžaduje, aby se řečník vyjadřoval zdvořile, s nadhledem a pokorou ke svým posluchačům.

3.5 POLITICKÁ ETIKETA

Z důvodu konkrétnějšího vymezení pro praktickou analýzu projevů jako celku jsme zařadili podkapitulu o politické etiketě. Etiketa totiž vymezuje nejen hranice slušného chování a jednání, ale určuje také vhodné oblečení pro různé situace a příležitosti, udává souhrn pravidel slušného chování ve společnosti při stolování, vystupování na veřejných událostech atd. Jedná se tedy o soubor obecně přijímaných zásad společenského styku a vztahů. Na pomezí etikety a etiky stojí osobní vlastnosti typu slušnost, ohleduplnost, zdvořilost a takt. Etika zahrnuje veškeré lidské mravní vlastnosti jako je důvěra,

důstojnost, ctnost, pravdomluvnost a další, kdežto při studování etikety té které země zjistíme zásady a pravidla např. pro a při podání ruky, oční kontakt, oslovování, přípustnou či zavrhanou řeč těla, stolování, představování, telefonování, sestavení vizitek, oznámení a pozvánek, správné vyjadřování, dodržování formalit, obecných povinností atd.

Všeobecně platí, že pokud člověk zastává funkci reprezentativního a zastupitelského orgánu občanů, v rámci které se předpokládá setkávání se s vrcholnými představiteli států celého světa, vystupování na veřejnosti a další obligatorní aktivity, je třeba držet se striktně daných zásad slušného chování. Dostáváme se samozřejmě k tomu, že v každé zemi se tyto zásady a pravidla mohou lišit, v závislosti na kultuře a tradicích, proto je při výjezdu do zahraničí vhodné se informovat a seznámit s tamními zvyky. Tím se dá předejít možnému nedorozumění, pohoršení či ztrapnění, jak se přesvědčíme v portrétech našich figurantů. Zejména u představitelů politických funkcí je žádoucí myslet na pravidla etikety a řídit se jimi.

3.6 KULTURA PROJEVU

Každý oficiální (i neoficiální) projev by měl stejně jako samotný vzhled řečníka oplývat jistou kulturou. V již zmíněné publikaci N. I. Formanovské je uvedeno několik pravidel, jejichž dodržování by mělo požadovanou kulturu projevu zaručit. K těmto pravidlům pro mluvčího patří:

- vlídný přístup ke komunikačnímu partnerovi
- dodržení zdvořilostních principů
- minimální egocentrismus (zajímat se o posluchače)
- výběr vhodného tématu (vzhledem k situaci, zaujetí a chápání partnera)
- logická výstavba projevu
- uvědomění si hranic koncentrace a informační absorpce partnera
- vhodné užití stylistických prostředků (oficiální x neoficiální atp.)
- brát na vědomí vliv neverbální komunikace

Existuje soubor pravidel i pro posluchače, publikum však není tématem naší práce (Formanovská, 1989: s. 18-24).

Jazykové chování a řečový projev je nezbytné brát jako komplex hlasového projevu v kombinaci s intelektuální, citovou a volní složkou osobnosti. Kulturní anebo kultivovaný znamená vhodný, slušný, věcný projev, obsahující veškeré potřebné atributy a dodržující pravidla etikety a etiky. Mluvní kultura každého jedince zahrnuje schopnost a um přirozeně, výstižně a plynule vystihovat řečí to, co má na mysli, o čem přemýšlí, co si představuje a cítí, a to chce sdělit někomu druhému. Touto dovedností však nedisponuje v dospělém věku každý a tato se může jevit jako nedostatečná, především pokud dotyčný zastává post státního reprezentanta, pro něž veřejné vystupování (ideálně v rámci vyjadřovacích schopností ve spisovném jazyce) patří k profesi. Skutečností zůstává, že kulturu vyjadřování je nutno vidět jako součást kultivovanosti. Aby však kultura mluveného slova dosáhla žádané úrovně, je třeba, aby byla společností a veřejností vyžadována a stala se nezbytným a oceňovaným elementem lidského jednání. Po roce 1968 došlo v tomto ohledu k jistému posunu, počala mizet frázovitost a šablonovitost mluvy v hromadných sdělovacích prostředcích, začalo se mluvit z paměti, srozumitelněji a stručněji apod. (Naše řeč, 1969: s. 95-109).

Je známo, že spisovný jazyk se liší od běžně mluveného tzv. hovorového jazyka nebo obecné češtiny, a to nejen v důsledku historických okolností, ale i nedostatečného vzdělání atd. (to společně s dialekty představuje patrný problém pro cizince), proto je elementárním požadavkem kultivovanosti znalost a osvojení dostatečného množství výrazových prostředků kultivovaného jazyka, získání praktických dovedností, dobrá vůle a snaha se kultivovaně vyjadřovat (tamtéž). Důležitým faktorem ovlivňujícím rétorické texty je beze sporu samotný postoj řečníků k jazyku. Typologie řečníků z tohoto hlediska není jednotná, podle E. Lotky uvedeme několik postojů uživatelů jazyka v současném jazykovém společenství: jazykový purismus, snobismus, indiferentismus, liberalismus, perfekcionismus a logizování v jazyce (Lotko, 2009: s. 173-180). Na současné řečnické scéně jsou nejčastějšími nedostatky špatná artikulace (např. vlivem řečových vad) a intonace, nevhodné členění textu v závislosti na dechových schopnostech autora nikoli na významu textu, nekorektní redukce částí slov, rotacismus (odchylná výslovnost hlásek – např. sykavky), stereotypní melodie řeči, neadekvátní tempo řeči nebo nezřetelná nebo nářeční výslovnost apod. Naopak hyperkorektnost, užívání knižního jazyka je v současném jazykovém prostředí považováno také za rušivé. Nutno podotknout, že i profesionální mluvčí mnohdy nedisponují dostatečnými řečovými předpoklady, abychom mohli jejich řečovou kulturu pokládat za bezchybnou (viz (2)).

4 JAZYK POLITIKY

Obsah této kapitoly pojednává o funkci a jazykových prostředcích politické komunikace. Základní veličinou této komunikace je obecně jazyk, v našem případě jazyk politiky. Standardní náplní takové komunikace je pak mimo jiné argumentace (zdůvodňování, dokazování) a manipulace (zpracovávání vědomí lidí). Cílem každého politika je jistá manipulace s občany v jeho prospěch, ke které využívá tzv. jazyka politiky. Ten má (jako každý typ jazyka) své stereotypy, kterými dosahuje svých komunikačních cílů. Z historie je známo, že se rétorika řadila mezi umění agonální neboli bojovná, s čímž souvisí i polemika (ostrá výměna názorů). Je na první pohled jasné, že k charakteristice politické mluvy jistá bojovnost, konfrontace a cílevědomost neodmyslitelně patří (Kraus, 2011: s. 52). Způsob, kterým osoby politicky činné formulují své názory a vydávají prohlášení, ovlivňuje posléze i to, jak o jejich činech píše novináři. Jazyk, jakým se politici prezentují, se promítá do jazyka, kterým publicisté posléze komentují a analyzují aktuální politická témata.

V této práci se zabýváme jazykem v politice. V lingvistice se setkáme s termínem „jazyková politika“. Lingvistický encyklopedický slovník uvádí definici jazykové politiky jako souhrn ideologických principů a praktických opatření zaměřených na jazykové problémy ve společnosti, státě. Jazyková politika může být proto velmi rozmanitá. Součástí legislativy jazykové politiky je zákon, který stanovuje, jaký jazyk by měl být používán v určitých oficiálních situacích. Podle Alpatova jsou nejúčinnějšími nástroji jazykové politiky systém vzdělávání, správní oblast a sdělovací prostředky (18).

Chceme-li se zabývat politickou komunikací, v první řadě je třeba vyjasnit, za jakým účelem politici informují o svých vizích a názorech, jaký je cíl takové komunikace. J. Bartošek ve své publikaci ze začátku devadesátých let minulého století Jazyk současné české politiky soudí, že „politika je bojem o moc, pročež je jazyk politiky jazykem, který náleží boji o moc“ (Bartošek, 1993: s. 8). Nutno podotknout, že v České republice neexistuje žádný institut, který by přímo vychovával adepty na budoucí politickou kariéru, i proto faktem zůstává, že zvolení i delegovaní zástupci občanů tak pocházejí z různých profesních prostředí, ve kterých získali vzdělání a kterým se věnovali před získáním politické funkce (Zach, 2013: s. 30).

J. Bartošek k tématu dále uvádí, že v jazyce politiky je velmi oblíbené a rozšířené užívání obrazných a nepřímých pojmenování. Obrazná pojmenování dokonce v některých případech převládají nad věcným obsahem. K přejímání a užívání těchto obrátů se pak uchylují i političtí žurnalisté. Při výstavbě politických textů slouží jako typický lexikální prostředek metafory, které mohou projevu dodat eleganci. Naopak expresivní, především hanlivé a v některých případech až vulgární výrazy jsou odrazem nízkosti, nevraživosti a nenávisti mezi jednotlivými aktéry politického souboje. Jejich používání je spojeno nejčastěji s konkrétními politiky, což budeme dále v této práci demonstrovat na příkladech. Konstantní a specifickou slovní zásobu v této oblasti tvoří neurčitě definovaná pojmenování (např. demokracie, federace aj.). Módní výrazy, klišé a okazionalismy jsou často krátkodobě se v politických textech a výrocích objevující slova, která přinesla některé ze silných osobností, případně jsou naopak užívány pro svoji známost z výroku některého z politiků. Cizí slova pronikají z vrstvy jazyka odborného, ač nežádoucně často nahrazují adekvátní pojmy v rodném jazyce. Není divu, že česká veřejnost, především starší generace, reaguje na cizí a vulgární slova možná citlivěji než jiné národy. Český národ se vždy považoval za intelektuály a patrioty, kterým jejich jazyk stačil ve všech sférách společenského života a pokud oni sami nerozumí kandidátům na zastupitelské posty, přestávají se dále zajímat a klesá u nich důvěra i v dosavadního favorita.

V současnosti se považuje za jeden z nejdůležitějších stylistických rysů mluveného žánru konverzačnost (jednoduchost stavby vět, využívání hovorové lexiky a frazeologie, benevolence při dodržování strohých gramatických norem atd.) a v praxi spousta řečníků upouští od složitého a knižního jazyka (Nožin, 1980: s. 149). Zopakujeme, že hlavním slohotvorným činitelem jazyka i kompozice současných politických textů je persvazivnost, tedy snaha získat adresáta pro sebe, a tím diskvalifikovat oponenta. Persvaze se dnes vyjadřuje daleko průkazněji a intenzivněji než dříve, má i mnohem rafinovanější podobu. Napříč těmito hrámi politici rádi označují politické jevy za etické (Bartošek, 1993: s. 8-15). Zda je tomu opravdu tak, se přesvědčíme v praktické analýze.

Na začátku devadesátých let se v českém politickém diskurzu objevilo několik nových obrátů a frází, jejichž užívání rychle nabylo rysů stereotypu. Rozšířil se např. pojem „tunelování“ jako označení pro nezákonné finanční operace, program sociálnědemokratické vlády zaměřený na odstranění korupce a nezákonných finančních transakcí vyvolal v život „akci čistých rukou“, liberalistická politika odmítající státní

zásahy do ekonomiky aktualizovala, později ironicky užívané, rčení o „neviditelné ruce trhu“), v kritickém výroku tehdejšího předsedy sociálnědemokratické strany Miloše Zemana se objevilo hyperbolické přirovnání hospodářských poměrů České republiky k „spálené zemi“, rozšířilo se i další negativní označení poměrů v zemi „blbá nálada“, pocházející od Václava Havla. Všechna tato a podobná rčení se stala diskutovanými tématy českého politického diskurzu. Zároveň se jejich prostřednictvím prokazuje posun od stylistické aktualizace (překvapivé metafory nebo přirovnání) k automatizaci. Tento proces vzájemného přechodu mezi aktualizovanými a automatizovanými prostředky probíhá v politickém a mediálním diskurzu nesporně daleko nápadněji a rychleji než jinde (Čmejrková, Hoffmannová, 2003: s. 22).

V souvislosti s jazykem politiky je vhodné vymezit pojem **korektnost**. Politická korektnost je chápána jako tendence k odstraňování některých označení, která jsou spojena se stereotypy a negativními konotacemi a mohou být vnímány jako urážlivé. To je důvodem, proč jsou tyto výrazy často zaměňovány eufemizmy nebo generalizmy. Obvyklými tématy, ve kterých se setkáme s politickou korektností, jsou etnika, genderová komparace, hendikepování, senioři, homosexualita, náboženství aj. Někteří lingvisté politickou korektnost kritizují pro spojitost s novolevicovou ideologií a označují ji za cenzurní (Sotolářová, 2016: s. 37). Jak se k takovým a jiným tématům staví cenzura, jsme uvedli v první kapitole.

Jazyková politika je důležitou součástí každého státního zřízení a v každé zemi funguje na základě jiného principu, poněvadž má také odlišnou historii a vývoj. Kvalita výuky jazyků v některých oblastech poněkud absentuje, a hlavně proto vznikají problémy na úrovni jazyka. Samostatnou kapitolou jsou rozrůstající se jazyky menšin, se kterými je třeba ve státě počítat, a na druhé straně jazyky, které pomalu vymírají.

4.1 MANIPULACE A ARGUMENTACE

Úspěšná a uspokojující komunikace je komunikace na všech úrovních. V politice to platí obzvlášť. Pojem manipulativní komunikace označuje ovládnutí komunikačního partnera z politického či mocenského hlediska. Tento princip spočívá v záměrném předstírání určité skutečnosti v komunikaci za účelem získání vlastního prospěchu. Slovo „manipulace“ může být interpretováno jako persvazivní nebo apelativní, zároveň však

jako nezdvořilé anebo nevhodné chování. Obecně platí, že nejlépe manipulovatelným publikem je publikum důvěřivé a nezkušené, případně mentálně nesamostatné. Souhrnně lze argumentaci a manipulaci zařadit do kategorie persvazivních (ovlivňovacích a přesvědčovacích) technik.

Jazykovou manipulaci lze rozdělit na dva hlavní proudy – manipulaci emocionální a kognitivní. Při emocionální manipulaci řečník pracuje s jazykovými prostředky, které působí na emoce publika, což bývá zpravidla nejúčinnější metoda manipulace. Pokud je však manipulace komunikačním partnerem rozpoznána, může se jí bránit neboli neutralizovat s pomocí různých strategií: může manipulaci ignorovat a reagovat kooperací, může zesměšnit manipulátora použitím jeho vlastních slov vyřčených znovu před svědkem nebo může předložit racionální argumenty apod. (tamtéž: s. 18-19). Z praxe lze vytyčit několik podob manipulace se skutečností, jež jsou charakteristické pro politickou rétoriku i publicistiku:

- zjednodušení skutečnosti
- záměna slov nebo jejich významu
- zamlžení podstaty skutečnosti
- náhrada pravdy nepravdou (Bartošek, 1993: s. 48).

Jazyk politické manipulace je zvláštním případem vytváření řečových stereotypů, přičemž jde o snahu autora diskurzu přivést adresáta k názoru, který se obvykle příliš neshoduje nebo shoduje jen částečně s jeho vlastními názory. Cílem manipulace pak je vytvořit předpoklady pro to, aby adresát vykonával činnosti, které autorovi manipulativního diskurzu přinášejí užitek.

V jazyce politiky je neméně důležité pohotově, vhodně a věcně argumentovat. Argument lze pro úplné a přesnější porozumění vyjádřit opisem jako racionální úsudek mající dvě fáze – teze a premise. Argumentovat znamená v průběhu komunikace zdůvodňovat pravdivost určitého tvrzení, ospravedlňovat daný názor nebo jednání, nebo naopak tyto postoje, resp. tvrzení vyvracet. Argumenty je možné získat mnohými způsoby: konstatování, indukce, dedukce, analogie, statistické údaje, autorita (Bartošek, 1993: s. 32). Cílem argumentace je tematizace konfliktních názorů na řešení problému, jindy snaha o dosažení konsenzu. Jazykovými prostředky argumentace jsou jednak kontaktní a distantní vztahy mezi výroky nebo rozsáhlejšími textovými celky, jednak konektory, které tyto vztahy vyjadřují. Jazyk má však k dispozici i další prostředky

vyjadřování argumentace, např. významové rozdíly mezi částečně synonymními výrazy, slovosled, intonaci atd. Řada argumentů průkazně svědčí o tom, že jazyk politiky a jazyk reklamy mají mnoho společného mimo jiné právě proto, že oba působí na základní lidské motivy a tím sugestivně manipulují s podvědomím adresátů, a z takového jednání vyplývá také souvislost mezi argumentací a manipulací.

Již jsme uvedli, že v soustavě argumentačních prostředků zaujímají zvláště důležité postavení konektory (spojky, spojovací výrazy, částice). V diskurzu tyto konektory plní funkci sémantickou i pragmatickou. Sémantická funkce konektorů slouží k označování významových vztahů mezi konjunkty, díky pragmatické funkci konektory vyjadřují reakci na reálnou nebo potenciální repliku autora – souhlas, nesouhlas, korekci apod. Závažnost pragmatické funkce vzrůstá zejména v entymematických argumentech, tedy tam, kde komunikační strategie mluvčího počítá s vysokou interpretační aktivitou adresáta diskurzu. Proces argumentace se bezprostředně váže na typ diskurzu a vyzdvihuje implicitní a explicitní dialogickou povahu diskurzu (Čmejková, Hoffmannová, 2003: s. 21-33).

Argumentační a manipulační techniky tvoří základnu stereotypů jazyka politické komunikace. Míra upotřebených těchto stereotypů závisí na jejich osvojení jednotlivými mluvčími a využitelnost takových prostředků se odráží od stupně aktivity politického subjektu. Závislost politické mluvy právě na manipulaci a argumentaci je z obsahu textu této kapitoly jednoznačná, a to nejen z důvodu zájmu mnoha autorů, z jejichž publikací jsme čerpali, ale i díky každodennímu přílivu informací z médií.

4.2 HUMOR A KOMIKA V PROJEVECH POLITIKŮ

Tuto podkapitulu jsme zařadili proto, že v zamýšleném i necíleném humoru může být často skryt etický podtext, a to v pozitivním i negativním smyslu. V proslovech politiků si můžeme často všimnout vtípných vyjádření a obrátů, které mají z lingvistického i sociálního hlediska vždy svůj význam. Jako neméně výraznou složku této kategorie spatřujeme bonmoty typické pro jednotlivé představitele politické sféry.

Jazyková komika je často založena na kontrastu a překvapení (místo očekávaného přichází něco zcela jiného, co porušuje vžitá pravidla a konvence, dokonce i některá tabu). Při politických jednáních se takovým způsobem uplatňuje kontrast mezi obecným,

závažným problémem, který je předmětem jednání, a mezi jeho náhlou, nečekanou, občas až groteskní konkretizací, trivializací, přechodem politických vyjádření do mluvy každodenního a osobního života (tamtéž: s. 65). Prostředkem komiky a humoru většinou není komika sama, ale komické pojetí věci nebo výklad. Jazykový humor je v podstatě trojí: slovní, situační a myšlenkový (Naše řeč, 1946: s. 111-120). Na výstavbě kontrastních pasáží se podílejí různé typy výrazových prostředků – např. expresiva, frazeologismy, přirovnání, obrazná vyjádření, rétorické figury, výrazivo patetické, exaltované citáty, aluze a parafráze, různé slovní hříčky aj. S některými politiky je pevně spojena mimořádná vtipnost, vynalézavost a markantní užívání jazykových prostředků; jiní svou zdařilou, originální formulací dokáží překvapit. Na výstavbě projevů se z hlediska kontrastní výstavby někdy podílí i patos, ať už myšlený vážně, nebo stylizovaný parodicky. Nejedna politika navíc dokáže tento prvek zformovat dle pravidel klasické rétoriky: využije opakovací figury, stavění do protikladu a uzavření řeči ironickou konkretizací, navíc překvapivě vypointovanou.

Humor a vtip nalezneme v oblíbené kategorii bonmotu. Ta je v současném českém politickém prostředí spojena především s českým prezidentem Milošem Zemanem. V politickém prostředí je to častý jev charakterizující konkrétního politika. *Akademický slovník cizích slov* (1995, s. 110) uvádí jen neurčité vymezení bonmotu jako „vtip, vtipné slovo, rčení“ (přehled nejznámějších bonmotů M. Zemana viz příloha č. 5).

Na jazyce humoru bývá zdůrazňován také podíl intertextuality. Citáty a aluze jsou velmi frekventovaným a oblíbeným prostředkem v promluvách zvláště některých politiků. Citáty, parafráze, odkazy k různým literárním dílům a autorům pomáhají politikům vyjádřit se názorněji a poutavěji, hrají významnou roli v jejich zápase o zaujetí, upoutání pozornosti kolegů a v řadě případů jsou součástí osobní image či nevinného exhibicionismu určitého politika. Součástí výrazné intertextuality v politických projevech je i vyprávění anekdot (Čmejková, Hoffmannová, 2003: s. 66-69). Tímto se opět vracíme např. k mediálnímu diskurzu, při jehož popisu jsme uváděli zábavnou funkci současných médií. Politici se snaží co nejvíce přiblížit lidem a sami působit lidsky. Tento fakt je nepochybně jedním z důvodů užívání humoru v jejich mluvě na veřejnosti, jelikož chtějí dostat mandát, být zvoleni, a k tomu jim mohou dopomoci v demokratické zemi jedině voliči, občané. Humor je ve většině případů veřejných projevů realizován v rámci etických pravidel, ale někdy se ocitá za jejich hranicemi.

5 PROSTŘEDKY A PROJEVY PORUŠOVÁNÍ ETICKÝCH NOREM V PROJEVECH

Etika, jak jsme již uváděli, se zabývá tím, co je správné či nesprávné, zkoumá mravní rozhodnutí lidí a způsoby, jakými se je snaží zdůvodnit. Stejně tak víme, že obecná i konkrétní pravidla chování subjektů komunikace, jak ji chápeme v naší práci, udávají etické kodexy (politický kodex, kodex novinářů a další viz příloha). V této kapitole se zaměříme na konkrétní prostředky a způsoby, kterými dochází k porušování zmíněných pravidel a kodexů. Záměrně neuvádíme výpis prostředků, které nesou znak eticky korektního chování, o tom viz v kapitole o etice.

Etické principy, které jsou relevantní v ostatních oblastech, platí i v aplikaci na téma naší práce. Principy sociální etiky (subsidiarita, solidarita, spravedlnost, rovnost v užívání veřejných finančních zdrojů, vykonávání funkce vyžadující důvěru) platí stále. Komunikace musí být vždy pravdivá, neboť v opačném případě by neexistovala individuální svoboda ani autentická mezilidská komunikace (Etika ve sdělovacích prostředcích, 2000: s. 13-14). Tyto etické a morální principy by se měli cítit povinni dodržovat všichni lidé, ne pouze ti, kteří zastávají vysoké státní funkce.

V dalším textu uvádíme výpis jazykových a mimojazykových prostředků, které mohou v projevu sloužit jako nástroje k dodržování či porušování etických norem. K hlavním projevům porušování etiky patří náboženská, sociální, genderová nenávisť a rasismus všeho druhu, urážky a narážky, užívání vulgarismů (ať už jako citoslovce nebo namířené vůči konkrétní osobě), pohrdání dotyčného, nevhodné výrazové prostředky, lež, úmyslné užívání slangu či nářečí mezi lidmi, kteří danému jazyku nerozumí a další.

5.1 JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY

V jazykové rovině může docházet k porušování etických principů prostřednictvím následujících lexikálních, lexikálně-syntaktických a lexikálně-sémantických prostředků: expresivní a vulgární výrazy, nespisovné a módní výrazy, cizí slova, metafory, metonymie, synekdochy, mnohoznačná pojmenování, klišé a citátové výrazy. Kompoziční prostředky zahrnují především neetické titulky článku (většinou vyjmuté z projevu), v žurnalistice označované také jako lead nebo perex, výběr a posloupnost

témat a vztah k tématům. Z hlediska sémantiky bude řeč o pravdivých či lživých výrociích, formách narážky a urážky, ne/čestném prohlášení, projevech rasismu a diskriminace, plagiátorství, ne/správném soudu, mystifikaci, ne/vhodných argumentech, užívání nálepek atd. Problémy z hlediska stylistiky mohou nastat v případě nelogické a chybné výstavby projevu, následnému nepochopení řečníkova záměru publikem a vzniku negativní reakce. Proto je třeba znát a dodržovat fáze a principy výstavby slovních projevů. Po formální stránce bude kladen důraz na užití formálních standardů jazyka, jež by se při oficiálních projevech měl vyznačovat korektností, složitějším slovníkem a větnou skladbou, adekvátností vzhledem k publiku a absencí hovorových výrazů.

V souvislosti s naším tématem je nasnadě zmínit obor, který s posuzováním dodržování etických principů a norem úzce souvisí, a tím je metaetika. Metaetika se zabývá zkoumáním slov, která jsou pro vyjádření jazyka morálky charakteristická: dobrý, správný, spravedlivý, čestný atd. Hlavními oblastmi zájmu analytické etiky je filozofické zkoumání významu a užití etických slov (např. dobrý, krásný, hodnotný a jejich antonyma) – jsou to slova, která se užívají především k hodnocení věcí nebo lidského jednání.

Podle J. Hoffmannové je role etiky v rétorice téměř neřešitelná. Rétorika je totiž prostředkem demagogie a manipulace s občany, a jako taková je výrazem předstírání, neupřímnosti a přetvářky. Řečník může svou jazykovou obratnost a výmluvnost použít dobrým i zlým účelům. Rétorika jakožto teorie produkce jazykového projevu a zároveň jako soubor praktických návodů k pronášení politických agitačních projevů, je nepochybně spojována se stylistikou ve smyslu zdůraznění vztahu mezi užitými jazykovými prostředky a účinkem projevu na adresáta. Hoffmannová dále uvádí, že „moderní rétorika by se měla shodovat se stylistikou v tom, že nebudou sledovat cíle normativní (dodržování určitých pravidel a předpisů, užívání jazykových prostředků v souladu s jejich standardní klasifikací), ale že budou především umožňovat a podporovat jazykovou a textovou kreativitu mluvčích a autorů a že umožní adresátům (...) buď se nechat, nebo nenechat přesvědčit; odhalit falešnost a demagogii, ale jinde se zase nechat okouzlit vtipným vyjádřením, bonmotem, jazykovou hříčkou.“ (Hoffmannová, 1997: s. 116-123).

5.2 LHANÍ A ZLO V POLITICE

Tato poněkud kontroverzní podkapitola věnovaná aspektu zla a lži v politických projevech nám slouží jako kritérium pro posouzení téměř nejzávažnějšího typu porušení etických hodnot. Objektivně nejsou tato slova přijímána s nadšením, ovšem ani přes to se jim v běžné komunikaci nevyhneme. O to rozpačitější situace nastává, když se s nimi setkáme v oficiální sféře na poli prezidentských či jiných politických projevů.

Samotný fakt odhalit politika, že ve svém projevu lhal je obtížné vzhledem k posuzovacím kritériím. Pokaždé vyvstane otázka nad jednoznačností a zdrojem pravdy, zaujatostí, předpojatostí a validitou takového tvrzení. Verdikt, že každý politik lže, je ryze subjektivní parametr, jelikož značí záměr autora takového tvrzení eliminovat nepohodlná fakta a informace, dále se jedná o generalizaci, která poškozují všechny členy této množiny, tedy politiků. Lhaní také automaticky neznamena neupřímnost. Dále můžeme diskutovat o myšlence, zda vůbec existují neutrální hypotézy a pohled na věc. To je však zpravidla záležitostí (diskursivní) psychologie nebo sociologie. Svou roli zde sehrávají masmédiá, která tvoří jednotlivci svými příspěvky z určitých oblastí, přičemž nikdo nezaručí jejich zaujatost a předpojatost k dané situaci. Veřejnosti pak nezbyvá než polemizovat nad věrohodností takového článku, autora, potažmo celého média. Absolutní objektivity se nedovoláme v žádné tematicky podobné problematice. Proto i naše analýza ponese prvky subjektivity, jelikož my jsme autory práce a již při výkladu etiky jsme sami za sebe museli zaujmout jistý postoj.

Spojení politiky a vědy, jak by se dala nazvat tato kapitola, není zcela obvyklé. Při hledání pravdy/lži v politických projevech tomu však nemůže být jinak. Slovo „pravdivý výklad skutečností“ by se mělo v médiích užívat velice opatrně, vzhledem k výše uvedenému tvrzení. Lhaní v politice představuje nejen etický problém, ale váže se k němu mnoho dalších, mnohdy zbytečných, spekulací a rozporů. Nejednou si otázku „Co je tedy pravda?“ položil každý z nás, přičemž jsme si vědomi, že každý vnímá a interpretuje pravdu po svém. Tím se opět dostáváme k tématu cenzury, při níž dochází k vypuštění některých podstatných (avšak nepohodlných) informací nebo k jejich zatajení. Na tomto místě je nejspíše zbytečné zabývat se otázkou pravdy, když nedostaneme plnohodnotnou informaci. Obdobným způsobem může dojít k tzv. překroucení pravdy, jejímž výsledkem se stane naprostá nesrozumitelnost projevu či textu. Vybíral ve své knize uvádí tři druhy lhaní: lež pro získání výhod, lež ze zvyku

a lež pro radost. Jiným případem ve veřejném prostoru, ač mimo naše téma, je lhaní občana politickému představiteli. Tím chceme poukázat pouze na to, že lži a klam figurují na obou stranách (Vybíral, 2003: s. 103-110).

Mnohdy je označováno pravdivé jako dobré a nepravdivé jako zlé. Proč se tomu tak děje, vychází z tradic mravní i školní výchovy, kde se malým dětem vštěpuje do paměti, že lhát se nemá, protože je to špatné. Nad otázkou zla by se dalo také polemizovat. Záleží pouze na tom, k jaké teorii se přikloníme. V dějinách etiky se setkáváme se ztotožňováním dobra a blaha, protože právě proti nim stojí opoziční pojem – zlo. Autor publikace o etice L. Archangelskij se vyjadřuje na téma definice dobra následovně: „Absolutní, všezahrnující a všepronikající dobro lze postihnout pouze intuitivně. (...) Dobro je vskutku základem mnoha jiných dílčích etických kategorií, je výchozím a konečným momentem v soustavě morálních hodnot, neboť svým nejjobecnějším významem je totožné s mravností, zatímco jeho antiteze – zlo – je synonymem amorálního, špatného.“ (Archangelskij, 1978: s. 116-118). Ve slovníku etiky nalezneme mnoho pozitivně i negativně zabarvených termínů, jakožto projevů dobra či zla (např. blaho, povinnost, svědomí, odpovědnost, čest, důstojnost, smysl života, štěstí, křivda, společenská nerovnost, lež, rasová diskriminace, omezování rozvoje, vykořisťování a další).

Dobro a zlo jsou antonyma, jejichž význam je těžce definovatelný, je to polární dvojice dvou nejvyšších a nejjobecnějších kategorií etiky, jimiž lze vyjádřit morální hodnocení sociálních jevů i jednání jednotlivců ve všech situacích. Člověk si v průběhu života vytváří vlastní interpretace těchto pojmů a představy toho, co je pro něj dobré a co špatné, jelikož měřítko takových hodnot je osobního rázu. Opět se zde promítá subjektivita, která je v tomto případě zcela pochopitelná. V analýze projevů tedy upozorníme pouze na očividné projevy „dobra a zla“. Filozofové rozdělují zlo podle G. W. Leibnitze na metafyzické (podstata zla), fyzické (spojeno s katastrofami apod.) a mravní zlo (pácháno vědomě a svobodně) (Valášková, 2010: s. 1). Právě projevy mravního – účelného a vědomého – zla nás budou zajímat v analyzovaných projevech.

6 OBRAZ RUSKÉ ŘEČNICKÉ SCÉNY – ŘEČNICKÉ PORTRÉTY

Pro analýzu ruských veřejných projevů jsme vybrali dva mediálně nejsledovanější politiky, reprezentanty Ruské federace – Vladimira Putina a Dmitrije Medveděva, kteří se od roku 2000 střídají na postu prezidenta Ruské federace, v mezidobí zastávají funkci předsedy vlády (tato jejich vzájemná úmluva je veřejně známý fakt). Výběr právě těchto dvou postav ruské politické scény byl vzhledem k tématu práce zcela záměrný. Zajímá nás, nakolik dokáží vrcholní zástupci ruského státu dodržovat a ctít etické principy a normy ve svých veřejných mluvených projevech, a zda k jejich porušování dochází účelně či neúmyslně.

U obou osobností nejdříve uvedeme jejich řečnický portrét a následně se zaměříme na samotné ukázky jejich projevů, na kterých budeme demonstrovat etickou korektnost nebo naopak nedostatky v etické rovině projevu. Vybrali jsme zástupce české a ruské politické scény se značně odlišným slovním projevem. Ruské politiky v našem výběru reprezentují V. Putin, jemuž bude věnována hlavní pozornost, a D. Medveděv, jehož projevy slouží zejména ke komparaci různorodosti vůdců ruského národa současné éry z pohledu ne/etického vyjadřování se na veřejnosti. Abychom analyzovali co nejaktuálnější dění ve světě politiky, uvedeme zejména ukázky projevů z jejich posledního funkčního prezidentského období. K zachování co nejvyšší míry objektivity zařazujeme projevy pronesené v souvislosti s různými událostmi (např. účast na mezinárodní konferenci, interview se známou osobností, pracovní schůzka, návštěva měst, tisková konference apod.) a širším spektrem témat (např. vyjádření ke světovým událostem, obhajoba státních zájmů atd.). (pozn. autora: etická pochybení budou v ukázkách vyznačena podtrženým textem a tučně)

6.1 VLADIMIR PUTIN

Vladimir Vladimirovič Putin byl poprvé zvolen prezidentem RF 26. března 2000, v roce 2004 opět vyhrál prezidentské volby, a po osmi letech vlády předal post svému nástupci Dmitriji Medveděvovi. Třetí funkční období na pozici prezidenta státu nastoupil v roce 2012 a roli hlavy státu zastává dodnes (19). V. Putin se pravidelně umisťuje na předních příčkách v anketách nejlepších řečníků světa. Na webu Спикерклуб – VIP se umístil na třetím místě (kritéria hodnocení představovaly tyto kategorie: image, znalost cíle, znalost materiálu a řečnické dovednosti), přičemž znalost cíle projevu a materiálu je u něj hodnocena nejvyššími známkami (20). Jeho řečnické kvality a stabilní úspěch na poli rétoriky spočívá v umění sebekontroly a vytrvalosti, ochotně odpovídá na složité dotazy občanů a novinářů v přímém přenosu. Právě trpělivost a schopnost kontrolovat situaci pod tlakem tvoří nejsilnější stránku jeho profesionální image. V. Putin ve svých projevech působí nikoli jako stratég, ale taktik, a v tomto duchu jsou vedeny i jeho projevy. Možná právě v téhle schopnosti spočívá fakt, že se už více než 17 let drží u moci.

Putin je řečník diplomat. Na každém setkání s veřejností působí neochvějně a vyvolává pocit, že ví, co přesně chce říct. V komunikaci „face to face“ záleží na záměru či myšlence, kterou hodlá vůči dané situaci a dotyčnému prosadit, ale nepodceňuje přípravu. Strukturu svých projevů má promyšlenou a ví, co chce svým posláním světu vzkázat. To činí jeho projevy přesvědčivými a pro ruské občany představuje vládcu, který v současné době nemá konkurenci. Stejného názoru jsou i světová média, ve kterých Putin často zaplňuje titulky. Stávající ruský prezident si je vědom své odpovědnosti vůči své zemi a lidem, což dává najevo i ve svých projevech. Jako lídr největší a jedné z nejmocnějších zemí světa neunikne téměř žádnému mediálnímu hledáčku. Jeho projevy lze charakterizovat širokým spektrem adjektiv. Dokáže vést radikální, drsné a strohé projevy, na druhou stranu umí být velice šarmantním, podmanivým a distingovaným řečníkem, který dokáže ve svém lidu vzbudit pocit důvěry a bezpečí. V. Putin je patriot a neostýchá se svou národní hrdost prosazovat při jakékoliv příležitosti. Naopak těžce se mu přiznávají nedostatky nebo problémy na ruské straně (např. stoupající míra korupce apod.).

Lexikální stránka jeho projevů je zajímavá z hlediska výběru slov, z nichž některá jsou pro většinu Rusů neznámá. Čerpá například z kriminálního argotu nebo dětské literatury. Tato selekce slov slouží jako přidaná hodnota Putinových projevů a přispívá k jejich zpestření (21). Na druhou stranu je etická stránka takového projevu poněkud narušena, jelikož není plně srozumitelný a tím pádem pochopitelný pro širokou veřejnost.

Autor Steve Lee Myers se v životopisné knize *Nový car: Vzestup a vláda Vladimira Putina* (Myers, 2016) zmiňuje mimo jiné o tom, že je Putin velmi dobrým řečníkem a silným soupeřem v oblasti rétorického umění. Putin je politik, který se na setkání vždy pečlivě připraví, proto ho málokdy něco překvapí nebo rozhodí. Jako mnohé dovednosti, kterým předchází intenzivní a důkladný trénink, i umění mluvit na veřejnosti se zdokonaluje časem a praxí v kombinaci s vrozeným talentem a úsilím. V rozhovoru pro pořad ČT *Události, komentáře* se S. L. Myers podělil o své postřehy ohledně Putinových řečnických kvalit. V úvodu interview vyjadřuje prezidentovi poctu slovy: „Je jedním z nejzajímavějších a nejdůležitějších vůdců dnešního světa. Je to člověk, který pochází ze skromných poměrů a přitom teď vládne Rusku absolutní mocí.“ (22).

Co se týká etické stránky projevů V. Putina, lze konstatovat, že etické prohřešky v podobě vulgarismů a jiných nespisovných a nemorálních jazykových prostředků u něj najdeme až na několik výjimek jen stěží. Pro názornost zmíníme Putinův nechvalně známý výrok ze září roku 1999 «мочить в сортире». Ten se týkal postupu proti čečenským teroristům a stal se součástí Putina mediálního obrazu. Posléze V. Putin vyřčení svého výroku litoval, avšak slibu obsahující zmíněnou nechvalně známou frázi se drží dodnes (23).

Sám V. Putin v květnu 2014 dokonce podepsal dva zákony, které omezují ruský tisk v několika směrech. V jednom ze zákonů je stanoven zákaz užívání vulgárních výrazů v literárních a výtvarných dílech, divadelních a zábavních podnicích a sdělovacích prostředcích, tedy snaha o pozvednutí etické úrovně uvedených textů. Druhý zákon ukládá pod pohrůžkou vězení zákaz jakéhokoliv popírání sovětské role při porážce Německa ve druhé světové válce (24). Prvním zákonem však nevyvolal nadšení v zemi, lidé se naopak obávali posílení již tak přísné cenzury (25).

V. Putin je v povědomí většiny ruské veřejnosti vnímán jako osobnost, která svým vystupováním vzbuzuje důvěru a záruku. Factchecková platforma Demagog.cz se zaměřil na analýzu kontroverzního projevu ruského prezidenta, který byl adresován Parlamentu RF v souvislosti se situací na Krymu. Provedenou analýzou odborníci dospěli k řadě pravdivých, ale i nepravdivých, neověřitelných a zavádějících výroků. Uvedeme alespoň několik z nich (výroky jsou uváděny v našem překladu do českého jazyka).

Příklad pravdivého výroku:

Projev před ruským parlamentem, 18. 3. 2014, Moskva

„Hlasování (krymského referenda – pozn. Demagog.cz) se zúčastnilo více než 82 procent voličů. Více než 96 procent se vyjádřilo ve prospěch sjednocení s Ruskem.“

Odůvodnění: Tento výrok odpovídá vyjádření předsedy krymské volební komise Michaila Malyševa ze dne 17. března 2014.

Příklad nepravdivého výroku:

Tentýž projev

„Mimochodem, dnes ze 2 milionů 200 tisíc obyvatel Krymského poloostrova je téměř jeden a půl milionu Rusů, 350 tisíc Ukrajinců (...).“

Odůvodnění: Údaje o sčítání lidu z roku 2001 udávají jiné hodnoty, než vyslovil V. Putin ve svém projevu. Čísla se neshodují ani v jednom případě demografických ukazatelů.

Příklad neověřitelného výroku:

Tentýž projev

„(...) miliony ukrajinských občanů nevidí žádné vyhlídky doma a jsou nuceni odejít do zahraničí kvůli příležitostným výdělkům v jiných zemích. Chtěl bych zmínit, že odjíždí nikoliv do nějaké Silicon Valley, nýbrž kvůli příležitostným výdělkům. Jen v Rusku v loňském roce takto pracovalo téměř 3 miliony lidí. Podle některých odhadů výše jejich příjmů v roce 2013 dosáhla v Rusku více než 20 miliard dolarů, což je zhruba 12 procent HDP Ukrajiny.“

Odůvodnění: V tomto výroku se opět čísla neshodují s oficiálními zdroji. Kvůli nedostatečným a rozporným informacím je výrok serverem Demagog.cz hodnocen jako neověřitelný.

Příklad zavádějícího výroku:

Tentýž projev

„Tak to bylo v roce 1999 v Jugoslávii, my si to dobře pamatujeme. Bylo těžké tomu uvěřit, já jsem nevěřil svým očím, ale na konci 20. století byly na jedno z evropských hlavních měst, na Bělehrad, vedeny v průběhu několika týdnů raketové a bombové útoky a poté následovala skutečná intervence. Existovala snad rezoluce Rady bezpečnosti OSN ohledně této otázky, která dovolovala takovéto jednání? Nic takového.“

Odůvodnění: Vzdušné útoky byly provedeny bez souhlasu OSN, avšak na přítomnost bezpečnostních sil v Kosovu existovala rezoluce. Vojenský útok NATO tedy nebyl podpořen souhlasem OSN, ale přítomnost jednotek v Kosovu byla výsledkem přijaté rezoluce 1244 (26).

V. Putin je znám svou schopností kalkulovat, což vyjadřuje i promyšlenou řečí těla. Na neverbální stránku jeho projevů se zaměřil expert Jan Vojtko v příspěvku pro TV Prima. Z pozorování ruského prezidenta vyvodil závěr: „Jeho mimika, gestikulace i řeč celého těla totiž říkají mnohem více informací než jeho ústa.“ (27). Dále se pokusíme demonstrovat výše uvedené na praktických ukázkách.

Ukázky

Выступление Владимира Путина на "Валдае", 24 октября 2014, Сочи

«(...) При этом рассчитываю, что так называемый дух Валдая удастся сохранить, а это свобода, открытость, возможность высказывать самые разные и при этом всегда откровенные мнения. В этой связи хочу сказать, что я вас тоже не разочарую, буду говорить прямо, откровенно. Некоторые вещи, может быть, покажутся избыточно жёсткими. Но если не говорить прямо и не говорить честно о том, что мы реально и по-настоящему думаем, то тогда в таком формате нет смысла собираться. Тогда нужно собираться на какие-то дипломатические рауты, где никто ничего толком не говорит, – и, вспоминая слова известного дипломата, можно только указать на то, что язык дан дипломатам для того, чтобы не говорить правду.» (28).

Prezident V. Putin pronesl projev na 11. zasedání mezinárodního diskuzního klubu Valdai v Soči na téma pořádek ve světě a již od začátku zdůrazňoval, že bude mluvit upřímně a otevřeně, jelikož v opačném případě nemají taková setkání a komunikace smysl. Za etické můžeme považovat jeho přístup k projevu, kterým chce uvádět pouze pravdivé informace v otevřené komunikaci. Otázkou zůstává, zda tím myslí objektivní pravdu nebo pravdu v zájmu Ruska. Opakování frází, že bude mluvit opravdu čestně a upřímně však může vzbuzovat podezření, že to nebude úplná pravda. V poslední větě ukázky se vyslovuje na účet diplomatů, kterým byl dán jazyk proto, aby pravdu neříkali. Tento výrok vyznívá urážlivě na adresu diplomatů obecně, a jak jsme uváděli v teoretické části, urážka znamená porušení etických norem nejen v politickém prostředí.

V pokračování tohoto projevu se setkáváme s vyhroceným vztahem mezi Ruskou federací a Spojenými státy americkými. Tento fakt je znám již po desetiletí a V. Putin se tohoto světově proslulého a zároveň ožehavého tématu dotýká téměř ve všech svých projevech.

«(...) Однако Соединённые Штаты, объявившие себя победителями в «холодной войне», самоуверенно, считаю, подумали, что в этом просто нет нужды. И вместо установления нового баланса сил, который является необходимым условием порядка и стабильности, напротив, были предприняты шаги, которые привели к резкому усугублению дисбаланса. Холодная война» закончилась. Но она

не завершилась заключением «мира», понятными и прозрачными договорённостями о соблюдении имеющихся или о создании новых правил и стандартов. Создалось впечатление, что так называемые победители в «холодной войне» решили дожать ситуацию, перекрыть весь мир исключительно под себя, под свои интересы. И если сложившаяся система международных отношений, международного права, система сдержек и противовесов мешала достижению этой цели, то её тут же объявляли никчёмной, устаревшей и подлежащей немедленному сносу. Так ведут себя, извините, нувориши, на которых вдруг свалилось огромное богатство, в данном случае в виде мирового господства, мирового лидерства. И вместо того, чтобы им, этим богатством, грамотно, аккуратно распорядиться, в том числе и в свою, разумеется, пользу, считаю, что наломали много дров.(...).» (tamtéž).

V této části projevu se V. Putin netaktně vyjadřuje na adresu USA, které pohrdavě a s jistou ironií označuje za samolibé vítěze „studené války“. Tímto vyjadřuje svůj nesouhlas s opakovaně vyřčeným výrokiem. V etickém kodexu v přeneseném významu stojí, že by se žádný stát (člověk) neměl povyšovat nad ostatní, avšak tento ostře vyhrocený projev nám naznačuje, že v případě rusko–amerického vztahu bude tato složka etické komunikace porušena. Jako státní reprezentant by si měl odpustit obdobná vyjádření vůči jiným státům a být objektivní, i když musí zároveň hájit zájmy své země, které vládne. Zároveň jsou v jeho projevu znát známky určitého obvinění z toho, že se Spojené státy snaží konat ve svém zájmu, tímto popírá, že on sám takto nejedná v rámci RF. Z dalších ukázek však vyplývá opak.

«(...) Сегодня звучат утверждения, что Россия якобы отворачивается от Европы, – наверное, и в ходе дискуссий это звучало, – ищет других деловых партнёров, прежде всего в Азии. Хочу сказать, что это абсолютно не так. Наша активная политика в Азиатско – Тихоокеанском регионе началась отнюдь не сегодня и не в связи с санкциями, а уже более чем несколько лет назад. Исходили, так же как и многие другие страны, в том числе западные страны, исходили из того, что Восток занимает всё более значимое место в мире и в экономике, и в политике, этого не учитывать просто нельзя. Ещё раз хочу подчеркнуть, все это делают, и мы будем делать, тем более у нас значительная часть территории находится в Азии. Чего же нам не пользоваться своими преимуществами подобного рода? Это было бы просто недальновидно.» (tamtéž)

V této ukázce z uvedené konference si všimneme Putinovy tendence popírání mediální informace o tom, že se Rusko postupně začíná stranit Evropy a své zájmy směřuje na východ do Asie. Rezolutně se vyjadřuje, že to není pravda, avšak následně dodává, že je to pochopitelné, pokud si uvědomíme, že velká část Ruska je geograficky položená právě v Asii. Touto poznámkou se snažil svým způsobem okomentovat počáteční informaci. Opakovaně nezapomněl podotknout, že tak činí všechny země, včetně těch západních. Opět zaznamenáváme znatelnou narážku na USA, s nimiž má Rusko komplikované vztahy. Na závěr obhajuje počáteční negaci informace a zmiňuje, že by bylo krátkozraké nevyužít vzrůstajícího ekonomického vlivu Východu. V průběhu tohoto projevu se mění jeho postoj od pohoršení, přes rozvahu, po obhajobu a pomyslný komunikační triumf. Takovým jednáním může působit zmateně, a tím uvést v omyl i adresáty textu, což je z etického pohledu nežádoucím jevem a projev nepůsobí příliš věrohodně, jelikož autor není konzistentní a nedodržuje po celou dobu stejné stanovisko.

«(...) Уважаемые коллеги, друзья! Обращаю ваше внимание, не мы это начали. Мы вновь скатываемся к тем временам, когда не баланс интересов и взаимных гарантий, а страх, баланс взаимоуничтожения удерживает страны от прямого столкновения. За неимением правовых и политических инструментов оружие возвращается в центр глобальной повестки, оно применяется где угодно и как угодно, без всяких санкций Совбеза ООН. А если Совбез отказывается штамповать подобные решения, то он сразу объявляется устаревшим и неэффективным инструментом.(...)» (tamtéž).

Zde se neeticky vyjadřuje o světové organizaci OSN. Putinov je toho názoru, že OSN není schopna učinit jisté kroky, které by podle něj měly být automatické a správné, a označuje organizaci za „zastaralý a neefektivní nástroj“. Prezident státu by měl vyjadřovat určitou dávku respektu k organizacím s dlouholetou tradicí. Tento projev pohrdání mezinárodními institucemi není z hlediska etiky zcela korektní.

Projev obsahuje několik tematických částí. Následující ukázka se týká situace na Ukrajině, což je společně s uvedenou kauzou ohledně Krymského poloostrova horkým tématem nejen v Rusku, ale po celém světě.

«(...) Нас никто не хотел слушать и разговаривать никто не хотел, нам просто сказали: это не ваше дело, вот и все, вот и вся дискуссия. Вместо сложного, но, подчеркну, цивилизованного диалога, дело довели до государственного переворота, ввергли страну в хаос, в развал экономики, социальной сферы, в гражданскую войну с огромными жертвами. Зачем? Когда я спрашиваю коллег своих, зачем, – ответа нет вообще, никто ничего не отвечает, вот так. Все разводят руками: так получилось. Не надо было поощрять таких действий – не получилось бы, ведь, я уже говорил об этом, прежний президент Украины Янукович всё подписал, со всем согласился. Зачем это надо было делать, смысл какой? Это что, цивилизованный способ решения вопросов? Видимо, те, кто без конца ляпают всё новые и новые «цветные революции», считают себя гениальными художниками и никак остановиться не могут (...).» (29).

Tady zaznamenáváme jistou zlobu a rozhořčení nad daným tématem a situací. V. Putin se v tomto případě snaží hájit tím, že je (alibisticky mluví za celou zemi) nikdo nechtěl poslouchat ani s nimi hovořit. Cítí se dotčen a dává to patrně najevo. Zde se dostáváme do situace, v níž autor nechává volný průchod svým emocím, což je v rozporu s řečovou etiketou politika Putinovy důležitosti. Náhlé emocionální rozpoložení dokazují i jazykové prostředky, které využívá ke zdůraznění bezradnosti a bezmoci v souvislosti s promlouvaným tématem. I jeho řeč těla náhle opustí typickou klidnou linii a očima neklidně tiká střídavě mezi řečnickým pultem, na kterém má poznámky, a publikem. Svými gesty a mimikou se snaží názorně demonstrovat svá slova. Tempo řeči se nápadně zrychlí a občas je znatelná ztráta myšlenky (v rámci momentálního emočního stavu). V tomto úseku došlo spíše k porušení profesní etiky ve smyslu nedodržení oficiální a serózní roviny projevu.

Předmětem práce není posuzování a hodnocení historických událostí a vztahů mezi státy a jejichmi zástupci. V souvislosti s tímto nehodláme analyzovat ani kredibilitu informací v médiích o právě probíhajících kauzách mezi státy, což je z projevů sice patrné, nicméně pro naši práci bezpředmětné. Máme tím na mysli konkrétně aktuální téma krize na Ukrajině (občanské protesty Euromajdan proti ruskému vlivu),

nejednoznačnou situaci ohledně anexe Krymu a neustálý mocenský boj s USA. Projevů na zmíněná témata bylo uskutečněno nespočet, avšak není v možnostech rozsahu práce obsáhnout analýzu všech. Na tato témata je pohlíženo subjektivně v závislosti na názorové příslušnosti autora výroku. Nejsme kompetentní posuzovat etickou korektnost a pravdivost a objektivitu výroků týkajících se mezinárodních konfliktů, proto jen okrajově naznačíme kontext, ve kterém je projev realizován. Objektivní charakter analýzy lze dodržet pouze za podmínky, že se budeme soustředit na cíl této práce, který spočívá ve zjevném porušení/dodržení etických norem.

Интервью Владимиру Соловьёву, 12 октября 2015, Россия 1

04:44

V.P.: «(...) И мы им сказали: если вы знаете лучше, чем мы, ситуацию на территории, вы уже там присутствуете больше года – незаконно, но всё-таки присутствуете, – если вы лучше знаете (в чём я сомневаюсь, но допустим), дайте нам цели, мы их отработаем.

V.C.: Отказали?

V.P.: Отказали. Сказали, что нет, на таком уровне мы работать не будем. Непонятно почему (...).» (30).

Globální téma terorizmu je a nejspíše bude aktuální i do budoucna. V. Putin je znám svým radikálním postojem k terorizmu a v tomto rozhovoru s Vladimírem Solovjovem v pořadu *Воскресный вечер* se na toto aktuální téma a situaci v Sýrii vyjádřil výše uvedeným způsobem adresovaným ruským zahraničním partnerům a Západu. V rámci projevu se dopustil nejedné etické chyby. V této části vyjadřuje pochybnost (s nádechem pohrdání) nad ozbrojenými složkami na diskutovaném území. Neeticky vyznívá i jeho neverbální komunikace, při které dává najevo hněv pomocí gestikulace a mimiky.

17:52

V.C.: «Но нам пытаются вбросить, что вы вступаете в войну на стороне шиитов против суннитов.

V.P.: Это ложный посыл, ложный тезис. Мы вообще не делаем разницы между шиитами и суннитами. У нас значительная часть населения – 10 процентов – исповедует ислам. Я уже много раз об этом говорил: они такие же граждане России, как христиане, как иудеи, и мы разницы не делаем. (...)» (tamtéž).

V pokračování projevu se ostře brání proti tvrzení moderátora stylem „to je lživá zpráva, lživá teze“. Zda je v Putinově případě objektivní a soudné ohrazovat se výrokem, že je něco lež, necháme na posouzení odborníků. Nás zajímá poslední část ukázky, ve které ukázkově předvedl schopnost eticky korektní komunikace, když se o náboženstvích vyjádřil jako o rovnocenných. Sdělil tím názor, že ať se jedná o muslimy, křesťany nebo židy, i ti představují složku ruského národa a nedělá mezi nimi rozdíly.

Рабочая встреча с врио губернатора Свердловской области Евгением Куйвашевым, 9 июля 2017, Екатеринбург

*В.П.: «Евгений Владимирович, Вы правильно сказали, что вовремя выплачивать зарплаты бюджетникам – это хорошо.(...) Вот, скажем, одно из обращений. Нижнетагильский завод теплоизоляционных изделий, владелец якобы – надо, конечно, всё проверять, нельзя ручаться за достоверность подобных заявлений, тем не менее, если так было на самом деле, это звучит странно, – так вот, владелец заявил рабочим: «Пока Президент лично ко мне не обратится, ничего не получите». А заработную плату не выплачивают достаточно долго. Во– первых, надо понять: если это так, то откуда такая **«борзота»**, такое хамство по отношению к людям. Вы и сами на это посмотрите, но, думаю, что, может быть, этого будет недостаточно, я ещё попрошу не местную, а именно Генеральную прокуратуру разобраться. Может быть, этого и нет, я не знаю, но нужно понять, что там реально происходит. (...)» (31).*

V případě této ukázky předvedl V. Putin schopnost dodržet i porušit etickou korektnost projevu. Na začátku ukázky vidíme zdvořilé oslovení s užitím otčestva typického pro ruštinu. Následuje lehce ironické pokračování, kterým ruský prezident sleduje svůj komunikační záměr. Ve druhé části se již dostává k etickému pochybení při vyřčení slov „hulvátství“ a nevychovanost adresovaným majiteli továrny, která neplatí svým zaměstnancům. I případě, že takové jednání a reakce jsou vzhledem ke komentované situaci z lidského a správního hlediska oprávněné, měl by se takových a podobných jazykových výrazů prezident vyvarovat.

**Корреспондент «BBC» обвинил В.Путина в начале «холодной войны»,
20 августа 2017, BBC**

Americký reportér BBC se na jedné z konferencí zeptal ruského prezidenta, proč Rusko ohrožuje vzdušný prostor západních zemí a přispívá k napětí na Ukrajině a k nové „studené válce“.

00:46

Джон Симпсон: «(...) Российские самолеты осуществляют опасные маневры у западных границ, а вы являетесь главнокомандующим (...)»

V.P.: «(...) И вот мы не летали и не летали и только пару лет назад возобновили эти полеты. Так кто провоцирует? Мы что ли? У нас только две базы за границей – в Киргизии и в Таджикистане, на границе с Афганистаном – это оправдано. А американские базы по всему земному шару (...)» (32).

Jak jsme již uváděli, v Putinových projevech nezáleží na typu tématu, je schopný vždy změnit téma na kritiku a narážky proti Spojeným státům americkým, zde opět v rámci obrany vlastní země proti nařčení, že právě ruské letouny ohrožují západní státy.

V následující ukázce V. Putin slovně útočí na reportéra BBC a ptá se ho, zda náhodou neztratil soudnost, když má odvahu ptát se na taková témata.

04:20

V.П.: «(...) И выхотите сказать, что мы проводим агрессивную политику? Ну здравый смысл тут есть или нет? (...)» (33).

Prezident by měl zvládat podobné situace s větším klidem a nenechat se vyvést z míry, ač může být diskuze zavedena na citlivé téma, které není autorovi příliš pohodlné. Z pozice reportéra je dotaz očekávatelný a zcela legitimní. Tento úsek projevu hodnotíme jako řečovou agresi vůči komunikačnímu partnerovi, a tudíž jako porušení zdvořilostní etiky v komunikačním procesu.

Jiný případ porušení etiky sledujeme v jeho výroku při jednání s izraelským premiérem E. Olmertem, kdy již při zapnutém mikrofonu pronesl:

Переговоры с премьером Израиля Эхудом Ольмертом, 19 октября 2006, Москва (Кремль)

«Привет передайте своему президенту! Оказался очень мощный мужик! Десять женщин изнасиловал! Я никогда не ожидал от него! Он нас всех удивил! Мы все ему завидуем!» (34).

Jednalo se o reakci na sexuální skandál z roku 2006 ve spojení s izraelským exprezidentem M. Kacavem, který znásilnil deset žen a byl za tento trestný čin odsouzen k trestu odnětí svobody po dobu sedmi let, přičemž byl po pěti letech propuštěn (35). Výrok ruského prezidenta byl v tomto případě vrcholně nekorektní a neetický, hned z několika důvodů. V. Putin si je dobře vědom, nakolik závažný trestný čin představuje znásilnění a že se kauza týká právě bývalého izraelského prezidenta, člověka, který by se z úcty ke své pozici neměl ničeho takového dopustit. Svůj výrok započal pozdravem pro prezidenta, v zápětí přešel k vyjádření obdivu nad jeho hrůzným skutkem. V závěru dodal, že všechny překvapil a všichni mu závidí. Takový výrok bychom očekávali od nevzdělaného člověka nízkého sociálního statutu, a ne od člověka Putinova formátu. Vzhledem k zařazení podkapitoly o humoru a komice v projevech, je tento výrok názorným příkladem porušení veškerých etických norem. Obsahuje nejapný černý humor a pokus o přízemní vtip, který vyvolal bezprostřední pohoršení veřejnosti (ukázka Putinových vtipů viz příloha č. 6).

Porušování etických norem je v námi analyzovaných projevech V. Putina zřejmé především v oblasti jeho vyhrocených názorů vůči určitým situacím, událostem a tématům. Etické prohřešky v jeho případě nezahrnují vulgární či jinak nespisovné vyjadřování. Neetické prvky v jeho komunikaci jsou ve většině případů způsobeny podněty a reakcí komunikačního partnera či nastolením tématu, které je od počátku myšleno jako jistá provokace, a určitá míra konfrontace je od ruského prezidenta očekávána. Přeci jen musí hájit zájmy země, které vládne. To však automaticky neznamená, že by měl tento fakt zastínit veškerou objektivitu vnímání skutečnosti. V Putinových projevech pozorujeme porušování etických norem po formální i obsahové stránce.

6.2 DMITRIJ MEDVEDĚV

Bývalý prezident a současný předseda vlády Ruské federace Dmitrij Anatoljevič Medveděv byl prozatím zvolen prezidentem pouze jednou a jeho funkční období trvalo po dobu let 2008–2012. Byl v pořadí třetím prezidentem RF. Tento muž se nevyhne neustálému srovnávání se svým „konkurentem“ Vladimírem Putinem. I v naší práci budeme hodnotit etickou stránku projevu ruských projevů na základě jejich srovnání.

D. Medveděv v již zmiňovaném žebříčku v hlasování o nejlepšího řečníka obsadil „až“ 10. místo s nejvyšším hodnocením za znalost cíle projevu. V ostatních kritériích je daleko za V. Putinem. Jeho silnou stránkou je osobní kontakt a osobní komunikace, avšak při velkém publiku není natolik silným řečníkem jako jeho předchůdce. Bývalý ruský prezident se od Putina v mnohém liší. Je známý svou neskrývanou lidskostí, citlivostí a přirozeností, což může mít na politické půdě i negativní dopad ve smyslu nižší autority v roli hlavy státu. V kombinaci s jeho naivním pohledem na skutečnosti nepůsobí jako mocensky silná osobnost, jaká by měla prezidentský post obecně obývat.

D. Medveděv bude vždy v očích veřejnosti a celého světa v mnoha ohledech „tím druhým“ za Putinem. D. Medveděv ve spoustě směrů kopíruje Putinův styl. Podobně jako V. Putin se i D. Medveděv snaží dodržet své sliby a cíle, proto je považován za profesionálního řečníka vysoké úrovně. Jako jeden z mála politiků dokáže uznat svou chybu nebo omyl (např. zrušení zimního času) (36).

Po stránce řečnických obrátů Medveděv působí nejistě, protože se cítí komfortněji především v neformálních projevech. Pokud je po něm požadován oficiální projev v pravém slova smyslu (tisková konference s médii atd.), nastává relativní problém. Medveděv se stává nejistým a vytváří zmatek. Na druhou stranu při udělování cen a vyznamenání pronáší působivé řeči a kontroluje svá gesta. Pochválit zaslouží za jasnost sdělení a čistotu jazyka. Často se v jeho projevech objevují milé, dětské metafory, a celý projev tak působí nevinně a úsměvně. Je o něm také známo, že veřejně hlásá svou oblibu k moderním technologiím, čímž je blíže mladší generaci, kdežto Putin dává přednost sebe prezentaci formou tradičních médií. Před osmi lety dokonce spustil svůj vlastní kanál na YouTube, v jehož prvním videu popřál školákům úspěšný návrat do školy (viz první ukázka) (37).

Posuzovat etickou stránku jeho projevů je jednodušší než u předchůdce. Medveděvův projev je mnohými označován jako planý a prázdný, ničím výjimečným jeho vyjadřovací schopnosti neoplývají, v komunikaci se drží při zemi, nijak významně neporušuje pravidla etiky ani etikety. Tyto teoretické poznatky se pokusíme demonstrovat na praktických ukázkách.

Ukázky

Обращение к школьникам, 31 августа 2009, Москва

00:01

«Доброе утро, дорогие друзья!»

От всей души поздравляю вас с Днём знаний и началом учебного года!

Сегодня все мы, взрослые, немного завидуем вам, сидящим за школьными партами. Ведь годы учёбы в школе – это, без сомнения, самый увлекательный, самый насыщенный и незабываемый период жизни человека, и при этом самый ответственный. Именно образование сегодня становится главной основой для успешной карьеры и нормальной, достойной во всех смыслах жизни.

(...)

01:33

Нас более 140 миллионов. Мы очень разные. В нашей стране проживают более 180 народов, каждый из которых обладает уникальными культурными особенностями. Мы говорим более чем на 230 языках, а все вместе образуем единый многонациональный народ. Среди нас православные, мусульмане, буддисты, иудеи, представители других религий. И вместе мы создаём яркое и гармоничное единство, наше духовное пространство.

(...)

03:15

Друзья, где бы вы сейчас ни находились: в Москве или Самаре, на Кавказе или на Камчатке, – в вашей школе, на вашей улице, в вашем районе вас окружают люди разных национальностей. Ведь не случайно Конституция нашей страны начинается со слов: «Мы, многонациональный народ Российской Федерации, соединённый общей судьбой на своей земле...».

(...)

04:57

Россия с честью прошла через тяжелейшие испытания и не раз спасала мир от порабощения. Приходила на помощь народам, само существование которых оказывалось под угрозой.

(...)

07:15

Достаточно сказать, что гением русского языка стал потомок «арана Петра Великого» Александр Сергеевич Пушкин.

О русском языке хочу сказать особо. Помимо того что это государственный, официальный язык Российской Федерации, он стал для всех нас символом взаимопонимания, символом доверия и равноправия. Связующим звеном между культурами народов России и мировой культурой. Уважайте и любите русский язык.

Учитесь лучше понимать друг друга. Берегите друг друга, берегите уникальный, огромный и удивительный мир – нашу Россию. Счастья вам, вашим родителям и учителям!» (38).

S tímto pozdravem školákům vystoupil D. Medveděv poslední den letních prázdnin roku 2009. V poslání o celkové délce osmi minut obsáhl ruský exprezident všechny oblasti výchovných kategorií, včetně zaměření pozornosti na historicko- kulturní přehled. Pozdrav s oslovením ve formě „dobré ráno, drazí přátelé“ považujeme za zdvořilý až familierní, vhodný zejména pro neoficiální projevy. Po vzoru V. Putina a předchozích ruských lídrů propaguje patriotismus a úctu k Rusku, vyzdvihuje ruské umělce, ruský jazyk a celou zemi jako spojovací symbol národa. Velice mile se vyjadřuje směrem k dětem školou povinným, jejich rodičům a učitelům, kterým přeje štěstí, a vyslovuje přání, aby se ve vlastním i všeobecném zájmu dobře učili ve škole a v neposlední řadě se chovali hezky k sobě navzájem. D. Medveděv dodržuje vysokou etickou úroveň po celou dobu projevu. Zmiňuje mimo jiné rovnost náboženství v rámci jednoho ruského národa. Zdůrazňuje důležitost vzdělání pro budoucnost jedince, videozáznam je prokládán výchovným materiálem korespondujícím s průběhem projevu. V tomto projevu není D. Medveděvovi z hlediska etiky co vytknout.

Abychom uvedli projev z oficiálnějšího prostředí a vážnější tematikou, a dokázali tak, že D. Medveděv skutečně pronáší své projevy bez zdatelně rozdílých vyjadřovacích prostředků, zahrnuli jsme do práce jako druhou ukázkou projev následující, který D. Medveděv pronesl ve Washingtonu, odpověděl v něm na nejaktuálnější otázky týkající se mezinárodní politiky, ekonomiky, bezpečnosti, íránského jaderného programu a situace v Afghanistanu a Kyrgyzstánu. V průběhu více než hodinového projevu se postupně vyjádřil ke všem uvedeným tématům. Snažili jsme se vybrat úseky, ve kterých jsou patrné projevy etické správnosti textu.

Встреча с представителями общественных, академических и политических кругов США, 14 октября 2010, Вашингтон

00:06

«Уважаемые дамы и господа!

Сначала я скажу несколько слов, но прежде всего я хотел бы поблагодарить за приглашение выступить в ведущем исследовательском центре Америки. Он по праву считается оплотом либеральной мысли, и я хорошо знаю, что за ним закреплена слава кузницы кадров американской политической элиты. Теперь настало время процитировать Роберта Брукинкса, который когда-то сказал, что основу деятельности созданного им института составляет убежденность в необходимости точного и беспристрастного подхода к формулированию и изучению вопросов, а также представление идей без какой-либо идеологии.(...) Главное – это реальное осуществление демократии, реальная демократическая практика. Тогда будет нормальная борьба с коррупцией, тогда будет отстранение от должностей негодных людей, тогда будет, может быть то, что является очень важным: это наличие обратной связи между властью и обычными людьми. Этим должен заниматься любой чиновник, начиная от Президента и заканчивая главой муниципалитета, причём с использованием современных технологий.» (39).

Medveděvův projev je zdvořilý, ohleduplný, dokonce s přihlédnutím k vážnosti tématu působí srdečně a loajálně, jako většina jeho projevů. Ačkoliv je tento projev realizován na půdě USA, nepůsobí řečník podrážděně či napjatě. Celkově ve srovnání s V. Putinem není u projevu D. Medveděva patrna prokázaná nevraživost ke Spojeným

státům. Na druhou stranu je u něj znatelná jistá zmatenost, neuspořádanost projevu, která může působit rušivým a nepřipraveným dojmem, ačkoliv má před sebou v tomto případě písemné podklady.

D. Medveděv je typem řečníka, který sází na slušnost a zdvořilost, prostřednictvím kterých mu jsou tolerovány jiné řečnické a vůdcovské nedostatky. Využívá prostředky k povýšení úrovně veřejného projevu, a to konkrétně citace/parafráze, kterými uvádí svůj projev a o něž se často opírá v teoretické rovině sdělení. Snaží se nevybočovat ze standardní linie průběhu oficiálních projevů, a proto se jeho projevy jeví jako řečnický nevýrazný. Netvrdíme, že je to špatně, pouze konstatujeme skutečnost, že ve srovnání s předchozím řečníkem V. Putinem by se v komunikační bitvě zřejmě neprosadil. Tento fakt nemění nic na tom, že Medveděvovy projevy jsou vždy věcné a obsahově bohaté, jeho slovní zásoba je výborná, umí srozumitelně vyjádřit myšlenku a vstřícně podat výklad. Ve svých projevech se mnohdy snaží ospravedlnit informaci, která dokonce ani nebyla nijak napadena. Uvedeným přístupem se snaží být státníkem, kterého se lidé nemusejí bát, ale mohou ho respektovat jako sobě rovného občana.

Ani u D. Medveděva nezapomínáme na řeč těla. Svým neverbálním chováním je rozpoznatelný od ostatních státníků, jelikož působí přístupně, nešetří úsměvy, jeho gestikulace a mimika napovídá lehké nervozitě. Z pohledu etikety neshledáváme žádné provinění, za které by se musel D. Medveděv omlouvat. Jediné, co působí rušivým dojmem u politika jeho formátu, je rychlé tempo řeči s výraznějšími pauzami, při kterých je znatelná ztráta myšlenky, doprovázená pátráním zrakem v prostoru, křivení koutků úst směrem dolů, zvedáním obočí a mácháním rukama. Časté využití úsměvu evokuje již zmíněnou nervozitu, čímž řadíme D. Medveděva k řečníkům vhodnějším k vystupování při méně oficiálních příležitostech. Z pohledu etiky se projev současného ruského premiéra jeví jako víceméně bezúhonný/bezproblémový.

V případě bývalého ruského prezidenta je téměř nemožné objevit veřejný projev v rámci jeho čtyřletého prezidentského období, který by nesl komunikační prvky, jimiž by byla zásadně porušována etická stránka komunikace. Tím jsou myšleny prvky kontroverze, agrese, vulgarity, disrespektu, pohrdání, ponižování a jiných, které již byly v práci uvedeny. Projevy vlastenectví nepovažujeme v této práci za relevantní důkazy porušení etických norem, a proto můžeme D. Medveděva označit za eticky korektního řečníka.

7 OBRAZ ČESKÉ ŘEČNICKÉ SCÉNY

V této kapitole budeme demonstrovat etickou stránku projevu na materiále veřejných projevů českých politiků, kteří se svou aktivitou dostali až na prezidentskou pozici. K analýze českých politických projevů jsme vybrali poslední prezidenty České republiky a významné osobnosti české politické scény – současného prezidenta Miloše Zemana a bývalého prezidenta Václava Klause. Obě tyto politicky činné osobnosti jsou známé odlišným stylem řečnění (v devadesátých letech proti sobě stáli jako protipóly rozdílných přístupů k ekonomii i vedení státu), což prokážeme na ukázkách v následujícím textu. Stejně jako v předchozí kapitole uvedeme i zde stručné řečnické portréty vybraných osobností v kontextu jejich dosavadního politického působení.

7.1 MILOŠ ZEMAN

Prezidentský mandát současného třetího prezidenta ČR započal v roce 2013, v němž ve druhém kole historicky první přímé volby prezidenta ČR získal nadpoloviční většinu hlasů (40). V letošním roce se stal opět oficiálním kandidátem na post prezidenta ČR. Zda M. Zeman svou pozici obhájí i v dalším funkčním období v trvání pěti let, bude známo začátkem roku 2018.

V roce 2010 se M. Zeman vyjadřoval nesouhlasně k současné podobě církevních restitucí, svým postojem k Evropské unii se myšlenkově liší od V. Klause, za což je označován jako eurofederalista. Na počátku svého funkčního období prohlásil, že bychom od něj jako od prezidenta neměli očekávat vyhlášení amnestie ani užití institutu milosti, tvrdě kritizoval velkou část médií, za což sklidil úspěšný potlesk na otevřené scéně. Po svém prezidentském slibu řekl, že nebude podporovat žádnou politickou stranu (41). Z uvedeného vyplývá, že současný prezident ČR se nebojí otevřeně diskutovat a vyjádřit své názory, bez ohledu na reakci veřejnosti či médií, na své otevřenosti a přímočarosti si zakládá. Při dlouhodobějším sledování projevů M. Zemana lze i v jeho nadcházejících vyjádřeních očekávat nespočet vulgárních výrazů, vtipných až ironických obrátů, současně však věcných a přímých výroků na daná témata. M. Zeman je prezident, jehož si zvolili sami občané svým hlasováním ve volbách, své silné voličské základny je si dobře vědom, přičemž ani jeho mnohdy kontroverzní a eticky nekorektní projevy ve spojení s jeho znatelnými zdravotními problémy (trpí neuropatií) a oblibou alkoholu nenavědčují tomu, že by slábla. Jak prohlásil na tiskové konferenci začátkem roku 2017, svou současnou předvolební „nekampaň“ založil

na osobních návštěvách měst a obcí, nikoli na účasti v televizních a rozhlasových debatách (42).

V rámci nástupu do prezidentské funkce složil M. Zeman prezidentské sliby, které analyzovala unikátní nezávislá factcheckingová platforma Demagog.cz a rozděluje je do čtyř kategorií: splněný slib, porušený slib, nesplnitelný slib, průběžně plněný slib. Na těchto prezidentských slibech můžeme jednoduše demonstrovat etickou kategorii pravdy a lži.

Příklad porušeného slibu:

Interview ČT24, 4. 12. 2012

„Daniela PÍSAŘOVICOVÁ: Platí stále, že si s sebou na Hrad vezmete jenom tajemníka a řidiče? Miloš ZEMAN: Samozřejmě.“

Prezidentský duel MF Dnes/Idnes.cz, 22. 1. 2013

„Na Hradě v případě mého zvolení nebudu mít žádné poradce, protože se domnívám, že v souladu s ústavou by poradci prezidenta měli být ministři, které si zve na tyto porady jako odborníky v dané oblasti.“

Odůvodnění: Prezident přivedl na Hrad větší množství osob než zmíněného tajemníka a řidiče. Podle oficiálního seznamu, který je dostupný na webu Pražského hradu, má celkem 15 poradců.

Příklad splněného slibu:

Druhá prezidentská debata České televize, 7. 1. 2013

„Václav MORAVEC: Je pro vás představitelné, aby se čekalo na obsazení místa v Ústavním soudu třeba půl roku? Miloš ZEMAN: Zcela určitě ne. Myslím si, že každý prezident, ať už jím bude zvolen kdokoliv, by měl mít v zásobníku více kandidátů. A když mu neprojde jeden, měl by navrhnout druhého.“

Odůvodnění: M. Zeman musel v průběhu svého mandátu řešit obměnu Ústavního soudu. To se mu povedlo, jelikož za pouhé tři týdny od nástupu do funkce zvládl doplnit sestavu ústavních soudců, kdy navrhl čtyři kandidáty a o měsíc později byli všichni schváleni Senátem.

Příklad průběžně plněného slibu:

Prezidentský Hyde park ČT24, 21. 12. 2012

„Tak zaprvé, já bych nevyhlašoval žádnou amnestii.“

Ačkoliv Ústava ČR umožňuje prezidentu republiky udělit amnestii, M. Zeman této pravomoci dosud nevyužil. Agendu milostí převedl po vzoru Václava Havla na ministerstvo spravedlnosti. Celkovou amnestii dosud nevyhlásil.

Příklad nesplnitelného slibu:

Druhá prezidentská debata České televize, 7. 1. 2013

„Jiří STRACHOTA: Prosim, jmenujte jeden čin, z kategorie nejdůležitějších, který byste uskutečnili v případě svého zvolení.“

Miloš ZEMAN: Je to zákon o prokázání původu příjmů a majetku včetně možnosti zabavení nelegálně získaného majetku. Je to zákon, který jsem prosazoval už v Poslanecké sněmovně, která ho třikrát odmítla, ale budu ho prosazovat počtvrté, popáté i pošesté.“

Odůvodnění: V tomto případě zapomněl český prezident na pravidla vytváření a přijímání zákonů. Přijetí legislativy je totiž v rukou Parlamentu ČR, nikoliv prezidenta (43).

Uvedenými analýzami je dokázáno dodržení a zároveň porušení jednoho z bodů *Etického kodexu politika*, ve kterém je uvedeno, že „politik nebude dávat sliby, o kterých dopředu ví, že nemohou být dodrženy“ (viz příloha č. 3), přičemž u záležitostí, které jsou dány legislativou či jinými zákony, existuje předpoklad znalosti těchto skutečností.

M. Zeman nemá coby řečník, na rozdíl od jeho ruského protějšku V. Putina, příliš dobrou pověst. Tato charakteristika nevychází ani tak z jeho řečnických schopností v souvislosti se slovní zásobou nebo neznalostí náležitostí prezidentských projevů, jedná se spíše o případ převahy povahových rysů jeho osobnosti nad profesní etikou a povinností. Český prezident je proslulý svými bonmoty, jejichž výčet uvádíme v příloze č. 6. Při slovním projevu je pro něj typické samolibé chování, stoický klid, rozvášná, avšak ne vždy šťastná volba slov, pomalejší tempo řeči a reakce, skákání do řeči, stručné odpovědi při spontánních projevech, odklon od tématu v rámci propagace vlastního záměru a neustálé vtípkování, které by mělo vyvolat úsměv, avšak v mnoha

případech vyvolává spíše pocity negativního rázu (zmatek, údiv, stud). Jeho projevy jsou bohaté po lexikální stránce. Rád využívá cizí výrazy, frazeologismy, citáty, hru s jazykem, obrazná pojmenování, osobní narážky a urážky oponentů, parafráze, neostýchá se komentovat sexuální témata, místy se u něj objevují i hovorové výrazy, což vede k vyšší atraktivitě a zapamatování projevu. Studium materiálu jsme zjistili, že na internetu lze najít několik webových stránek, které shromažďují výlučně jen vulgární výroky prezidenta Zemana, což se o jeho předchůdcích konstatovat nedá. Dojem nízké jazykové kultury dokáže M. Zeman kompenzovat výbornou orientací v mezinárodní politice a ekonomice.

Jako komunikační partner vystupuje M. Zeman poměrně nekompromisně. Projevuje se to již zmíněným skákáním do řeči a agresí, přičemž většinou novinářům neposkytne prostor pro dokončení dotazu či jej dokonce dezinterpretuje. Vůči svým komunikačním partnerům zaujímá opoziční stanovisko, nedává jim možnost protiútoků nebo se je snaží přinejmenším zesměšnit. Některé jeho poznámky a reakce nesou rysy ironie či sarkasmu.

Syntax a strukturu projevů M. Zemana ovlivňuje jeho aktuální nálada a téma, na které je projev pronášen nebo realizován rozhovor. Z hlediska větné stavby vytváří M. Zeman relativně dlouhé větné celky s komplikovanou strukturou, jejichž jednotlivé části někdy nenavazují a mohou adresáta textu zbytečně mást. Jeho projevy jsou subjektivně zabarvené, což se projevuje vkládáním vsuvek, kterými dává najevo svůj postoj k dané situaci, a hodnotícím oslovením, které mnohdy působí ironicky (např. milý pane moderátore apod.).

Intonace projevu českého prezidenta působí jednotvárně až monotónně, jelikož nevyužívá svůj hlasový fond takovým způsobem, jak by se od řečníka jeho formátu čekalo. Stoupající tendence jsou v intonaci známy při záměrném zdůraznění určitých slov směřujícím k vyjádření vlastního postoje. Tempo řeči, jak jsme již uváděli, je mírně pomalejší, přičemž pauzy užívá spíše v malé míře. Neverbálním chováním naznačuje jistou lhostejnost k názoru veřejnosti, působí sebevědomě, řeč těla zároveň vypovídá o jisté uvolněnosti a psychické vyrovnanosti/stabilitě. V dialogickém typu komunikace se snaží udržovat oční kontakt, avšak z důvodu častého opakování některých nonverbálních prostředků působí některá jeho gesta naučeným až nepřirozeným dojmem.

U současného českého prezidenta můžeme označit projev jisté lhostejnosti vůči veřejnému mínění a slovní agrese za prostředky utváření image rozhodného politika s jasným cílem a záměrem. Své vize dokáže bez okolků a důrazně vyjádřit. Provokativní ráz jeho projevů je promyšleným tahem k získání dominantní pozice v rámci dialogu, kterým lze komunikačního partnera vyvést z míry.

Typické aspekty Zemanova projevu budeme demonstrovat na následujících ukázkách.

Ukázky

Jednou z nejznámějších kauz spojených se jménem M. Zemana je bezpochyby ta, ve které jde o seskupení ruských zpěvaček Pussy Riot. M. Zeman se na toto téma rozmluvil v tradičním pořadu *Hovory z Lán*, který vysílá živě Český rozhlas – Radiožurnál, kde skupinu neoznačil za pěveckou, nýbrž za pornografickou (44).

Hovory z Lán, 2. 11. 2014

34:22

„No a pokud jde o Pussy Riot, no, tak ano, další trpící politici ruští vězni, podle mého názoru je to pornografická skupinka, která je minimálně vina trestným činem výtržnictví v pravoslavném chrámu, nehledě na to, že jedna jejich členka se účastnila veřejné soulože v pokročilém stadiu těhotenství a prostě normální výtržník, který nota bene takt trochu souvisí s pornografií. Víte co je to pussy, pane moderátore? (...) Kunda. Takže s prominutím v textech této skupiny je to kunda sem, kunda tam, opravdu dokonalý případ politického vězně jako vyšitej. Ano, jsem ochoten se zastat, a až budu mít jednání v Rusku, všech skutečných politických vězňů v Rusku. Nebudu se zastávat ruských tunelářů, stejně jako se nezastávám českých tunelářů. A nebudu se zastávat, ted' jsem chtěl říci kurev, ale já nejsem Sachwarzenberg, který používá těchto výrazů, tedy poněkud deviantních dam (...).“ (45).

M. Zeman označil členky skupiny Pussy Riot za deviantky, které se podle jeho slov provinily minimálně výtržnictvím v pravoslavném chrámu. V rozhovoru s Janem Pokorným, který vede rozhovory s prezidentem v pořadu *Hovory z Lán*, se jej snaží účelně poučovat o významu anglického slova „pussy“. Zároveň si je dobře vědom, že překlad tohoto slova (česky „kunda“ – je tzv. pornolálie) veřejně znám, avšak s patřičnou důkladností jej srozumitelně a několikrát vyřkne. Stejná situace nastává při záměrném vyslovení výrazu „kurev“ ve spojitosti s označením zmíněné ženské pěvecké skupiny s následnou omluvou, že se nebude vyjadřovat jako jeho tehdejší přímý konkurent ve volbách K. Schwarzenberg. Dostáváme se opět do kategorie urážek, narážek a odkazu na jinou osobu, neúčastněnou vedeného rozhovoru, což z etického hlediska není správné. Vulgárním výrazům, ačkoliv se jedná pouze o vysvětlení a překlad cizího slova, by se měl ve své funkci vyvarovat. Časté a opakované vulgarity jsou v řeči prezidenta vysloveně nežádoucí a nepřijatelné. Podle Uličného je výskyt vulgarismů

důsledkem mj. likvidace sociálních bariér a uvolňování striktních mezilidských vztahů (Uličný, 2009: s. 45). Takovýto jev zároveň svědčí o řečnickově jazykové kultuře a kultivovanosti. V případě M. Zemana bychom zmíněnou skutečnost mohli označit jako projev pohrdání slušným vychováním a jeho veřejný projev za komunikaci na nízké úrovni z hlediska etiky.

Svou vulgaritu opět omlouvá odkazem na inspiraci Karlem Schwarzenbergem.

48:26

J.P.: „Můžu se zeptat na něco mimo toho, co teď probíráme?“

M.Z.: „No.“

J.P.: „Vy jste v rozhovoru použil několik neslušných slov.“

M.Z.: „Ano.“

J.P.: „Proč?“

M.Z.: „Já jsem inspirován panem Schwarzenbergem, který v každé druhé větě říká hovno. No a vzhledem k tomu, že pražská kavárna má ráda pana Schwarzenberga, tak jsem se chtěl vlísat do přízně pražské kavárny.“

J.P.: „A nakolik myslíte, že se Vám to daří?“

M.Z.: „Vůbec ne. Ale můžu ji alespoň rozčítit a to se mně určitě podaří.“ (46).

V této ukázce se projevuje Zemanova arogance a nezdvořilost nejen k moderátorovi, ale i k jeho soupeři ve volbách. Ironický podtext přání vlísat se do přízně pražské kavárny je opět namířen jako výsměch a opovržení vůči jeho soupeřníkovi, ale především vůči jeho nevoličům. Jako prezident všech obyvatel České republiky by se měl podobných urážek příslušníků určitých názorových skupin jednoznačně vyvarovat. Vyřčení věty, že může svým jednáním alespoň někoho rozčítit, vypovídá o jeho podle radosti činit někomu zlo. Prezident M. Zeman je zastáncem drsnějšího přizemního a surového humoru, který působí neomaleně a buransky. Viditelnými narážkami na mediálně nechvalně známé kauzy a urážkami svých protivníků jeho projevy řadíme k projevům s velice nízkou etickou hodnotou.

Vulgární výrazy jsou pro M. Zemana typické téměř ve všech projevech vyřčených v českém prostředí. Důkazem toho jsou živá vysílání rozhlasových stanic, většina předtáčených pořadů prochází jistou korekturou a etickými úpravami. Pro názornost uvedeme v této práci i ukázkou z pořadu *Prezidentský Pressklub* radia Frekvence 1. V následující ukázce se moderátor Luboš Xaver Veselý na základě otázek posluchačů ptá prezidenta M. Zemana na nový český film *Masaryk*. Prezident uvádí, že film neviděl, ale že velice podrobně po dlouhá léta studoval život Jana Masaryka, a vyslovuje svůj názor, že podle něj skutečně spáchal v roce 1948 sebevraždu, což podkládá svými argumenty.

Prezidentský Pressklub, 13. 9. 2017, Frekvence 1

1:20

"(...) no, samozřejmě, když měl celkem pohodlný život jako velvyslanec v Londýně, tak se ta psychická labilita nemusela příliš projevat. Pak se stal Masaryk ministrem zahraničí, ono sloužit pod Gottwaldem asi nebyla žádná velká slast. Ale co bylo to nejhorší, je, že pak byl obviňován ze zrady (...) svými nejbližšími přáteli, to a to byl velký tlak na jeho psychiku. To je základní argument (...)" (47).

Na videozáznamu pořadu na webu Frekvence 1 si nelze nevšimnout několika detailů. M. Zeman při rozhovoru s moderátorem kouří cigaretu a neustále se dívá do prostoru směrem od moderátora. Tyto neetické projevy zahrnují i porušení pravidel etikety komunikace, host pořadu by měl být přítomen nejen fyzicky, ale měl by udržovat oční kontakt s komunikačním partnerem. Toto by se dalo pominout, pokud by rozhovor zůstal pouze ve formě audio záznamu, ale stále zůstává faktem, že takové chování je vůči moderátorovi nezdvořilé. Avšak pokud je veřejně známo, že rozhlasová stanice dává k dispozici i videozáznam, bylo by vhodné přizpůsobit projev i po vizuální stránce (pomineme absenci kravaty u košile a saka v rámci méně formálního dialogu). Zároveň je zřejmá narážka na jednoho z prezidentských předchůdců M. Zemana, Klementa Gottwalda. M. Zeman obecně nešetří kritikou na adresu svých předchůdců na prezidentské pozici. Své netaktní názory vyjadřuje jak na Václava Klause, tak v menší míře Václava Havla a jiné. Působí to dojmem, že český prezident trpí silnou formou samolibosti a neuznává činy a rozhodnutí svých předchůdců ani současných politiků. V současnosti nenajdeme mnoho osobností, které by vyhnuly Zemanově kritice. Ustavičné zpochybňování a kritika každého, na koho dojde řeč, je považována za krajně

neetickou a v projevu prezidenta by se obdobné projevy měly objevovat v malé míře či ve formě konstruktivní kritiky, která by měla vést spíše k poučnému závěru.

M. Zeman s oblibou zesměšňuje a zpochybňuje cizí konání. Zároveň se snaží působit dojmem, že má všeobecný přehled a má odpověď na všechno. To můžeme sledovat na další ukázce, ve které prezident reaguje na dotaz posluchačky ohledně posunu letního na zimní čas a naopak.

Prezidentský Pressklub, 26. 3. 2017, Frekvence 1

00:12

L. X. V.: „Tak dnes zcela výjimečně začneme posluchačským dotazem od Jarmily z Čimelic, takovým hezkým, jak snášíte, pane prezidente, posun zimní/letní čas? Kdy už to konečně někdo zruší? Souhlasíte s tím, že je to více škody než užitku?“

M. Z.: „Celkem ano. Mě zajímala historie, takže mám dojem, že to začalo za první světové války a tehdy to snad, říkám, snad vedlo k energetickým úsporám. Dnes to nevede k ničemu jinému než k buzeraci.“

L. X. V.: Co na to zákonodárci? Co odhadujete, kdyby to někdo navrhnul, má šanci taková věc, aby to prošlo?“ (48).

V tomto videozáznamu je znatelné porušení etiky i řečové etikety vůči moderátorovi, jelikož prezident nenechal doznít jeho otázku a okamžitě při první své myšlence začal odpovídat. Takové chování vůči komunikačnímu partnerovi je neslušné a nesprávné, tudíž neetické. Opakuje se vulgarita „buzerace“ v rámci projeveného nesouhlasu se změnou letního času na zimní a naopak. Opět se projevuje Zemanův osobní postoj k věci ve zdůraznění slova „snad“, čímž vyjadřuje pochybný postoj k uvedené informaci. Na zpochybňování cizí informace má právo, nikoliv však v souvislosti s prokázanými skutečnostmi. Do projevu se promítá i zmíněná lhostejnost k veřejnému mínění.

Projev prezidenta republiky při setkání se zástupci tisku v Moskvě k oficiální návštěvě v Ruské federaci, 23. 11. 2017, Moskva

„Dámy a pánové,

víte, že mám vůči některým novinářům pocit, že dokáží, jak říká stará anekdota, oddělit zrna od plev a poté otisknout plevy.

Takovou plevou je v případě mé návštěvy v Ruské federaci článek, který se objevil na webu Krasnaja zvezda. Nejenomže se od něj ruské orgány ústy ministerského předsedy distancovaly, ale tento článek byl okamžitě smazán, autor článku vyhozen, šéfredaktor dostal důtku, ale co je nejkrásnější, a to mi říkal Jirka Ovčáček (tiskový mluvčí prezidenta – pozn. autora), den na to se na témže webu objevil článek, který vychvaluje pražské jaro 1968. Doufám, že prominete, když řeknu, že novináři, v tomto případě ruští novináři z Krasnoj zvezdy, plně odpovídají charakteru prostitutek, i když se jim u nás říká presstitutky. Tak to je první poznámka.

Druhá poznámka. Byli jste patrně u všeho, co se tady až dosud dělo, a pokud jste nebyli, je to váš problém, ale nemohli jste být u mého jednání s prezidentem Putinem, které se protáhlo na dvojnásobek původně dohodnutého času, a proto bych vás chtěl informovat o tom, že jsem mimo jiné při tomto jednání zmínil také otázku ukrajinského historika Kozlovského. Pro vaši informaci je to historik, který je v současné době ve vězení v Doněcku, byl obviněn ze špionáže a je autor asi padesáti odborných publikací, knih. Já kdybych měl napsat padesát knih, tak nebudu mít čas na špionáž. Ale to je druhá věc. Já jsem asi před půl rokem napsal dopis panu Zacharčenkovi z Doněcké republiky a žádal jsem ho z humanitárních důvodů, protože on je nemocný, tedy ne Zacharčenko, ale Kozlovskij, o propuštění z vězení. Konstatuji, že jsem nedostal odpověď, což je drzost a nezdvořilost, takže příště se o Doněcké republice budu vyjadřovat krajně pohrdavě, a tak já jsem požádal prezidenta Putina, (...).“ (49).

Takovým způsobem se M. Zeman ohradil na účet autora živého článku, který podle něj urazil český národ, a tento článek dodatečně označil za výplod „novinářského šilence s vylízaným mozkiem“. Urážka spočívala komentářích na události jara 1968 ve smyslu, že by Československo mělo být vděčné za sovětskou intervenci, přičemž článek vyšel na armádním webu v čase, kdy byl M. Zeman na státní návštěvě v Rusku (50). M. Zeman si neodpustil vulgární poznámku na adresu podobných novinářů, které označil

za „prostitutky“. Článek vzbudil natolik pobuřující ohlas, že byl na druhý den smazán, autor propuštěn a českému prezidentu se dostalo omluvy. V druhé části projevu se vyjadřuje na adresu A. Zacharčenko, od kterého nedostal odpověď na svůj dopis se žádostí o propuštění ukrajinského historika z vězení. Tento fakt jej rozhořčil natolik, že se rozhodl v budoucnu vyjadřovat o Doněcké republice pohrdavým způsobem.

Zemanův nevraživý vztah k novinářům a médiím je znám již od začátku jeho politické kariéry a s postupem času stále sílí. Svůj postoj k novinářům a médiím vyjádřil stručným výrokem při státní návštěvě Číny, kdy společně s V. Putinem vtipkoval o likvidaci novinářů (51). Naneštěstí jejich rozhovor zaznamenaly všudypřítomné kamery.

Oficiální návštěva Číny, 14. 5. 2017, Čína

„A tady jsou další novináři? Novinářů je příliš mnoho, měli by se zlikvidovat.“ (52).

Ačkoliv může být přítomnost novinářů prezidentovi sebevíc nepříjemná, není vhodné se na jejich adresu na veřejnosti vyjadřovat uvedeným způsobem. Již v době, kdy vykonával funkci premiéra, je označil za „hyeny, které je zapotřebí zničit ohněm a mečem“. Takovým výrazům ve spojení s označením člověka by se měl prezident vyvarovat. Nelibost a nesnášenlivost se dá vyjádřit i diplomatictější způsobem, jež by měla hlava státu dokonale ovládat. V tomto případě došlo k očividné urážce lidí v závislosti na jejich profesi.

Návštěva prezidenta Zemana v Olomouci, 25. 5. 2016, Olomouc

00:12

„Prezident, premiér i ministři tady nejsou proto, aby si váleli šunky v parlamentě, ale aby jezdili po krajích, zjišťovali, co kraje potřebují, a snažili se reálně pomáhat.“
(53).

Ve veřejném projevu, který M. Zeman pronesl při návštěvě Olomouce, zdůraznil svou aktivitu v souvislosti s výjezdy do českých měst a obcí a angažovanost v celorepublikovém dění. Zároveň těmito činy potvrzuje svůj zájem o občany, což svým způsobem vytýká ostatním politikům. Slovní obrat „válet si šunky“ je v podání M. Zemana výrokem namířeným proti nečinnosti jeho politických kolegů. Tato narážka není korektní v žádném případě, o to znatelněji, že pochází z úst prezidenta, a stejně tak není zdvořilé navážet se do kolektivu politických činitelů. Opět se tím potvrzuje Zemanovo sebevědomí a lhostejnost. Druhá část výroku je ovšem z pohledu profesní etiky zcela v pořádku.

K prezidentské tradici patří i pronášení novoročních projevů a poslání. Vtípky a humorná vyjádření, specifická pro Zemanovy projevy, jsou obsahem i další ukázky.

Prezidentský Pressklub, 21. 12. 2016, Frekvence 1

1:17

„(...) sejde se celá rodina., včetně babičky. Ona je to tchýně, ale my ji máme rádi, a abychom se vyhnuli anekdotám o tchýních, tak jí říkáme babička, no a bude tady dokonce i pes, který je členem rodiny (...) Já se budu snažit být poněkud originální. Kdybych posluchačům Frekvence 1 popřál jen zdraví, štěstí a dlouhá léta, tak by to bylo trochu málo a byla by to hezká fráze. Víte, co bych vám, milí posluchači, popřál? Nebezpečný život. Život plný rizik, plný bitev, a pozor, teď přijde to nejdůležitější, a plný vítězství. Protože když nevedete žádné bitvy, tak nemůžete vyhrát. Přeji vám úspěch.“ (54).

V úvodu rozhovoru byl M. Zeman tázán redaktorem na průběh Vánoc a místo toho, aby stručně a jasně odpověděl, nezapomněl zmínit část o tchýni, kterou však mají rádi, a proto jí říkájí babička. Poukázal tak na anekdoty o tchýních, které obsahují vždy negativní podtext. Z našeho pohledu tady došlo k etickému pochybení, protože samy anekdoty o tchýních jsou ve své podstatě neetické a M. Zeman si je tohoto faktu zjevně vědom. Tyto vtípy jsou však zejména u lidovějšího publika velmi oblíbené a podobné komentáře mají za úkol zvyšovat oblibu u širších mas posluchačů, resp. voličů. Prezident se jimi chce identifikovat s tzv. “normálními, obyčejnými lidmi”.

Ve druhé části rozhovoru týkající se novoročního přání posluchačům pronesl nečekanou a v daném kontextu překvapivou repliku, opět potvrdil svou snahu o originalitu (což sám explicitně přiznal), a popřál jim poměrně kontroverzně nebezpečný život rizik, bitev a vítězství. Tím spojil dva etické aspekty. Přát někomu nebezpečí a riziko, ve smyslu zla, je základní etický prohřešek. Ihned za tím dodal odůvodnění a přání završil milým posláním vítězství a úspěchu, což je z pohledu etiky v pořádku a z úst prezidenta je žádaným jevem. Přesto se však nejedná o neutrální promluvu a přání nevyznívá jednoznačně pozitivně, jak by bylo všeobecně očekávatelné.

Závěrem uvedeme, že M. Zeman je oblíbeným hostem mediálních pořadů. Možná je tomu tak proto, že svou asertivní a originální formou komunikace plnou kontroverze a překvapivých momentů s prvky humoru dokáže přilákat diváky a posluchače,

i přes všechny jeho odchylky od očekávaného chování a jednání prezidenta je občanům svým pojetím funkce, humoru a práce blízký. Projevy M. Zemana jsou ukázkovým materiálem ke studiu a výzkumu komunikačních situací z pohledu dodržování či porušování etických norem a kodexu i zdvořilostních maxim. Konkrétně etický kodex politika (viz příloha č. 3) porušuje denně hned v několika bodech. Zemanovy projevy jsou realizovány na hranici etických zásad, přičemž je nemůžeme komplexně označit za nezdvořilé či neetické. Názor každého diplomanta je subjektivní, a proto ani tato analýza veřejného projevu nemůže být absolutně objektivní. Vždy je znatelný autorův podpis.

7.2 VÁCLAV KLAUS

V. Klaus zastával úřad druhého prezidenta republiky po dvě funkční období, a to poprvé v letech 2003 – 2007 a poté mu byl prodloužen mandát na dalších pět let až do roku 2013, kdy jej vystřídal tehdejší předseda Strany Práv Občanů M. Zeman. V. Klaus se po celý svůj život věnuje ekonomii a zastává materialistické názory, což se odráží i v jeho projevech. Jako ekonom, politik a vysokoškolský profesor získával dlouhá léta řečnické zkušenosti, které posléze uplatnil i v prezidentské funkci.

S přihlédnutím k řečnické praxi očekáváme od jeho projevů vysokou rétorickou úroveň, srozumitelné a logické vyjadřování, které jako ekonom nebude zásobovat přemírou sugestivních prvků (např. obrazná pojmenování apod.). V. Klaus ve svých projevech užívá bohatou škálu jazykových prostředků, které dokládá osobitou řečí těla. Mezi verbální jazykové prostředky patří v jeho projevech především metafory, epiteta, enumerace, polysyndeta a další. Mezi nejproslulejší prvky jeho vyjadřování lze zařadit lexikálně neobvyklé výrazy typu: (...americká) nekáva, nepravda atp. Užití některých uvedených prostředků přispívá k transformaci veřejného projevu v jeden velký výčet informací a hodnot. Pro Klausovy projevy, bereme-li v úvahu jeho původní ekonomické zaměření, je stěžejní měřitelnost veličin. V některých případech to však může mít za následek ztrátu pozornosti adresátů textu/publika.

Jako řečník V. Klaus neumí nebo odmítá implikovat do svého projevu prvky, které by přispěly k atraktivitě sdělovaných faktů a nepůsobily natolik materialistickým dojmem. Po celou dobu svého působení v politice si komplikoval možnost získat si sympatie většího množství občanů právě svým materialistickým smýšlením ekonomů. S tím souvisí jeho odmítání a neutrální postoj k aplikaci osobitých rétorických prostředků (55).

Odborníci se shodují, že největším přínosem jeho politické aktivity nebyla právě politika, ale energie, kterou vnesl do procesu ekonomické transformace. Uvádí se také, že politická kariéra V. Klause přinášela českému státu pozitiva pouze na začátku a postupem času se ukázalo, že z počátečního elánu se stal úzce profilovaným politikem, který si stojí za svými názory a snaží se o nich přesvědčit i ostatní. Jedním z Klausových úspěchů bylo v tomto ohledu šíření negativního postoje k Evropské unii, následně odmítnutí eura jako jednotné evropské měny. Kritikou nešetřil ani ke svému předchůdci

Václavu Havlovi, kterého chtěl svým významem překonat (56). Takové jednání a přístup nelze označit vyloženě za neetické, avšak s morálkou se toto plně neztotožňuje.

Faktem zůstává, že je V. Klaus zkušený řečník, který se ve svých prezidentských projevech soustředí na splnění profesní povinnosti, přičemž interpretace skutečností vždy zahrnuje i jeho osobní postoj k probíranému tématu. Přes všechny uvedené „výtky“ a z širšího úhlu pohledu nedostatky v oblasti řečnického profilu, bývají projevy V. Klause adekvátní nastolenému tématu a komunikačnímu partnerovi, své argumenty si dokáže obstojně obhájit a skutečnost, že byl zvolen dvakrát za sebou prezidentem republiky, napovídá mnohé o účinnosti jeho veřejných projevů jakožto hlavního nástroje komunikace s veřejností.

Ukázky

Alespoň u jednoho z prezidentů uvedeme úryvek z novoročního projevu. Konkrétně z roku 2005. Tento projev je klasifikován podle novinářů MF Dnes jako „státnický“. Vysvětlují to důvody, které lze popsat adjektivy typu stručný, neoriginální a shrnující. Nehledě na to, že ČR učinila v roce 2004 mimořádný krok ve svých dějinách, zmínil se V. Klaus o této události pouze okrajově bez větší zainteresovanosti a v pár větách. Tento skutek přisuzujeme postoji V. Klause k EU jakožto jejímu zarytému odpůrci. Po etické stránce tento čin není úplně v pořádku, jelikož svými zájmy zastírá důležitou skutečnost a tím, že nebude událost komentovat, si v očích voličů nepřilepší (57).

„(...) Rok 2004 sice skončil teprve před několika hodinami, ale už teď je minulostí. V průběhu včerejší noci jsme si ho jistě nechali proběhnout před očima. Za něco jsme se pochválili, ale za něco jsme na sebe pyšní nebyli. Z něčeho máme velikou radost, něčeho je nám naopak moc líto. Pro některé z nás to byl nejkrásnější rok života, pro jiné ten nejhorší. (...)“ (58).

Tento novoroční projev pronesený bývalým českým prezidentem je jakýmsi balancováním mezi tím, co se povedlo a co ne, kdo se na svět dívá pozitivně a kdo negativně. Tím pouze sdělil všeobecně známou, vágní a nic neříkající informaci. Z etického hlediska bychom v tomto případě mohli vytknout určitou formu alibismu, neurčitosti a lhostejnosti vůči adresátům textu, jakožto celého národa. Ve výsledku totiž samotný autor textu pouze sdělil informace, ale očividně k nim nezaujal žádný postoj. Takto by oficiální projevy vrcholného reprezentanta státu vypadat asi neměl.

„Pro Českou republiku jako celek to byl rok, který z vývoje posledních let nijak výrazně nevybočil, a to ani v dobrém, ani ve špatném. Ekonomika rostla – v současných evropských poměrech – tempem solidním, nicméně nedostatečným na to, abychom se v dohledné době přiblížili výkonnosti a bohatství zemí západní Evropy. Nezaměstnanost sice nerostla, ale – zejména v některých regionech – je stále neúnosně vysoká. Růst cen se naopak trochu zrychlil a bylo by nedobré, aby toto zrychlování pokračovalo. Přes opakované sliby politiků jsme neuvedli do pořádku naše státní finance a kupředu jsme se nepohnuli ani v tolik potřebných reformách zdravotní péče a penzijního systému.“ (tamtéž).

V. Klaus ve svých projevech mnohdy až nemístně protežuje své ekonomické zaměření a zapomíná na realitu, ve které byl v rámci mandátu především prezidentem, nikoliv ekonomem. Vsugerování vlastního zájmu prostřednictvím novoročního projevu, který má možnost sledovat celý český národ a ze své podstaty má být objektivní a neutrální, se nám jeví neetické. Kdyby lidé chtěli zjistit, jaká je ekonomická situace země a kolik se kde investovalo, zadali by jistě dotaz příslušnému orgánu. Takový „audit“, jaký předvedl český exprezident ve svém novoročním projevu, který by měl být plný míru, pokory a nadějných prognóz do dalšího roku, je nejen neadekvátní svým obsahem, ale také poměrně sebestředný. Zde nepopíráme realitu, že byl V. Klaus zvolen i díky svým osobnostním rysům a charakteru, avšak s přijetím prezidentské funkce je spojeno určité omezení vlastních zájmů na úkor zájmu společnosti. Poslední věta uvedené ukázky demonstruje odkaz na neschopnost politiků dodržet slib. Jakožto svrchovaný orgán nad všemi politiky do tohoto vyjádření nevědomě zahrnuje i sebe. Proto jeho snaha o zbavení se zodpovědnosti za jakýkoliv neúspěch a nezdar v zemi ve sféře politických kompetencí, automaticky padá i na jeho osobu. Uvedeme, že poslední informace je eticky nekorektní.

„(...) Jako již standardní evropská země jsme se stali členy Evropské unie. Protože jsme se na to dlouho připravovali, sám 1. květen se nestal žádným viditelným předělem pro naše životy. Probíhající změny, a nejsou malé, byly a jsou plynulé. Leckdy je proto ani nevnímáme, ale vědomi bychom si jich být měli. Týkají se nás. (...)“ (tamtéž).

Zde se dostáváme ke vztahu V. Klause k EU, který veřejně prezentuje. V projevu sděluje vstup ČR do EU jako něco automatického, co se prostě stalo, přestože široká veřejnost je obeznámena s komplikovanou přípravou k tomuto kroku. Opakovaně infiltuje svůj opoziční postoj výrokem, že datum vstupu do EU není pro život českých občanů nic výjimečného. Toto veřejné hlásání vlastního subjektivního názoru je bráno jako etický prohřešek.

V. Klaus ve svých projevech občas zapomíná, že realizuje prezidentský projev, nikoliv ekonomickou přednášku. Jeho projevy jsou věcné, strohé, avšak v některých případech nemístně subjektivně zbarvené. Přestože je novoroční projev prezidenta republiky státní tradicí, dovolíme si hodnotit etickou úroveň uvedeného projevu jako podprůměrnou.

Bývalý český prezident je ideálním kontrastem pro metodu srovnávání s předchozí osobností M. Zemanem. Tito dva politici se neshodují téměř v žádné kategorii. Jednou z nich je udělování amnestie a milostí. V. Klaus v závěru svého prezidentského mandátu udělil dílčí amnestii, čímž vzbudil především strach o bezpečnost mezi občany. Zda je tento čin považován za etický, necháme na posouzení odborníků. Uvedeme obhajobu uskutečněného kroku V. Klause v České televizi pouhých několik dní po vyhlášení amnestie.

Prohlášení prezidenta k politickým reakcím na vyhlášení dílčí amnestie, 8. 1. 2013, ČT

„Laciná, jednostranná a lživá kampaň médií a politiků v médiích k amnestii, kterou jsem udělil k dvaceti letům České republiky, je ve své podstatě pokračováním toho, co dobře znám. Není to kampaň proti samotné amnestii. Je to kampaň proti mně, proti hodnotám, které představuji a zastávám a které více než dvacet let v politice prosazují.

Nejde v ní ani o odsouzené, ani o propouštěné, ani o takzvané tuneláře, ani o oběti trestné činnosti. Jejím smyslem je útočit na mě osobně – právě nyní, před skončením mé prezidentské funkce. Je výrazem obavy mých politických soupeřů z mého dalšího veřejného působení.

Vůbec se nedivím, že se při tak masívní kampani nechala nemalá část veřejnosti zmanipulovat a věří tomu, co je jí z medií vnucováno. Tím více si cením těch – a jejich počet v posledních dnech a hodinách výrazně narůstá – kteří se zmanipulovat nedali, používají svou hlavu a vyjadřují mi podporu. Spoléhám na ně, na jejich rozum, jejich samostatné myšlení a statečnost a nesmírně jim za jejich postoj děkuji. Spoléhám na všechny, kteří jsou schopni mediální manipulaci prohlédnout. Také oni se mohou spolehnout, že od svých názorů a postojů ani v budoucnu neustoupím a zastrašit se nenechám.

Nic nekončí. Před 15 lety jsem v podobné situaci řekl větu „jedeme dál“. Ta platí i dnes.“ (59).

Rozhodnutím o vyhlášení amnestie na konci svého funkčního období v rámci posledního novoročního projevu pobouřil V. Klaus spoustu svých kolegů, kteří na něj za to nešetřili kritikou. S ohledem na dlouholeté politické působení V. Klause na poli diplomacie, tímto prohlášením pouze utvrdil svou suverenitu a nebojácnost vůči předpokládané a nevyhnutelné kritice za uskutečněné činy, které pro mnohé představují

podraz nebo pouhé gesto na rozloučenou. Sám V. Klaus svůj skutek hájí tím, že je přesvědčen o správnosti provedené amnestie a je si vědom faktu, že se na něj vlna kritiky snesla ne pro udělení amnestie, ale pro jeho osobu, která je konkurenci a soupeřům trnem v oku již několik let. Z toho důvodu se ohrazuje vůči kampani probíhající v médiích a označuje ji za lživou, což může posoudit pouze V. Klaus sám, jelikož konal na základě svého rozhodnutí, protože mu to prezidentské pravomoce dovolují.

Zmiňuje také manipulaci, která je bezpochyby spojená s médii, o jejichž bezúhonnosti a objektivitě je pojednáváno v teoretické části.

Projev za účelem obhajoby vlastní osoby a oprávněnému rozhodnutí nelze považovat za neetický. Porušení etických norem a principů se dopustili ti, kteří na prezidenta útočili a vyvolali veřejný rozruch, ne-li skandál. Jako projev sebejistoty a oprávnění k dané věci se nebál pronést výrok, že se vlnou nevole nenechá zastrašit a od svého rozhodnutí, názorů a postojů neustoupí.

V. Klaus se dopouštěl porušení etických norem nikoliv primárně svým slovním projevem, ale souborem činností a názorů, jež se ve výsledku projeví v prezidentských rozhodnutích, které měly dopad na celou společnost.

ZÁVĚR

Tato práce je věnována problematice etické korektnosti veřejných projevů. Jejím cílem bylo na základě provedené analýzy zjistit a zhodnotit způsoby a projevy, prostřednictvím kterých dochází k porušování a dodržování etických norem. Jako analyzovaný korpus nám posloužil materiál veřejných projevů posledních ruských a českých prezidentů. V rámci analýzy ruskojazyčného materiálu jsme vybrali projevy dvou reprezentantů – Vladimira Putina a Dmitrije Medveděva, a českou základnu praktické části tvořily projevy Miloše Zemana a Václava Klause.

Ukázky textů, které posloužily pro účely naší analýzy, pocházejí z veřejných vystoupení prezidentů při různých příležitostech (interview, vystoupení na tiskové konferenci, mezinárodní setkání lídrů stran, oficiální zahraniční návštěva, novoroční poselství a další) v rámci prezidentského mandátu. Vybrané projevy jsme zvolili proto, že se od sebe liší po formální, obsahové i tematické stránce. V rámci každého analyzovaného státníka jsme se pokusili vytvořit i individuální řečnický portrét, charakterizující rétorické dovednosti, kvality a také nedostatky daného řečníka.

Rozborem projevů čtyř současných i bývalých prezidentů jsme usoudili, že u všech se ve větší či menší míře vyskytují neetické komunikační prvky. Došli jsme k závěru, že k porušení etiky ve veřejném projevu dochází dvojím způsobem: z hlediska obsahu a z hlediska formy. Jako neetické vyjadřovací prostředky hodnotíme především vulgaritu, lživé a urážlivé výroky, nezdvořilost, prvky ironie a zesměšnění, projevy lhostejnosti a disrespektu, řečovou agresi, subjektivní kritiku, obviňování, protežování vlastních zájmů na úkor veřejného blaha, odklon od tématu za účelem prosazení vlastního záměru a kontroverzní chování.

Shrnutím poznatků v našem rozboru jsme došli k závěru, že u každého analyzovaného prezidenta najdeme v jeho slovních vyjádřeních nedostatky a pochybení v rovině etiky. Je však nutno dodat, že míra etické korektnosti je u každého jinak naplňována. Pokud se zaměříme na jednotlivce, nejhmatatelnější projevy porušování zdvořilostních a etických principů jsme zjistili u Miloše Zemana, v menší míře bylo porušení etiky vyzorováno u projevů V. Putina a V. Klause, a jako nejetičtější řečník se prokázal D. Medveděv.

V projevech M. Zemana se často objevují prvky vulgarity, urážky, projevy nejapného a černého humoru, výsměch adresovaný politickým kolegům nebo projevy lhostejnosti, samolibosti a disrespektu, což bylo demonstrováno také řečí těla. V. Putin se dopouští v rovině etiky následujících chyb: řečová manipulace s adresáty textu, narážky a urážky, lživé výroky, přehnaná a opakovaná kritika, nekontrolované projevy rozhořčení a zloby, které se promítají i do jeho mimiky a gest.

U V. Klause se setkáváme s několika typy porušení etiky. Struktura jeho projevů je vystavěna na výčtu informací a hodnocení parametrů bez přidané komunikační hodnoty. V jeho projevech jsme shledali eticky nekorektní prvky agrese, zastírání nepohodlných informací, určitou sebestřednost, ustavičnou kritiku apod. D. Medveděv se jeví jako nejeetičtější komunikační partner ze všech sledovaných osobností, jelikož se vyvaruje užívání vulgárních a nízkých výrazových prostředků a dalších uvedených prohřešků v oblasti etiky. Jeho celkový projev kombinací s nedostatky v oblasti kontroly neverbálních prvků komunikace se však hodí spíše pro neformální situace a příležitosti.

Všichni výše uvedení řečníci se vyznačují vysokou komunikační úrovní, avšak jejich komunikace není vždy v souladu s etickými normami. Abychom neobjektivně neuváděli pouze negativní hodnocení etické a kulturní úrovně projevů našich reprezentantů, uvedeme i zjištěné pozitivní jevy. Co se týká dodržení etické korektnosti, nalezneme u všech shodu v případě zdvořilých forem oslovení a rozloučení. V rámci analýzy v této práci jsme došli mimo jiné k závěru, že čeští reprezentanti jsou při zahraničních návštěvách mnohem přizpůsobivější než jejich ruské protějšky, jelikož se adaptují a přijímají konverzaci v cizím jazyce, kdežto ruští zástupci komunikují ve většině případů ve svém mateřském jazyce. Na druhou stranu můžeme u ruské strany ocenit jejich cit pro národní hrdost a rovnost náboženství.

Jako materiál pro excerpce a následnou analýzu nám posloužily články dostupné online, audio nahrávky rozhlasové stanice Frekvence 1, videozáznamy dostupné na YouTube.com a oficiálních webových stránkách prezidentů. Tyto zdroje se nám jeví jako relevantní a aktuální, zároveň umožňují bezprostřední možnost studia následných komentářů a reakcí v médiích. Aby naše závěry působily hodnotným dojmem, opírali jsme se v nich o teoretické poznatky z prací českých i zahraničních autorů, které nám posloužily jako zdroje informací k vypracování této diplomové práce (viz seznam

použitých zdrojů – E. Lotko, J. Hoffmannová, J. Kraus, S. Čmejková, J. Bartošek, R Schneiderová, M. Thomson, N. Formanovskaja, V. Kostomarov a další.).

V možnostech rozsahu této práce není komplexní analýza etické úrovně projevů v ruském a českém prostředí. Tato diplomová práce slouží pouze jako náhled na danou problematiku s uvedením omezeného množství materiálu a dokázaných jevů. Nicméně věříme, že může poskytnout impuls k hlubšímu výzkumu projevů etiky.

РЕЗЮМЕ

Основная тема данной дипломной работы - анализ публичных выступлений с точки зрения этических норм (созданных на основе выступлений последних российских и чешских президентов). Выбор данной тематики зависел от актуальной проблематики и всеобщего интереса средств массовой информации (далее СМИ) к выступлениям высших представителей государства. Предметом исследования являются публичные выступления предыдущих и современных президентов Российской Федерации – Владимира Путина и Дмитрия Медведева, а также Чешской Республики – Милоша Земана и Вацлава Клауса. Прежде всего, анализируются их речи в должности президента, но также сравнивается их функционирование на посту премьер-министра, председателя, экономического эксперта, и др. Аналитическая часть работы посвящена анализу публичных выступлений по разным случаям и в разных СМИ (включая пресс-конференции, официальные зарубежные визиты, посещение городов и посёлков в связи с предвыборной кампанией, послания федеральному собранию, интервью, новогодние послания, выступления в передачах по телевидению и по радио и др.) нацеленных на широкий спектр тем (президентское обещание, предвыборная кампания, внутренние и внешние проблемы, экономическая ситуация, актуальные события в мире, политическая конкуренция и др.). С этической точки зрения публичные выступления считаются важнейшими элементами современной политической коммуникации с общественностью, со средствами массовой коммуникации, с государственными деятелями и гражданами.

Цель работы заключается в установлении, соблюдают ли российские и чешские представители государства этические принципы, нормы и правила в ходе своих публичных выступлений, а также проявятся ли сведения о том, что норма, содержание или этические ценности их выступлений меняются в соответствии с их действующим постом, степенью формальности ситуации или темы.

Дипломная работа состоит из двух главных частей – теоретической и практической, разделённых на введение, теорию, анализ и заключение. Первая содержит пять глав, обращающих внимание на совокупность теоретических знаний связанных с темой работы. Далее включает главы, которые посвященные

характеристике, историческому развитию, классификации и гласности публичных выступлений, а также политическому и медийному дискурсу, этике, этикету и культуре коммуникации, политическому языку, средствам и проявлениям соблюдения и нарушения этических норм в ходе выступлений.

За тем следует практическая часть работы, уделяющая внимание анализу конкретных этических явлений в выступлениях выше указанных представителей российской и чешской политической сцены. В первую очередь подчёркиваем речь российских представителей, описывая их речевую характеристику. Важнейшая часть текста включает в себя анализ публичных выступлений чешских представителей, их речевые портреты и отдельный анализ с точки зрения соблюдения или нарушения этических норм. Рассматриваются речи вышеупомянутых лиц в их функциях президента (что касается В. Путина, то его последнего срока).

В работе применяются следующие исследовательские методы: сбор и изучение материала (устные выступления российских и чешских президентов), последующий анализ языковых единиц, разбор особых лингвистических явлений, синтез собранных сведений и заключение данной информации. Анализ проводится, прежде всего, на основании чешских и русских видео и звукозаписей и других электронных источников, как например интернет-страницы *youtube.com* и *rozhlas.cz*. Большой инспирацией для работы стали исследования чешских и иностранных теоретиков, философов, лингвистов, а также специалистов из области политологии. В заключении подведены итоги, исходящие из основы теоретической части анализа.

Первая глава теоретической части в рамках риторики описывает общее понятие термина *публичное выступление*. В данной работе даётся определение термина публичное, или также официальное, выступление как средство политических деятелей, помогающее получить и сохранить власть, а также удержать коммуникацию с общественностью, СМИ и гражданами. В области политической коммуникации устное слово является одним из главных средств управления государством. Каждая из этих коммуникаций имеет под собой определённую цель, одной из которых является получение избирательных голосов. Публичное выступление в этом случае рассматривается с точки зрения этики,

следовательно теоретическое значение в данной главе постепенно сужается от истории публичного выступления до рассуждения об основных правах человека, в частности свободе слова.

Публичное выступление, принадлежащее к риторике, имеет свою историю, корни которой лежат ещё в древности. Публичная риторическая речь придерживалась определённой основы, которой следовали ещё ораторы того времени. Уже античные философы и учёные, как, например, Аристотель или Цицерон, интересовались риторикой. В настоящее время публичное выступление воспринимается, прежде всего, как часть имиджа человека, в нашем случае политика, для которого речь является рабочим инструментом.

В основном выступления можно разделить на устные и письменные. Однако в нашей работе основное внимание уделяется устной речи. Обоим видам свойственны специфики, принципы, преимущества и недостатки. Далее можно разделить публичные выступления на несколько групп. Однако для нас основной группой является группа, включающая в себя политическую речь.

Глава первая заключает в себе изложение о гласности публичных выступлений, к чему относится также проблематика свободного слова и связанной с ней цензуры. Гласность публичного выступления неотъемлемо распространяется на СМИ – теле и радиовещание, печать. Данная сфера регулирована законодательством, и её принципы представлены в *«Уставе основных прав и свобод человека»*, который ещё дополняет *«Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод»*, регулирующая и классифицирующая поправки к свободе слова. В Российской Федерации свобода слова гарантируется Уставом. С публичным выступлением и его обнародованием тесно связана цензура.

Во второй главе уделяется внимание, прежде всего, определению политического и медиального дискурса, но также актуальной теме дискурса и дефиниции данного термина. Далее глава упоминает о дискурсивном анализе, которым занимались аналитики и теоретики Мишель Фуко и Норман Фэркло. Понятие дискурс в работе объясняется как формирование значения текста в контексте внетекстовых средств и его конкретного употребления. В ходе исследования дискурса необходимо принимать во внимание социальный и частично психологический аспект. Ситуация дискурса в любой среде развивается

и имеет определённые тенденции. В русской среде на дискурс влияют вышеупомянутые свобода слова, доступ к информации, уровень жизни и связь с зарубежьем. Все эти факторы имеют позитивное и негативное последствие на публичное выступление в рамках дискурса. Существует большое количество подходов и дефиниций дискурса, в том числе дискурсивного анализа. Из чешских лингвистов, занимающихся проблематикой дискурса, можно упомянуть, например, Иржиго Крауза и Яну Гоффманнову.

Так как работа занимается анализом публичных выступлений президентов, то это нас приводит к проблематике политического дискурса, характерного своими утверждающими и информативными свойствами. Языковой аспект политических выступлений включает в себя множество элементов и средств. Речь идёт, прежде всего, о лексических единицах и невербальной коммуникации. К теме, несомненно, относится также категория медиального дискурса, занимающаяся ситуацией в сфере средств массовой коммуникации. Данный раздел подчёркивает действие СМИ на человека, их классификацию и факторы, влияющие на их достоверность. Современная тенденция медиального дискурса отличается интерпретативным подходом к информации, что ведёт к ограничению рационального анализа действительности. Политический и медиальный дискурс в работу включён потому, что в центре внимания стоят политические выступления, отобранные из материала разных СМИ (телевидение, радио, пресса).

В третьей главе обращаем внимание на изложение этики, этикета и культуры коммуникации, посредством чего приближаемся к ядру всей работы. В этом разделе определяем понятия нравственность и мораль, использование которых зависит от контекста высказывания, которые семантически связаны с этикой. Этика – философско-теологическая дисциплина, корни которой лежат в Библии, в части Десятизаповедей. В работе рассматриваются как писанные правила поведения и действия человека, основой которых является добро, свобода, правда, справедливость, счастье, уважение к окружающим и другие ценности. Отсюда логически вытекает связь между политикой и этикой, поэтому они должны проявляться и в публичных выступлениях политиков и президентов.

В данной работе речь идёт, в основном, о соблюдении и сохранении политической этики, ставшей основой для возникновения *Этического кодекса политика*, который является частью этой работы (см. приложения). Однако этические принципы устанавливают не столько конкретные указания и поручения, сколько идеи, соблюдение которых должно вести к гармоничному сосуществованию и сохранению уважения между людьми. С категорией публичных выступлений тесно связана этика коммуникации, выражающая совокупность ценностей важных не только для беспрепятственного функционирования межлических отношений и СМИ, но также для содержания принципа коммуникации на профессиональном уровне. В связи с этим мы приближаемся к другой важной категории – профессиональной этике. Формальная коммуникация должна быть реализована в пределах некоторых границ, определяемых этическими нормами. В настоящее время публичное выступление рассматривается как средство оформления имиджа политика, частью которой также является речевой этикет оратора.

Речевой этикет включает в себя систему правил поведения, дозволений и запретов, регулирующих речевую коммуникацию, вместе с тем практикуется речевыми стереотипами, произнесёнными в данной ситуации автоматически без значительного размышления. Упомянутые стереотипы способствуют вежливости выступления и впечатлению образованного человека, которым политик должен, в нашем случае президент, несомненно, быть. Речевой этикет упоминается в связи с вежливостью как один из основных этических принципов речевой коммуникации. Её можно выразить не только вербальными, но и невербальными средствами, например речью тела. В аналитической части работы также уделяется внимание невербальной коммуникации оратора. Эмоциональный аспект должен держаться в пределах соблюдения этики коммуникации в ходе официального выступления на заднем плане. Основой этики и этикета коммуникации является вежливое и покорное выражение с особой неподвзятостью.

В отношении к намерению данной работы мы приводим заметку о политическом этикете, определяющего не только границы вежливого поведения в общественности, но также устанавливает подходящую для отдельных ситуаций одежду и назначает правила застольного этикета, знакомства, телефонной коммуникации, формальных и неформальных случаев и др. Следующая часть

главы посвящена культуре речи. Для того, чтобы считать устное (или письменное) выступление успешным и вежливым, надо учитывать несколько основных факторов. Поскольку выступление должно иметь требуемый культурный уровень, необходимо, чтобы оратор соблюдал несколько правил: выбор подходящей темы, приветливое отношение к партнёру по коммуникации, логическое построение текста, правильная речь тела, сохранение вежливых принципов и не менее важное соответствующее использование стилистических средств. Культура выступления в течении истории менялась, в основном в зависимости от требований данного периода. В настоящее время можно заметить тенденции коммуникационной близости с адресатом текста/речи, поэтому в выступлениях современных политиков и президентов появляются элементы разговорного языка и другие нелитературные формы. Сегодня высокие посты занимают не только высоко учёные люди, но и так называемые «люди из народа». Данный факт приводит к тому, что публика должна быть более благосклонной к способности выражения отдельных политических и государственных представителей. Вышеприведённая информация не должна прозвучать как извинение, а как констатирование факта.

Далее следует глава четвёртая, характеризующая политический язык, специфический своим использованием и функцией языковых средств. Основой данной коммуникации является аргументация и манипуляция. Язык, на котором общаются политики, отображается в языке, на котором о них пишут журналисты и говорят репортёры в СМИ. Для данного языка типичны следующие аспекты: смелость, решимость, конфронтация, защита и целеустремлённость, выражены не только вербально, но и невербально. В случае политиков, язык для них является орудием борьбы за власть, наряду с использованием его как рабочего инструмента. В словарном запасе политиков можно заметить большое количество переносных и косвенных выражений, метафор, неясно определённых наименований, современных фраз, клише, окказионализмов, иностранных слов. В настоящее время большой популярностью пользуется стилистический признак *конверсационность* (простая предложная конструкция, разговорная лексика, фразеологизмы и т.д.). Политические тексты возникают на основе персуазивности, т.е. стремление получить адресата на свою сторону, а тем дисквалифицировать противника или оппозицию. В связи с вышеперечисленным мы сталкиваемся с понятием языковая норма, обозначающая тенденцию устранения некоторых

наименований связанных со стереотипами и негативными коннотациями, в особых случаях воспринимаемая оскорбительно. Её можно найти например в темах касающихся этноса, гендерного сравнения, гомосексуализма и др.

О манипуляции и аргументации мы уже упомянули в связи с главными целями политического языка. Данные термины относятся к категории утверждающих средств. Манипуляция может иметь несколько видов. В нашем случае речь идёт, прежде всего, о манипуляции с гражданами с целью привлечь адресата принять позицию или мнение адресанта за мнение свое собственное. Далее говорим о манипуляции с действительностью, происходящая следующими способами: скрывание или упрощение сущности, компенсация правды ложью и замена слов или их значения. Язык политической манипуляции характерен созданием речевых стереотипов, так как в этой сфере важно находчиво и вещественно аргументировать. Это означает обосновывать верность определённого утверждения, оправдывать данные мнения, или в случае потребности их опровергать. Среди аргументационных средств играют большую роль коннекторы (связующие выражения и частицы), исполняющие в дискурсе семантическую и прагматическую функции.

В этот раздел мы включили часть, занимающуюся выступлениями юморным и комическим эффектом, так как под юмором часто скрывается этический подтекст, имеющий в большинстве случаев негативное последствие. Язык юмора часто основан на неожиданности и контрасте. Его можно разделить на три группы: устную, ситуативную и идейную. Из выразительных средств можно в комическом языке выдвинуть экспрессивность, фразеологизмы, каламбур (игру слов), аллюзию, парафразы, сравнения, а также пародию, иронию и анекдоты. Юмор находим в категории бонмо, типичной для Милоша Земана, перечень которой указываем в приложении. Юмор в выступлениях служит, в основном, для привлечения внимания, притягательности речи и является частью имиджа политика.

Пятую главу можно считать пределом между теоретической и аналитической частями. Главным образом здесь описываем средства и проявления этики в выступлениях. Основа лежит в социальной этике, включающей этические ценности как например субсидиарность, солидарность, справедливость, равенство и правда. Нарушение этики можно заметить особенно

в вопросе религии, пола, социальной ненависти и расизма разных видов, намёков и оскорблений, использовании вульгаризмов, пренебрежении к кому-либо, неуместных средств выражения, лжи, намеренного использования жаргона или сленга людьми, которые не всегда их понимают, и др. Этические нормы могут в выступлениях нарушаться на всех лингвистических уровнях. Помимо вышеприведённых языковых средств к ним можно ещё отнести синекдохи, экспрессивные, нелитературные и современные выражения, иностранные слова, метафоры, метонимии, клише и полисемантические слова. С точки зрения семантики это также ложные высказывания, нечестные сообщения, проявления дискриминации, плагиаторство, мистификация и т. д. По словам некоторых лингвистов, значение этики в риторике неразрешимое.

Последняя часть пятой главы занимается самым большим преступлением с точки зрения этики, а именно злом и ложью. Относительно политики мы говорим преимущественно о получении власти, в рамках чего политики «должны» использовать средства, действующие вразрез с этическим или нравственным поведением. Это способствует развитию надёжности данного политика. С этической точки зрения в большинстве случаев правдивое представляется как добро, а ложное как зло. В анализе мы обращаем внимание на явное проявление зла, представляющие нарушение этических норм и принципов.

В шестой главе мы можем видеть начало практического анализа. Как мы отметили в введении, аналитический этап разделён на две части, занимающиеся по отдельности российскими, а затем чешскими представителями. Первая половина уделяет внимание выступлениям Владимира Путина, в меньшей степени речи Дмитрия Медведева. Чтобы достичь в работе равновесия, мы выбрали в чешской политической сцене выступления Милоша Земана и Вацлава Клауса.

В работе представляет российскую политическую сцену Владимир Путин, выступающий как оратор-дипломат и как один из лучших ораторов в мире. Его речевые преимущества и политический успех заключаются, прежде всего, в настойчивости и в самообладании. Данные качества являются основными элементами его профессионального имиджа. В своих выступлениях он фокусируется скорее на тактике, чем на стратегии, он известный манипулятор. Речи В. Путина хорошо обдуманы и подготовлены заранее. Благодаря

качественной подготовке его выступления производят впечатление убедительности и точно выражают его замысел, позицию и мнение. В. Путин известен своим патриотическим восприятием, что отображается в его выступлениях. Что касается языкового аспекта, можно сказать, что его речь богатая. Он не избегает новой и остальным неизвестной лексики, слова выбирает из разных источников, обогащая этим коммуникационный процесс.

В роли оратора может В. Путин производить впечатление бескомпромиссного, радикального, строгого, но с другой стороны также деликатного, тонкого и обаятельного человека. С этической точки зрения мы нашли в его выступлениях недостатки, как, например разногласия, ложные и заблуждающиеся выражения, явные двусмысленности, оскорбления, субъективную критику, иронию, обвинения, отрицания информации, обострённые мнения, неконтролируемую злобу и возмущение по разным темам и вопросам журналистов, субъективность в вопросе России и т. д. С другой стороны позитивно оцениваем его вежливые выражения, этическую корректность в сторону равенства религии, далее юмор, способность реагировать на любые темы и др. Его речь тела часто говорит больше, чем его слова. Путин выступает как самоуверенный оратор до того момента, пока его не выведут из равновесия, тогда это заметно по его жестам и мимике.

Предшественник и последователь В. Путина Дмитрий Медведев воспринимается совершенно по-другому, чем его коллега. Эти два российских президента постоянно сравниваются, причём Медведев в большинстве случаев стоит в тени Путина, хотя он старается в некоторых взглядах копировать его стиль. Анализируя его выступления с точки зрения этики, можно сказать, что нет больших недостатков, в которых его можно упрекнуть. Медведев старается воздерживаться от каких-либо проявлений вульгарности, речевой агрессии и других этических проступков. По сравнению с его вышеприведённым коллегой, его выступления этически корректные, вежливые, даже по своей форме сердечные, подходящие более к неформальным событиям. Но, так же как и Путин, он не жалеет слов в сторону пропаганды России. Его речи не вдохновят, но и не обидят. Свои выступления он осуществляет в рамках морального воспитания и уважения партнёра по коммуникации.

Для анализа чешской политической сцены были выбраны два представителя. Сначала мы описываем действия настоящего президента Милоша Земана. Здесь мы можем подтвердить, что в его выступлениях находится самое большое количество нарушений этических норм. Своей политической позицией и чертами характера он значительно отличается от своего чешского конкурента. Его роль оратора не имеет хорошую репутацию, именно в связи с неэтичным выражением, прежде всего, в сторону своих конкурентов и коллег. В данном случае нарушаются этические нормы следующими способами: использованием бестактного юмора, вульгаризмов, явных ложей, оскорблений и двусмысленностей, перебиванием кого-либо, уклонением от темы в личных целях и т. д. Он не избегает дискуссий с сексуальным подтекстом и тематикой. Для его устной речи типично самолюбивое поведение и использование категории бонмо. Но с другой стороны его низкая языковая культура компенсирована отличными экономическими знаниями и ориентированием в международной политике. В его выступлениях нарушающим элементом также является монотонная интонация и медленный темп речи. Обращаем внимание на его позицию наполненную неуважением и равнодушием, очевидную и в его невербальном поведении. Здесь можно упомянуть случаи, в которых М. Земан тяжело удерживает зрительный контакт, в неуместных ситуациях улыбается и повторяет жесты, становящиеся неестественными.

Следующим представителем чешской политической сферы является Вацлав Клаус, которого воспринимают, прежде всего, как эконома, материалистическое мышление и взгляды которого проявляются в его речи и функции. В своих публичных выступлениях применяет богатую шкалу средств, но его в этом как президента упрекают, так как это выглядит как простой перечень информации, оценка измеряемых единиц и экономический доклад. С точки зрения этики можно найти в его выступлениях элементы речевой агрессии (в рамках защиты своего лица и мнений – по отношению к ЕС, глобальному потеплению и т. п.), скрытые информации, с которыми не соглашается, определённую форму равнодушия, внушение своего взгляда адресатам, эгоцентризм и эгоизм, стремление к освобождению от политических решений, критика и другие. Этическая корректность у него проявляется вещественным и адекватным пониманием.

Мы поставили перед собой цель – исследовать, каким способом российские и чешские президенты нарушают или соблюдают в своих выступлениях этические нормы. Они могут быть нарушены: с точки зрения содержания и формы. После изложения сведений мы сделали выводы, что у каждого президента, выступления которых мы анализировали, можно в способах выражения найти словарные недостатки и ошибки в области этики. Однако надо добавить, что степень этической корректности у каждого представителя разная. Если обратить внимание на каждого в отдельности, то самые очевидные нарушения вежливости и этических принципов проявляются в речи Милоша Земана, далее Владимира Путина и Вацлава Клауса, а самым этически корректным/верным оратором является Дмитрий Медведев.

Объем настоящей работы не является всесторонним анализом этического уровня проявлений в российской и чешской средах. Этот дипломный тезис служит лишь предварительным рассмотрением вопроса с ограниченным количеством материалов и проверенных явлений. Тем не менее, мы считаем, что это может стать стимулом для более глубоких исследований этики.

BIBLIOGRAFIE

Tištěné zdroje a články:

ARCHANGEL'SKIJ, Leonid Michailovič. *Problémy etiky*. Přeložil Irina MESNJANKINA. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 205 s.

BLÁHA, Arnošt Inocenc. *Ethika jako věda: úvod do dějin a teorie mravnosti*. Vyd. 2. Brno: Atlantis, 1991, 102 s. ISBN 8071080233.

BARTOŠEK, Jaroslav. *Jazyk současné české politiky*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993, 60 s. ISBN 8070673311.

ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Etika ve sdělovacích prostředcích*. Praha: Česká biskupská konference, 2000, 24 s.

ČMEJRKOVÁ, Světlá. *Jazyk médií a jeho konverzacionalizace*. In: Jazykovědné aktuality, 2008, 45 s.

ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ. *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003, 258 s. ISBN 8020010343.

HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. Praha: Trizonia, 1997, 200 s. ISBN 8085573679.

DRGONEC, Ján. *Sloboda prejavu a sloboda po prejave*. Šamorín: Heuréka, 2013, 410 s. Monografie. ISBN 9788089122899.

HERCZEG, Jiří. *Meze svobody projevu*. Praha: Nakladatelství Orac, 2004, 135 s. ISBN 8086199940.

HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 243 s. ISBN 8024412837.

HODOVSKÝ, Ivan. *Úvod do etiky*. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého, 1992, 79 s. ISBN 8070671912.

JÄGER, Petr a Pavel MOLEK. *Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova*. Praha: Auditorium, 2007, 195 s. ISBN 9788090378650.

KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov: studentské vydání*. Editor Petr DVOŘÁČEK. Praha: Academia, 2005, 879 s. ISBN 8020014152.

KRAUS, Jiří. *Člověk mluvící: řečníci bez tribuny čtením i poslechem*. Voznice: Leda, 2011, 241 s. ISBN 9788073352585.

KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004, 184 s. ISBN 8024608987. ČSN ISO 690

LEECH, Geoffrey Neil. *Principles of Pragmatics*, London: Longman, Longman linguistics library, 1983, 250 s. ISBN 0582551102.

LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009, 202 s. Monografie. ISBN 9788024423098.

MEJSTRÍK, Vladimír. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 3., opr. Praha: Academia, 2003, 647 s. ISBN 8020010807.

NOHEJL, Marek. *Jednání, diskurs, kritika: myslet společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 242 s. Studie. ISBN 9788086429717.

NOŽIN, Jevgenij Alexandrovič. *Mistrovství mluveného projevu: učební pomůcka pro lektory, propagandisty a agitátory*. Přeložil Lilija SEIDLOVÁ. Praha: Svoboda, 1980, 241 s.

POPELOVÁ, Jiřina. *Etika: (dejiny etických teórií)*. Přeložil Ján GALLO. Bratislava: Pravda, 1981, 438 s.

SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, 164 s. ISBN 9788024628844.

SUTOR, Bernhard. *Politická etika*. Přeložil Zdeněk BÍGL, přeložil Zdeněk DRÁPALA. Praha: OIKOYMENH, 1996, 391 s. ISBN 8086005178.

ŠILER, Vladimír. *Etika*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007, 135 s. ISBN 9788073683238.

ŠPAČEK, Ladislav a Filip HABART. *Nová velká kniha etikety*. Druhé rozšířené vydání. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 9788020419545.

ŠVEHLOVÁ, Milena. *Zdvořilost a řečová etiketa, Univerzálie řečové interakce*. Sborník Pedagogické fakulty UK – Filologické studie XIX. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1994. s. 39-61.

THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Přeložil Pavla CÍSAŘOVÁ. Praha: Portál, 2004, 167 s. ISBN 8071788066.

ULIČNÝ, Oldřich. *Lingvistické a psychosociální aspekty užívání agresivních verbálních prostředků, zvl. vulgarismů, v současné veřejné české komunikaci*. In: Eurolingua & Eurolitteraria 2009, Liberec 2009.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Lži, polopravdy a pravda v lidské komunikaci*. Praha: Portál, 2003, 175 s. ISBN 8071788120.

VYCHODILOVÁ, Zdeňka. *Diskurs současné ruské publicistiky: sociální interpretace problematiky*. In: Odmiany i style współczesnego języka polskiego i rosyjskiego. Oficyna Wydawnicza Wacław Walasek Katowice, Katowice 2014, s. 113-129.

КОСТОМАРОВ, Виталий Григорьевич. *Актуальные проблемы культуры речи*. Редактор Лев Иванович СКВОРЦОВ. Москва: Наука, 1970, 403 с.

КОСТОМАРОВ, Виталий Григорьевич. *Культура речи и стиль*. Москва: Издательство ВПШ и АОН при ЦК КПСС, 1960, 69 с.

КОСТОМАРОВ, Виталий Григорьевич. *Языковой вкус эпохи: из наблюдений над речевой практикой масс-медиа*. 3-е изд. Санкт-Петербург: Златоуст, 1999. Язык и время, 319 с. ISBN 5865470701.

ФОРМАНОВСКАЯ, Наталья Ивановна. *Речевой этикет и культура общения*. Москва: Высшая школа, 1989, 159 с. ISBN 5060001814.

ФОРМАНОВСКАЯ, Наталья Ивановна. *Русский речевой этикет: лингвистический и методологический аспекты*. 2-е изд. Москва: Русский язык, 1987, 156 с.

Periodika:

Naše řeč. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 1950-. ISSN 00278203.

Jiné zdroje:

KROBOTOVÁ, Milena. *Rétorika a komunikační kompetence*. Olomouc 2012. Distanční text. 100s. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Fakulta pedagogická.

SOTOLÁŘOVÁ, Milena. *Porušování a dodržování zdvořilostního principu v politickém diskursu (na materiálu projevů Vladimira Putina a Miloše Zemana)*. Olomouc 2016. Diplomová práce (Mgr.). 118 s. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Fakulta filozofická.

ŠTEFOVÁ, Eva. *Mediální výchova a její etický aspekt*. Olomouc 2012. Diplomová práce (Mgr.). 90 s. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Fakulta pedagogická.

VATROVÁ, Kristýna. *Řečová kultura v českém jazykovém prostředí očima lingvistů (se zaměřením na mluvený projev ve veřejné komunikaci)*. Plzeň, 2011. 78 s. Bakalářská práce (Bc.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta pedagogická.

ZACH, Daniel. *Volba prezidenta – soubor politických glos k první přímé volbě prezidenta České republiky*. Brno 2013. 71 s. Bakalářská práce (Bc.). MASARYKOVA UNIVERZITA BRNO. Fakulta sociálních studií.

Internetové zdroje:

- (1) DocPlayer.cz. *KCD/JKULT Veřejný projev, jeho výstavba a prezentace (přednáška) Doc. PhDr. Jana Svobodová, CSc.* [online]. 2017 © DocPlayer.cz [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <<http://docplayer.cz/6132643-Kcd-jkult-verejny-projev-jeho-vystavba-a-prezentace-prednaska-doc-phdr-jana-svobodova-csc.html>>.
- (2) Digitální knihovna ZČU v Plzni a principy otevřeného přístupu. *ŘEČOVÁ KULTURA V ČESKÉM JAZYKOVÉM PROSTŘEDÍ OČIMA LINGVISTŮ (SE ZAMĚŘENÍM NA MLUVENÝ PROJEV VE VEŘEJNÉ KOMUNIKACI) BAKALÁŘSKÁ PRÁCE* [online]. [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <<https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/4496/1/Bakalarska%20prace%2C%20Kriстына%20Vatrova%2C%202012.pdf>>.
- (3) Prešovská univerzita v Prešove, univerzitná knižnica. *RÉTORIKA A JEJ APLIKÁCIA V PRAXI (Ako pristupovať k rečníckemu prejavu. Sumarizácia poznatkov)* [online]. © 2004-2017 Univerzitná knižnica Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra č.1, 081 85 Prešov, Slovenská republika [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/elpub2/PBF/Kocvar2/pdf_doc/11.pdf>.
- (4) Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Všeobecná deklarace lidských práv* [online]. [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>.
- (5) European Court of Human Rights. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv* [online]. [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: <http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf>.
- (6) Политика конфиденциальности, Кодексы и Законы Российской Федерации 2017. *Конституция Российской Федерации (РФ) | ст 29* [online]. © ZAKONRF.INFO [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <<https://www.zakonrf.info/konstitucia/29>>.
- (7) Министерство внутренних дел по республике Адыгея. *Свобода мысли и слова (ст. 29 Конституции России)* [online]. © 2017, МВД России [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <<https://01.xn--b1aew.xn--p1ai/document/201360>>.

- (8) Российская газета. *Свободны ли СМИ в России?* [online]. 19. 11. 2003, © 1998-2017 ФГБУ [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <<https://rg.ru/2003/11/19/smi.html>>.
- (9) Nevmeandr.net. *ПУСТЕМ ВАХИТОВ — СУЩЕСТВУЕТ ЛИ СВОБОДА СЛОВА В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ?* [online]. © Борис Орехов [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <<http://nevmenandr.net/vaxitov/freed.php>>.
- (10) Český rozhlas. *Rusko má další zákon omezující svobodu slova* [online]. 6. 10. 2014, © 1997-2017 Český rozhlas [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/plus/svet/_zprava/rusko-ma-dalsi-zakon-omezujici-svobodu-slova-1404972>.
- (11) РБК. *HRW опубликовала доклад о системе ограничений свободы слова в России* [online]. 18. 7. 2017 [cit. 2017-11-03]. Dostupné z: <<https://www.rbc.ru/society/18/07/2017/596dabeb9a794731d0f627b7>>.
- (12) Syndikát novinářů České republiky. *Etický kodex*. [online]. © 2017 Syndikát novinářů České republiky, z. s. [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <<http://syndikat-novinaru-cr-z-s.webnode.cz/etika/kodex/>>.
- (13) Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů. *Etika v komunikaci* [online]. 28. 11. 2011 [cit. 2017-11-03]. Dostupné z: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/14477/etika-v-komunikaci.html/>>.
- (14) Politická etika. *Politická etika* [online]. [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <<http://pol-etika.ktf.cuni.cz/>>.
- (15) Česká televize. *Před půlnocí, Vladimír Šiler, filosof - Politická etika* [online]. 25. 6. 2008, © Česká televize 1996 – 2017 [cit. 2016-11-04]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10095690193-pred-pulnoci/408231100250624/dalsi-casti/303>>.
- (16) NašiPolitici.cz. *Etický kodex politika* [online]. © 2008 - 2017 [cit. 2017-11-04]. Dostupné z: <<http://www.nasipolitici.cz/docs/eticky-kodex-politika.pdf> a <http://www.nasipolitici.cz/cs/projekty/o-projektu/nase-historie/i4-eticky-kodex-politika>>.
- (17) Ministerstvo vnitra České republiky. *Vláda schválila etický kodex a zprávu o extremismu* [online]. [cit. 2017-11-04]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/vlada-schvalila-eticky-kodex-a-zpravu-o-extremismu.aspx>>.

- (18)Грамота.ру. *Что такое языковая политика?* [online]. 19. 12. 2003, © 2000-2017 [cit. 2017-11-04]. Dostupné z: <http://gramota.ru/biblio/magazines/mrs/28_493>.
- (19)Vladimir Putin. *Биография* [online]. [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <<http://putin.kremlin.ru/bio>>.
- (20)Спикерклуб-VIP. *Рейтинг великих ораторов: Владимир Путин* [online]. [cit. 2017-11-04]. Dostupné z: <<https://speakerclub.ru/2014/04/20/putin/>>.
- (21)iDnes.cz. *Putin čaruje s tajemnými slovy. Rusové bádají, co mohou znamenat* [online]. 20. 7. 2017 [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <https://zpravy.idnes.cz/rusko-putin-projevy-lingvistika-slova-neznama-fro-/zahranicni.aspx?c=A170718_163833_zahranicni_aha>.
- (22)Česká televize. *Autor biografie o ruském prezidentovi: Putin je podmanivý řečník, který dokáže kalkulovat* [online]. 23. 7. 2016 [cit. 2017-11-04]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1854251- autor- biografie- o- ruskem- prezidentovi- putin- je- podmanivy- recnik- ktery- dokaze- kalkulovat>>.
- (23)Обещания.ру. *Будем мочить террористов в сортире*. [online]. 24. 9. 1999, © ОБЕЩАНИЯ.RU 2017 [cit. 2017-11-04]. Dostupné z: <<http://www.obeschania.ru/documents/promises/terroristy- mochtit- v- sortire>>.
- (24)LIDOVKY. *Putin zakázal sprostá slova a popírání válečných vítězství SSSR* [online]. 5. 5. 2014, © 2017 MAFRA [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/rusko- ma- novy- cenzurni- zakon- djc- /zpravy- svet.aspx?c=A140505_184839_ln_zahranici_ele>.
- (25)Тамtéž. *Do politiky je třeba vrátit etiku* [online]. 7. 12. 2014 [cit. 2017-11-04]. Dostupné z: <http://ceskapozice.lidovky.cz/do- politiky- je- treba- vratit- etiku- dq9- /tema.aspx?c=A141204_181824_pozice- tema_lube>.
- (26)Demagog.cz. *Projev Vladimira Putina v Dumě* [online]. 19. 3. 2014, © 2012—2017 Demagog.cz, z.s. [cit. 2017-11-04]. Dostupné z: <<https://demagog.cz/diskuze/projev- vladimira- putina- v- dume>>.
- (27)Prima ZOOM. *Řeč těla: Co Putin říká, když mlčí?* [online]. 24. 6. 2017, © FTV Prima 2003 – 2017 [cit. 2017-11-04]. Dostupné z: <<http://zoommagazin.iprima.cz/zajimavosti/rec- tela- co- putin- rika- kdyz- mlci>>.

- (28) Президент России. *Заседание Международного дискуссионного клуба Валдай* [online]. 24. 10. 2014 [cit. 2017-11-04]. Dostupné z: <<http://kremlin.ru/events/president/news/46860>>.
- (29) YouTube.com. *Путин: Нас никто не хотел слушать и разговаривать, нам сказали это не ваше дело...* [online]. 24. 10. 2014 [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=633f1ozETO4>>.
- (30) Tamtéž. *Exkluzivní rozhovor V.V. Putina pro Solovjova - Titulky_CZ* [online]. 12. 10. 2015 [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=aemk4X_u6-I>.
- (31) Президент России. *Рабочая встреча с врио губернатора Свердловской области Евгением Куйвашевым* [online]. 9. 7. 2017 [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: <<http://kremlin.ru/events/president/news/55023>>.
- (32) YouTube.com. *Корреспондент «BBC» обвинил В.Путина в начале «холодной войны»* [online]. 19. 12. 2014 [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=32mkOzMgt_g>.
- (33) Česko aktuálně. *Putin uzemnil šokující odpovědi reportéra BBC po jeho otázce* [online]. 20. 8. 2017, © 2016 ČeskoAktuálně.cz [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: <<http://ceskoaktualne.cz/2017/08/zpravy-ze-sveta/putin-uzemnil-sokujici-odpovedi-reportera-bbc-po-jeho-otazce/>>.
- (34) Российское информационное агенство. *Путин о Моше Кацаве: «Десять женщин изнасиловал! Оказался очень мощный мужик! Мы все ему завидуем!»* [online]. 19. 10. 2006 [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <<https://ura.news/news/12674>>.
- (35) České noviny. *Byvalý izraelský prezident Kacav byl propuštěn z vězení* [online]. 21. 12. 2016 [cit. 2017-11-12]. Dostupné z: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/byvaly-izraelsky-prezident-kacav-byl-propusten-z-vezeni/1429995>>.
- (36) iDnes.cz. *Putin vrací po třech letech Rusům zimní čas. Zrušení se neujalo* [online]. 25. 10. 2014 [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <https://zpravy.idnes.cz/v-nedeli-se-do-ruska-vrati-zimni-cas-d6c-zahranicni.aspx?c=A141025_193519_zahranicni_fer>.

- (37)LIDOVKY. *Ruský prezident Medveděv spustil svůj vlastní kanál na YouTube* [online]. 1. 9. 2009 [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/rusky-prezident-medvedev-spustil-svuj-vlastni-kanal-na-youtube-p8v-/lide.aspx?c=A090901_160832_lide_pks>.
- (38)Президент России. *Обращение к школьникам* [online]. 31. 8. 2009 [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <<http://kremlin.ru/events/president/news/5317>>.
- (39)Тамtéž. *Встреча с представителями общественных, академических и политических кругов США* [online]. 14. 4. 2010 [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <<http://kremlin.ru/events/president/news/7454>>.
- (40)MILOŠ ZEMAN prezident České republiky. *ŽIVOTOPIS* [online]. © 2013 - 2016 Miloš Zeman [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <<http://www.zemanmilos.cz/cz/t/zivotopis.htm>>.
- (41)Aktuálně.cz. *Miloš Zeman* [online]. 5. 5. 2010, 1999 – 2017 © Economia, a.s [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <<https://www.aktualne.cz/wiki/osobnosti/politici/milos-zeman/r~i:wiki:423/?redirected=1512493586>>.
- (42)NOVINY.CZ. *Prezident Zeman: slova a činy – Rok poslední* [online]. 15. 11. 2017, © 2017 NEWSPAPER. [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <<https://www.noviny.cz/prezident-zeman-slova-a-ciny-rok-posledni/>>.
- (43)Demagog.cz. *Sliby Miloše Zemana* [online]. 9. 3. 2017, © 2012—2015 Demagog.cz [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: <<https://extra.demagog.cz/sliby-milose-zemana/>>.
- (44)LIDOVKY. *K**da, zku***li, h***o, prezident Zeman promluvil z Lán* [online]. 2. 11. 2014, © 2017 MAFRA, a.s [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/vulgarismy-milose-zemana-v-hovorech-z-lan-fgl-/zpravy-domov.aspx?c=A141102_181919_ln_domov_sk>.
- (45)Radiožutnál. *Hovory z Lán, 2. 11. 2014* [online]. 2. 11. 2014 [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <<http://prehravac.rozhlas.cz/audio/3241849>>.
- (46)iROZHLAS. *Zeman v Hovorech z Lán: Není podstatné, jakým letadlem jsem se z Číny vrátil* [online]. 2. 11. 2014, © 1997-2017 ČESKÝ ROZHLAS [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/zeman-v-hovorech-z-lan-neni-podstatne-jakym-letadlem-jsem-se-z-ciny-vracel_201411022116_vkourimsky>.

- (47) Frekvence 1. *Prezidentský pressklub* [online]. [cit. 2017-12-06]. Dostupné z: <<https://www.frekvence1.cz/audio-video/page/2?porad=prezidentsky-pressklub>>.
- (48) Tamtéž. *Změna času? Je to buzerace lidí, řekl v Prezidentském pressklubu Miloš Zeman* [online]. [cit. 2017-12-06]. Dostupné z: <<https://www.frekvence1.cz/audiovideo/page/2?porad=pressklub&clanek=zmena-casu-je-to-jen-buzerace-lidi-rekl-v-prezidentskem-pressklubu-milos-zeman>>.
- (49) MILOŠ ZEMAN prezident České republiky. *Projev prezidenta republiky při setkání se zástupci tisku v Moskvě k oficiální návštěvě v Ruské federaci* [online]. 23. 11. 2017, © 2013 - 2016 Miloš Zeman [cit. 2017-12-06]. Dostupné z: <<http://www.zemanmilos.cz/cz/clanky/projev-prezidenta-republiky-pri-setkani-se-zastupci-tisku-v-moskve-k-oficialni-navsteve-v-ruske-federaci-635478.htm>>.
- (50) České noviny. *Zemanovu návštěvu v Rusku zastínila kauza článku o roku 1968* [online]. 22. 11. 2017 [cit. 2017-12-06]. Dostupné z: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/zemanovu-navstevu-v-rusku-zastinila-kauza-clanku-o-roku-1968/1553497>>.
- (51) iDnes.cz. *Novináři by se měli likvidovat, vtipkoval Zeman s Putinem* [online]. 14. 5. 2017, © 1999–2017 MAFRA, a. s. [cit. 2016-12-06]. Dostupné z: <https://zpravy.idnes.cz/zeman-putin-likvidace-novinaru-d31-zahranicni.aspx?c=A170514_105859_zahranicni_ert>.
- (52) YouTube.com. *Novináři by se měli zlikvidovat Miloš Zeman a Vladimir Putin* [online]. 14. 5. 2017 [cit. 2017-12-06]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=WNnX2Rjq5Zk>>.
- (53) OLV.CZ. *Návštěva prezidenta Zemana v Olomouci* [online]. 25. 5. 2016 [cit. 2016-04-04]. Dostupné z: <<https://www.olv.cz/navsteva-prezidenta-zemana-v-olomouci-video-3928.html>>.
- (54) Frekvence 1. *Prezident Zeman: Přeji vám život plný rizik, bitev a vítězství! VIDEO* [online]. [cit. 2017-12-08]. Dostupné z: <<https://www.frekvence1.cz/audio-video/page/3?porad=pressklub&clanek=preji-vam-zivot-plny-rizik-bitev-a-vitezstvi-podivejte-se-na-vanocni-poselstvi-prezidenta-zemana-pro-posluchace-frekvence-1>>.

- (55) iDnes.cz. *Václav Klaus stojící a nevzrušující* [online]. 3. 1. 2005, © 1999–2017 MAFRA, a. s. [cit. 2017-12-08]. Dostupné z: <https://zpravy.idnes.cz/vaclav-klaus-stojici-a-nevzrusujici-d76-/domaci.aspx?c=A050102_213638_nazory_miz>.
- (56) Pehe.cz. *Kontroverzní dědictví Václava Klause* [online]. 28. 2. 2013 [cit. 2017-12-08]. Dostupné z: <<http://www.pehe.cz/Members/redaktor/kontroverzni-dedictvi-vaclava-klause>>.
- (57) iDnes.cz. *Václav Klaus stojící a nevzrušující* [online]. 3. 1. 2005, © 1999–2017 MAFRA, a. s. [cit. 2017-12-08]. Dostupné z: <https://zpravy.idnes.cz/vaclav-klaus-stojici-a-nevzrusujici-d76-/domaci.aspx?c=A050102_213638_nazory_miz>.
- (58) Václav Klaus. *Novoroční projev prezidenta republiky* [online]. 1. 1. 2015, Copyright © 2010, Václav Klaus [cit. 2017-12-08]. Dostupné z: <<https://www.klaus.cz/clanky/1932>>.
- (59) Tamtéž. *Prohlášení prezidenta k politickým reakcím na vyhlášení dílčí amnestie* [online]. 8. 1. 2013, Copyright © 2010, Václav Klaus [cit. 2017-12-08]. Dostupné z: <<https://www.klaus.cz/clanky/3275>>.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Конституция РФ. Глава 2. Права и свободы человека и гражданина

Статья 29

1. Каждому гарантируется свобода мысли и слова.
2. Не допускаются пропаганда или агитация, возбуждающие социальную, расовую, национальную или религиозную ненависть и вражду. Запрещается пропаганда социального, расового, национального, религиозного или языкового превосходства.
3. Никто не может быть принужден к выражению своих мнений и убеждений или отказу от них.
4. Каждый имеет право свободно искать, получать, передавать, производить и распространять информацию любым законным способом. Перечень сведений, составляющих государственную тайну, определяется федеральным законом.
5. Гарантируется свобода массовой информации. Цензура запрещается.

Zdroj: <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-4.htm>

Příloha č. 2

Etický kodex novináře

1. Právo občanů na včasné, pravdivé a nezkreslené informace. Občané demokratického státu bez rozdílu svého společenského postavení mají nezadatelné právo na informace, jak jim je zajišťuje čl.17 Listiny práva svobod, jež je součástí Ústavy České republiky. Novináři toto občanské právo realizují svou činností. Nezbytně proto přejímají plnou odpovědnost za to, že informace, které předávají veřejnosti, jsou včasné, úplné, pravdivé a nezkreslené. Občan má právo na objektivní obraz skutečnosti. Novinář je proto povinen:

- a. zveřejňovat jen informace, jejichž původ je znám, nebo v opačném případě je doprovodit nezbytnými výhradami,
- b. respektovat pravdu bez ohledu na důsledky, které to pro něj může mít, vyhledávat informace, které slouží všeobecnému zájmu, i přes překážky,
- c. dbát na rozlišování faktů od osobních názorů,
- d. hájit svobodu tisku i svobodu jiných médií,
- e. neodchylovat se věcně od pravdy ani v komentáři z důvodu zaujatosti,
- f. nepřipustit, aby domněnka byla vydávána za ověřený fakt a zprávy byly deformovány zamlčením důležitých dat,
- g. odmítat jakýkoli nátlak na zveřejnění nepravdivé, nebo jen částečně pravdivé informace,
- h. odmítat jakékoli zásahy státních orgánů, jež by mohly ovlivnit pravdivost sdělení,
- i. přijímat pouze úkoly srovnatelné s jeho profesionální důstojností,
- j. nepoužívat nepoctivé prostředky k získání informace, fotografie nebo dokumentu nebo využívat k tomu dobré víry kohokoliv. Nepoctivost prostředků je při tom třeba posuzovat v souvislosti s veřejným zájmem na publikování příslušné informace.

2. Požadavky na vysokou profesionalitu v žurnalistice. Povahou novinářské profese je odpovědnost k veřejnosti. Proto je základním předpokladem pro tuto činnost vysoká profesionalita. Z tohoto hlediska je novinář povinen:

- a. nést osobní odpovědnost za všechny své uveřejněné materiály,
- b. vyloučit všechny činnosti, které by jej mohly kompromitovat nebo vést ke konfliktu zájmů,
- c. nepřijímat žádné hodnotné dary nebo výhody, které by měly souvislost s jeho novinářskou činností, zvláště pak z důvodů zveřejnění nebo zatajení nějaké informace,
- d. nezneužívat povolání novináře k činnosti reklamního pracovníka a nepřijímat žádnou odměnu přímou nebo nepřímou od zájemců o reklamu, odmítnout podílet se na publikování skryté reklamy,
- e. nepodepisovat svým jménem obchodní ani finanční reklamy,
- f. nepřijímat peníze ve veřejné službě nebo v soukromém podniku tam, kde jeho postavení novináře a jeho vliv by mohly být zneužity,
- g. nezneužívat výsad, plynoucích z povolání novináře, k prezentování svých osobních postojů,
- h. nezneužívat možných výhod, plynoucích z členství v Syndikátu novinářů, k uspokojování soukromých potřeb.

3. Důvěryhodnost, slušnost a serióznost zvyšují autoritu médií. Z tohoto hlediska je novinář povinen řídit se těmito požadavky:

- a. nic neomlouvá nepřesnost nebo neprověření informace, každá uveřejněná informace, která se ukáže jako nepřesná, musí být neprodleně opravena,
- b. jestliže si zdroj informací přeje zůstat utajen, novinář je povinen zachovávat profesionální tajemství, i kdyby mu z toho měly vzniknout potíže,
- c. respektovat soukromí osob, zejména dětí a osob, které nejsou schopny pochopit následky svých výpovědí,
- d. dodržovat přísně zásadu presumpce nevinny a neidentifikovat příbuzné obětí nebo delikventů bez jejich jasného svolení,
- e. považovat pomluvu, neprokázané obvinění, překroucení dokumentů, faktů a lži za nejzávažnější profesionální chyby,

f. kromě nesporných důvodů veřejného zájmu nesmí novinář svou činností dostat dotčené osoby do nesnází nebo osobní tísně,

g. novinář nesmí využívat ve svůj prospěch informace získané při výkonu svého povolání dříve, než budou tyto informace zveřejněny,

h. nesmí vytvářet ani ztvárňovat námět, který by podněcoval diskriminaci rasy, barvy pleti, náboženství, pohlaví nebo sexuální orientace,

i. při reprodukci jakéhokoli textu musí být uveden jeho autor formou adekvátní k rozsahu přetištěného materiálu,

j. plagiát se zásadně zakazuje.

(Etický kodex novináře přijala jako otevřený dokument valná hromada Syndikátu novinářů ČR dne 18. 6. 1998 a na návrh Komise pro etiku při Syndikátu novinářů jej aktualizovala správní rada dne 25. 11. 1999.)

Zdroj: <http://syndikat-novinaru-cr-z-s.webnode.cz/etika/kodex/>

Příloha č. 3

ETICKÝ KODEX POLITIKA

Preambule

Politik zastávající/kandidující na volený mandát respektuje principy Kodexu a při výkonu svého mandátu se řídí jeho ustanoveními.

Články

- I. Politik bude jednat v souladu se zájmy obyvatel České republiky.
- II. Politik nebude dávat sliby, o kterých dopředu ví, že nemohou být dodrženy.
- III. Politik bude veřejnost pravdivě a přesně informovat o svém vzdělání, schopnostech a zkušenostech, které jsou relevantní pro výkon jeho voleného mandátu.
- IV. Politik respektuje představitele jiných politických uskupení, jejichž názory a projevy sice nesdílí, ale vnímá je jako jedny z jejich základních práv a svobod. Politik nepovede neetickou předvolební ani jakoukoli jinou kampaň.
- V. Zvolený politik nebude bezdůvodně zpožďovat, přerušovat či jinak obstruovat jednání Parlamentu ani jiného zastupitelského orgánu, do něhož byl občany zvolen. Zdrží se zejména jakéhokoli jednání, které by bylo v rozporu s vnitřními pravidly dané instituce či dobrými mravy.
- VI. Politik přijímá plnou odpovědnost za volební program a stranu, na jejíž kandidátce se uchází o volený mandát. Politik prohlašuje, že bude předvolební politické postoje hájit i po svém zvolení a nezpronevěří se tomuto slibu pravidelnou podporou jiného politického uskupení zastávajícího konkurenční politický program.
- VII. Zvolený politik nebude figurovat v žádném prokazatelném střetu zájmů. V případě, že by u něj střet zájmů nastal, musí být ukončen co nejdříve, bez ohledu na osobní zájmy zvoleného politika či politické strany, jejíž zájmy reprezentuje.
- VIII. Politik jde v boji proti korupci a klientelismu příkladem tak, že veřejně odmítá výhody a privilegia, jež mu jsou v souvislosti s jeho postavením a vlivem nabízeny.

Politik nezneužívá informace získané při výkonu funkce pro svůj soukromý zájem ani pro zájem třetích osob, s nimiž je ve spojení.

IX. V případě přestupkového řízení či trestního stíhání proti své osobě, politik nebude využívat poslaneckou/senátorskou imunitu a požádá příslušný parlamentní výbor, aby neprodleně navrhl jeho vydání. Jedinou výjimku v tomto ohledu tvoří případné stíhání za politické projevy pronesené na půdě Parlamentu ČR.

X. Politik poskytne veřejnosti veškeré požadované informace související s výkonem jeho volené funkce i všech dalších funkcí ve veřejném i soukromém sektoru, v nichž figuruje, s výjimkou těch, jejichž utajení stanoví zákon.

Zdroj: <http://www.nasipolitici.cz/docs/eticky-kodex-politika.pdf>

Příloha č. 4

Etický kodex úředníků a zaměstnanců veřejné správy

Preambule

Každý úředník a zaměstnanec veřejné správy je povinen při rozhodování dodržovat a ctít zákonnost všech postupů a rovný přístup ke všem fyzickým i právnickým osobám. Smyslem tohoto kodexu je vytvářet, udržovat a prohlubovat důvěru veřejnosti ve veřejnou správu.

Účelem Etického kodexu úředníků a zaměstnanců veřejné správy (dále jen „Kodex“) je vymezit a podporovat žádoucí standardy chování úředníka a zaměstnance veřejné správy ve vztahu k veřejnosti a spolupracovníkům.

Úředník a zaměstnanec veřejné správy zachovává věrnost zásadám práva a spravedlnosti vyplývajícím z evropského kulturního a historického dědictví, jedná v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody, zachovává úctu a loajalitu k České republice, jakož i k úřadu a ostatním úředníkům a zaměstnancům veřejné správy.

Článek 1

Zákonnost

(1) Úředník a zaměstnanec veřejné správy plní úkoly veřejné správy v souladu s ústavním pořádkem, se zákony a ostatními právními předpisy a s právem Evropské unie, jakož i s mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána.

(2) Při plnění úkolů veřejné správy jedná úředník a zaměstnanec veřejné správy pouze v rozsahu zákonem svěřené pravomoci orgánu veřejné správy a v souladu s jejím účelem.

Článek 2

Rozhodování

(1) V mezích zákona úředník a zaměstnanec veřejné správy vždy volí nejvhodnější řešení s ohledem na veřejný zájem a na rozhodné okolnosti konkrétního

případu. Dbá na to, aby rozhodnutí nemohlo být z objektivního hlediska vnímáno jakonespravedlivé. Do práv osob úředník a zaměstnanec veřejné správy zasahuje jen za podmínek stanovených zákonem a v nezbytném rozsahu, nutném k dosažení účelu sledovaného veřejným zájmem, k jehož ochraně mu byla pravomoc svěřena.

(2) Při volbě nejvhodnějšího postupu úředník a zaměstnanec veřejné správy respektuje v mezích právních předpisů též koncepce, priority a cíle úřadu, jeho vnitřní předpisy a pokyny nadřízených vydané v souladu s tímto kodexem.

Článek 3

Profesionalita

(1) Výkon veřejné správy je službou veřejnosti. Úředník a zaměstnanec veřejné správy vykonává veřejnou správu na vysoké odborné úrovni, kterou si prohlubuje průběžným studiem, s nejvyšší mírou slušnosti, porozumění a ochoty a bez jakýchkoli předsudků, v souladu se zásadou rovných příležitostí bez ohledu na barvu pleti, pohlaví, národnost, náboženství, etnickou příslušnost nebo jiné charakteristiky. Nepřipouští diskriminaci či obtěžování. Za kvalitu své práce a za rozvíjení svých odborných znalostí je osobně odpovědný a své vzdělání si studiem průběžně prohlubuje.

(2) Úředník a zaměstnanec veřejné správy jedná korektně s ostatními spolupracovníky se zaměstnanci jiných orgánů veřejné správy, respektuje znalosti a zkušenosti svých kolegů i jiných odborníků a účinně je využívá i pro svůj odborný růst.

(3) Ve vztahu k veřejnosti jedná úředník a zaměstnanec veřejné správy s nejvyšší mírou zdvořilosti, vstřícnosti a ochoty a bez jakýchkoli předsudků.

Článek 4

Nestrannost

(1) Úředník a zaměstnanec veřejné správy dbá na to, aby jeho rozhodování bylo objektivní, nestranné a přijaté řešení bylo vždy v souladu s veřejným zájmem. Při rozhodování nesmí úředník a zaměstnanec veřejné správy preferovat osobní či skupinové zájmy ani se nechat ovlivnit pozitivními či negativními vztahy ke konkrétním osobám. Úředník a zaměstnanec veřejné správy se zdrží také všeho, co by mohlo ohrozit důvěru v nestrannost jeho rozhodování.

(2) Ve shodných nebo podobných případech jedná úředník a zaměstnanec veřejné správy tak, aby mezi jednotlivými postupy nevznikaly rozdíly, jež není možno odůvodnit objektivními skutečnostmi, zejména konkrétními okolnostmi daného případu.

(3) Úředník a zaměstnanec veřejné správy vystupuje vůči účastníkům právních vztahů objektivně tak, aby je neuváděl v omyl o jejich právech a povinnostech, informuje je srozumitelně; veškerá hodnocení provádí profesionálně, objektivně, bez emocí a bez sledování osobního prospěchu a v souladu s právem a spravedlností.

Článek 5

Rychlost a efektivita

(1) Úředník a zaměstnanec veřejné správy vyřizuje pracovní záležitosti zodpovědně, bez zbytečných průtahů, nejpozději v zákonem stanovených lhůtách.

(2) Při plnění jemu svěřených úkolů postupuje úředník a zaměstnanec tak, aby stranám ani úřadu nevznikaly zbytečné náklady.

Článek 6

Střet zájmů

(1) Úředník a zaměstnanec veřejné správy svým jednáním předchází situacím, ve kterých by byl vystaven možnému střetu svého soukromého zájmu a zastávaného funkčního zařazení. Soukromý zájem zahrnuje jakoukoliv výhodu pro něj, jeho rodinu, blízké a příbuzné osoby a právnické nebo fyzické osoby, se kterými měl nebo má obchodní nebo politické vztahy.

(2) Úředník a zaměstnanec veřejné správy nesmí ohrozit veřejný zájem tím, že se bude odvolávat na svou pozici nebo funkci ve věcech, které nesouvisejí s plněním jemu svěřených úkolů při výkonu veřejné správy.

(3) Úředník a zaměstnanec veřejné správy se nezúčastní žádné činnosti, která se neslučuje s řádným výkonem jeho pracovních povinností nebo tento výkon omezuje.

(4) Pokud si úředník a zaměstnanec veřejné správy není jistý, zda jde o úkony slučitelné s jeho podílem na výkonu veřejné správy, projedná záležitost se svým nadřízeným.

Článek 7

Korupce

(1) Úředník a zaměstnanec veřejné správy nesmí při svém rozhodování a v souvislosti s rozhodováním přijímat ani vyžadovat dary či jiná zvýhodnění pro sebe nebo někoho jiného, popřípadě jakýmkoli jiným způsobem připustit ovlivnění plnění jemu svěřených úkolů v oblasti veřejné správy, objektivního hodnocení věci a nestranného rozhodování.

Dary nebo výhody poskytované úředníku a zaměstnanci veřejné správy zaměstnavatelem tímto nejsou dotčeny.

(2) Úředník a zaměstnanec veřejné správy jedná tak, aby se při plnění jemu svěřených úkolů v oblasti veřejné správy nedostal do postavení, ve kterém by byl zavázán nebo se cítil být zavázán oplatit službu či laskavost, která mu byla prokázána.

(3) Úředník a zaměstnanec veřejné správy se vyvaruje vztahů vzájemné závislosti a nepatřičného vlivu jiných osob (klientelismus, nepotismus), jež by mohly ohrozit jeho nestrannost.

(4) Jakékoli korupční jednání nebo podezření na takové jednání, o kterém se úředník a zaměstnanec veřejné správy dozvěděl hodnověrným způsobem, je úředník a zaměstnanec veřejné správy povinen oznámit svému nadřízenému nebo orgánu činnému v trestním řízení. Dále je úředník a zaměstnanec veřejné správy povinen bezodkladně oznámit nabídnutí či získání neoprávněné výhody.

(5) Ve všech případech, kdy by mohla vzniknout pochybnost, zda úředník a zaměstnanec veřejné správy postupuje v souladu s tímto článkem, informuje úředník a zaměstnanec veřejné správy svého nadřízeného a postupuje dle jeho pokynů.

Článek 8 Nakládání se svěřenými prostředky

Úředník a zaměstnanec veřejné správy vynakládá, v souladu s právními předpisy, veškeré úsilí, aby zajistil maximálně efektivní a ekonomické spravování a využívání finančních zdrojů a zařízení, které mu byly svěřeny, jakož i služeb, které mu byly poskytnuty. S těmito svěřenými prostředky nakládá efektivně a hospodárně.

Článek 9 Mlčenlivost

(1) Úředník a zaměstnanec veřejné správy zachovává mlčenlivost o skutečnostech, které se dozvěděl v souvislosti s plněním úkolů veřejné správy, jež by mohly poškodit nebo ohrozit činnost zaměstnavatele. Povinnost mlčenlivosti se nevztahuje na skutečnosti, které zakládají podezření na korupční jednání.

(2) Úředník a zaměstnanec veřejné správy je povinen zachovat mlčenlivost o skutečnostech, které se dozvěděl při výkonu úřední činnosti, zejména o osobních údajích nebo utajovaných informacích v rozsahu stanoveném právními předpisy, pokud není této povinnosti v souladu s právními předpisy zproštěn.

Článek 10 Informování veřejnosti

Každý úředník a zaměstnanec veřejné správy poskytuje při plnění svých úkolů pravdivé a úplné informace v souladu s právními předpisy. Informace o činnosti orgánu veřejné správy, plnění jeho funkcí, jakož i další informace určené veřejnosti sděluje za orgán veřejné správy úředník a zaměstnanec veřejné správy, který je k tomu určen.

Článek 11 Veřejná činnost

(1) Úředník a zaměstnanec veřejné správy jedná při výkonu veřejné správy politicky nestranným způsobem. Úředník a zaměstnanec veřejné správy nevykonává veřejnou činnost, která by mohla narušit důvěru veřejnosti v jeho schopnost nestranně plnit úkoly veřejné správy.

(2) Úředník a zaměstnanec veřejné správy se v soukromém životě vyhýbá takovým činnostem, chování a jednání, která by mohla snížit důvěru ve veřejnou správu v očích veřejnosti nebo dokonce zavdat příčinu k ovlivňování úředníka a zaměstnance veřejné správy. Jedná tak, aby jeho chování přispívalo k dobré pověsti úřadu veřejné správy.

Článek 12 Reprezentace

(1) Úředník a zaměstnanec veřejné správy užívá v zaměstnání oděv, který je adekvátní jeho práci a odpovídá vážnosti jeho úřadu.

(2) Úředník a zaměstnanec veřejné správy jedná s každým ohleduplně, způsobem přiměřeným jeho sociálním schopnostem a komunikačním potřebám, a respektuje jeho individualitu. Veškerá jednání s dotčenými osobami vede úředník a zaměstnanec veřejné správy taktně a způsobem, který respektuje důstojnost těchto osob.

(3) Úředník a zaměstnanec veřejné správy svým jednáním a vystupováním podporuje důvěryhodnost a vážnost úřadu.

Kodex navazuje na základní práva a povinnosti zaměstnanců uvedené v zákoníku práce a pracovním řádu. Zásadní porušování bude posuzováno jako porušení zákoníku práce, resp. pracovního řádu se všemi z toho vyplývajícími důsledky.

(1) Úředník a zaměstnanec veřejné správy dodržuje stanovené etické zásady, aktivně podporuje etické jednání a podílí se na vytváření protikorupčního prostředí. Uvědomuje si, že selhání jednotlivce v oblasti etiky má dopad na veřejnou správu jako celek, a proto jde ostatním příkladem.

(2) Poukáže-li úředník a zaměstnanec veřejné správy oprávněně na neetické chování, nebude mít jeho jednání negativní důsledky v pracovněprávních vztazích.

(3) Respektování zásad etiky je věcí profesionální cti úředníka a zaměstnance veřejné správy. Bez jejich dodržování a dodržování Kodexu nelze dostát profesionální povinnosti úředníka a zaměstnance veřejné správy.

Příloha č. 5

Bonmoty Miloše Zemana (výběr)

A teď si dávám pozor na schody.

Dělat si legraci z druhých je možné pouze tehdy, když si ji děláte sami ze sebe.

Inteligence politických představitelů se měří délkou horizontu, do kterého jsou schopni dohlédnout důsledky svých rozhodnutí.

Investice do člověka jsou podle mého názoru mnohonásobně účinnější než pouhé investice do betonu, ať z toho betonu postavíme cokoliv.

Já jsem si měl tu kulovnici přinést, když ne k projednávání státního rozpočtu, tak k těmto interpelacím.

Jako prezident České republiky jsem povinen být nadstranický. Jako občan Miloš Zeman si přeji vítězství sociální demokracie v příštích volbách.

Je rozdíl nesouhlasit s politiky a nesouhlasit se systémem politických stran. Lidstvo ještě nevymyslelo v oblasti politické struktury nic lepšího, než jsou politické strany.

Kdo jde příliš doprava, ocitne se vlevo.

...navštivte půvabnou pražskou čtvrť, která se jmenuje Bohnice, a nechte se tam sakra do konce svého funkčního období hospitalizovat

Nezávislý kandidát neexistuje, protože je skrytě závislý, ale neví se na čem a na kom závisí.

Nikdy před Vámi nebudeme uhýbat očima.

Můj vztah k zelenině je veskrze pozitivní. Žádám ovšem, aby mezi mne a ji byl vsunut transformační mezičlánek, který se jmenuje prase.

Politik může být milován, politik může být nenáviděn, ale politik se nikdy nesmí stát směšný.

Pravda se rodí v menšině, ale není pravda, že každý menšinový názor je pravdou.

Sociálnědemokratické vlády dokáží požadavky odborů redukovat na rozumnou míru daleko snadněji než vlády pravicové.

Vláda, která toleruje zloděje a tuneláře je sama objektivně vládou zlodějů a tunelářů.

Vládnoucí strana se v dalších volbách nemá prokazovat sliby, ale výsledky.

Za celý svůj život jsem se neseťkal s blbějším a závistivějším stvořením, než je český novinář.

Zjistil jsem, že největší počet pitomců na čtvereční metr je mezi novináři.

Zdroj: <http://chi.cz/citaty/milos-zeman>

Пříloha č. 6

Шутки Путина

«Я Вам потом скажу. У нас, знаете, есть поговорочка, такая грубоватая, про бабушку, про дедушку. Если бы у бабушки были внешние половые органы дедушки, она была бы дедушкой, а не бабушкой. Поэтому что там говорить»

«Если бы у бабушки были определенные половые признаки, она была бы дедушкой. Политика не терпит сослагательного наклонения»

«Господин Маккейн, как известно, попал в плен во Вьетнаме и просидел не просто в тюрьме, а в яму его посадили. Он просидел там несколько лет. У любого человека крыша съедет, поэтому чего там еще говорить»

«Понимаете, с женщинами лучше не спорить, лучше не вступать с ними в пререкания. Но госпожа Клинтон и раньше не отличалась особым изяществом в выражениях. Ничего, мы с ней встречались после этого и мило беседовали на различных международных мероприятиях. Думаю, что и в этом случае можно было бы найти общий язык. Но когда люди переходят определенные границы приличия, это говорит не об их силе, а об их слабости. Но для женщины слабость – это не самое плохое качество»

«Мы будем преследовать террористов везде. В аэропорту — в аэропорту. Значит, вы уж меня извините, в туалете поймает, мы в сортире их замочим, в конце концов. Всё, вопрос закрыт окончательно»

Источник: http://medialeaks.ru/2105yt_yumor-putina/